

БИБЛИОТЕКА
ВОЕТА

Микола,
Вороний

Микола Коперник

Бібліотека поета

МИКОЛА
ВОРОНИЙ

*Вибрані
поезії*

Вступна стаття
академіка О. І. Білецького

*Радянський письменник
Київ-1959*

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

*М. П. Бажан, О. Є. Засенко, С. А. Крижанівський,
А. С. Малишко, М. Л. Нагнибіда, Л. М. Новиченко,
Л. С. Первомайський, М. Т. Рильський, П. Г. Тичина.*

Упорядкування і примітки

Г. Д. ВЕРВЕСА

МИКОЛА ВОРОНИЙ

Ім'я Миколи Вороного міцно вписане в історію нової української літератури — звідти його, що слова з пісні, не викинеш. Визначний майстер поетичного слова, талановитий перекладач «Інтернаціонала», «Червоного прапора», «Марсельези», творів прогресивних російських і західноєвропейських письменників, — він своєю плідною діяльністю сприяв розширенню горизонтів української літератури, виробленню нею нових форм, налагодженню її зв'язків з іншими літературами світу.

На творчості М. Вороного позначився благотворний вплив передової української літератури кінця минулого сторіччя і, передусім, Івана Франка, який прагнув скерувати молодого поета на шлях вірного служіння народові, що піднімався на боротьбу за свої соціальні і національні права. Правда, М. Вороний не все зрозумів у тій боротьбі, а іноді, як це було напередодні революції 1905 року, вбачав її призначення і покликання у відході літератури від життя, політики.

Творчий шлях поета складний і суперечливий. М. Вороний — один з представників українського модернізму і водночас — автор ряду творів, перейнятих глибокою

любов'ю до народу, до його кращих силів («Краю мій рідний», «Горами, горами», «Привид», «Маруся Вітрова», вірші, присвячені Т. Шевченкові, І. Франкові, М. Лисенкові). Близький до ряду буржуазно-націоналістичних товариств і організацій, Ворошиї водночас створює поезії, в яких висміює український буржуазний націоналізм, його запроданську і зрадницьку роль по відношенню до трудящих («Мерці». Молодий патріот», «Старим патріотам»).

Відносити М. Вороного до модерністів стало вже традицією, але ж мотивами декадансу не вичерпується його творчість. Ці рамки для нього тісні — і це перше, що впадає в очі при знайомстві з його поезією. Головне ж: культ «чистої поезії», індивідуалізму, біологічної виключності (це є у Вороного) не поєднувався подібно до інших українських модерністів з зоологічним націоналізмом, шовінізмом, з ненавистю до інших народів, зокрема до російського народу і його культури. Характерне постійне тяжіння М. Вороного до реалізму.

Ці суперечності і протиріччя в творчості М. Вороного пояснюються складністю суспільно-політичної і національно-визвольної боротьби на Україні кінця ХІХ—початку ХХ ст., суперечливою участю і ставленням до тої боротьби української дрібнобуржуазної інтелігенції, до якої належав поет.

Перші виступи Вороного на сторінках преси відносяться до 90-х років (1893 р. в «Зорі» вперше надруковано його вірш «Не журись, дівчино»). Оцінюючи літературні факти минулого, не слід забувати, що поетичні форми взагалі зношуються досить швидко, що мистецтво, підкорюючись соціально-економічному моменту, який визначає його, перебуває в стані безперестанного руху, що воно не продукує «вічних» творів, а лише дає речі більш-менш довготривалого значення. Ми твердимо

про банальність багатьох старих поетів, забуваючи, що те, що дійшло до нас у вигляді штамп, в свій час було відкриттям, завоюванням нового слова для визначення ще не виявлених доти почувань чи думок, засобом зворушення цілої категорії пристрасних асоціацій. Літературні «силуети» письменників, відірвані від їх часу й оточення, придадуться хіба, як випадковій читацькій документ; ні для кого з інших читачів вони обов'язковими бути не можуть. Треба мати на оці ту історичну перспективу, в якій виникало й розвивалося літературне явище. Яка ж була перспектива для факту, що ми називаємо в нашій літературі творчістю Вороного?

У загальних рисах вона відома і її досить тільки нагадати. Це 80 — 90 роки минулого віку — глуха, та багата новими зародженнями епоха в історії російської та української літератури. Як не трималися останні нащадки гоголівських «старосвітських поміщиків» за свої хуторочки з вишневию садками, скільки б не зітхали вони, згадуючи славетні перекази козацької старовини, скільки б не воювала царська цензура з нечисленною армією українських літераторів за те, як написати ту чи іншу літеру, і яких би «мер пресечення» не вживала, щоб викоренити українське слово.— життя брало своє й рух його не спинявся. «Малоросія», яку створив Гоголь у своїх «Вечорах» та «Миргороді», давно вже припинила своє існування навіть у постичних мріях. Гоголівські степи у всіх напрямках поперетинали залізничні рейки, густішав ліс фабричних димарів над ними, тяжче навантажувалися вагони товарних поїздів. Околиці великих міст, таких, як Харків, ще безпосередньо стикалися з лісами, по головних вулицях ще тяглися, не поспішаючи, «кіннозалізні» трамваї; газові ріжки чергувалися з гасовими ліхтарями на дерев'яних стовпах; куці газетні листки після повідомлень про урочистий молебень і па-

рад оповідали про разючий випадок самогубства осла в Пенсільванії й давали докладний розгляд вистави «Фауста навиворіт» у літньому театрі; біля «присутственних мест» ще розглягалися широкі незабудовані левади, кавуни й гарбузи можна було й не привозити з села, а розводити в самому місті. Але ж то там, то тут все збільшувалися опуклі золоті літери на вивісках російських і закордонних торговельних фірм, все голосніше гуркотіли вози біля гуртових комор, все більше віддувалися гамани, що наповнялися завдяки відновленню валюти. Рента стояла високо; «зовнішні вороги» не турбували, але над усією цією «тишею та спокоєм» ніякої божої благодаті й духу не було: життя дорожчало день за днем, і спокій починав здаватися облудою навіть найвечутливішому обивателі.

Міський обиватель, що знав село лише з приміських дач, що знайомився з «політикою» лише з телеграм «Губернських ведомостей», а про робітників був певно переконаний, що більшість із них тіркі п'яниці, такий обиватель тяжко орієнтувався в тім неспокою, що обступав його зо всіх боків. Але уряд знав, що «внутрішній ворог», незважаючи на завдані йому поразки, все ж таки існує. Під найсумірнішим здавався б, виглядом за царя-миротворця точилася, не послабляючись, вперта внутрішня війна. Покривджена при надії землею, лівська біднота не хотіла платити податків, і фабрично-заводський пролетаріат, заробітки якого були знижені на 30% проти 70-х років, аніж не виявляв покорн і терпеливості, хоч і як його до цього не нахваляли. Не менше виявили завзяття в цій боротьбі й ті, кого вже стали іменувати «соціалістами», після того як назва «нігілісти» зникла з ужитку, — вони й далі вели свою організаційну працю. Наприкінці 80-х років вишкаркують соціал-демократичні гуртки й на Україні. Правда, українські патріо-

ти довго з ними не сходяться, протягом довгого часу дехто з українських культурників намагався запевнити уряд, що їх робота йде йому тільки на користь, бо вони, борючись за національно-культурний розвиток, борються і проти соціалізму. Але уряд Олександра III та його наступника не відзначався далекозорістю і втратив здатність «володіти, розділяючи» (за латинським прислів'ям).

Антиурядові організації зростали, набираючи часом і націоналістичного відтінку аж до того часу, коли р. 1900 виникла різнохарактерна щодо свого складу т. зв. «Революційна Українська Партія» (РУП), що втягнула в себе її дрібнобуржуазну українську інтелігенцію; в лавах РУП ми бачимо двадцятидев'ятилітнього поета Миколу Вороного.

Прийшов він з Лівобережжя (народився на Катеринославщині 24 листопада — 7 грудня р. 1871), де на міщанських околицях Харкова — Гончарівці і Холодній Горі минали його дитячі роки. За своїм походженням майбутній поет належав до дрібної буржуазії. Батько його — з селян, онук кріпака, що записався в міщани, малописьменна, але спритна людина. У нього в жилах текла, мабуть, гайдамацька кров. Але національний зачаток виявляв не він, а дід поета Павло Денисович, міцний дідуган, що, доживши до ста років, розмовляв виключно чистою й крутою українською мовою після двадцятип'ятирічної служби в уланському полку¹, де він так і не зрусифікувався. По-вуминному звали його «Улан», звідси і вся сім'я його дістала вуличне прізвисько «Уланенків». Українську стихію несла з собою її мати (О. Д. Колачинська), що походила з старого українського роду Колачинських, до яких належав відомий

¹ Перший уланський полк набрано на Україні з числа розгромлених гайдамаків.

діяч просвіти Прокіп Колачинський, що був ректором Києво-Могилянської академії (1697—1702) її проводив у життя освітні плани тих часів.

Від матері, що одержала деяку освіту, Вороний за-своїв ще в дитинстві казки, пісні й першу науку, яку доповнив потім у харківській початковій школі і в ре-альних школах Харкова і Ростова.

Неньчина пісня, копійчане видання «Катерини» Шев-ченка (яку він непомітно вивчив усю напам'ять), дитяче захоплення Майн Рідом, Купером і Жюль Верном, а далі вже юнацьке захоплення громадянською лірикою росій-ських поетів (Некрасова, Нікітіна, Надсона) і повним «Кобзарем» Шевченка — ось ті поетичні враження ди-тинства й юнацтва, що так рано примусили чутливого юнака взятися за перо й наповняти своїми віршами і прозою сторінки потаємних школярських журналів, що процвітали особливо в Ростовській реальній школі. У Ро-стові над Доном, куди він переїхав із своїми батьками у 80-х роках, Вороний одержав і початкову «політичну освіту». З одного боку — школярський гурток під керуванням одного з народовольців, що залишився на волі, де прочитувалося й обмірковувалося заповітні книжки революційної інтелігенції — «Історія цивілізації В Англії» Бокля, «Політична економія» Мілля, «Сила й матерія» Бюхнера, «Історичні листи» Лаврова, статті Добролюбова, Чернишевського, Пісарєва, і тоді ж само-стійна робота як керівника в гуртку залізничних робіт-ників; а з другого боку — труси жандармські, арешти, виключення з школи і, зрештою, віддання під «гласний догляд» поліції, з позбавленням права вступу до вищої школи й права жити в університетських містах і столи-цях — ось початки «політграмоти», що їх набув Воро-ний до двадцяти років свого життя. Печатка «неблаго-надійності» так і залишилась на чолі Вороного в очах

царського уряду під час усіх дальших стосунків постає з владою. В 1885—86 рр. Вороний уперше побачив і почув вистави Кропивницьького, які справили на нього колосальне враження. Відтоді мрії про «ходіння в народ» набувають у нього виразного окреслення,—а саме,—в українській народ. Разом з драгомановцем С. І. Ерастовим він закладає в Ростові українську громаду, а р. 1893, вибравшись до Харкова, він вступає там у зв'язок з групою «народоправців», що існувала недовго, і тоді ж записується у члені таємного націоналістичного забарвлення товариства «Тарасівців».

Але «Тарасівці» з їхньою програмою не задовольняють його. Життя піддоглядного, засудженого на вічне животіння в провінції, знуджує, а тут ще й у справі власних політичних переконань панує чималний хаос—і от молодий поет вирішує їхати за кордон шукати там світла—в Софію, де в університеті посідає кафедру Драгоманов; йому Вороний гадав віддатися під наукове й політичне керування. Але Драгоманов якраз у цей час (1895 р.) помер.

Довелося по дорозі змінити маршрут й замість Болгарії простувати до Австрії до філософського (цебто історично-філологічного) факультету у Відні, де найбільшою подією його життя було зазнайомлення з керівником австрійських с.-д. Віктором Адлером,— а звідтіль до Львова під опіку Івана Франка, з яким Вороний незабаром здружився і який, за визнанням його самого, глибоко й різноманітно на нього вплинув.

Львівський університет, за винятком професора філософії Скурського (що запалив був фантазію поета пантеїстичною теорією Шеллінга), мало що дав Вороному. Широкоосвічений, універсальний, ясний і чіткий інтелект Франка доповнив цю нестачу. Франко притягнув Вороного до співробітництва в редакційній колегії жур-

налу «Житє і слово», доручивши йому відділ «Вісті з Росії», зазнайомив його з видатними представниками тодішньої літературної Польщі — чудовим ліриком Яном Каспровичем (який в цей час надрукував ряд віршованих збірників — «Роезус», 1889, «Z chłorskiego zagonu», 1891, «Anima lacrymans», 1894 та ін.) і з Андрієм Немовським, що згодом здобув широку популярність і у читачів Росії. Правдоподібно, що не без впливу Франка, цієї живої й чутливої літературної енциклопедії, поширюється й літературна освіта Вороного в бік безпосереднішого зазнайомлення з найновішими течіями німецької, французької й інших літератур. Франко вважав за свої обов'язок знайомити українського читача зі зразками цих літератур — навіть і тоді, коли зразки ці особисто йому були чужі. На цім ґрунті у Франка з Вороним виникали цікаві диспути, з яких чимало міг зачерпнути молодий поет, у якого захоплення австрійським соціал-реформізмом співжидло з виключним інтересом до занепадницького символізму французьких поетів. Щодо розуміння символізму, Вороний, очевидно, міг знаходити спільників серед польських поетів.

Закордонний період продовжувався недовго — до 1897 р. Але протягом цього часу, поза політичною й літературною працею (до неї додамо ще редагування «Зорі» 1897 р.) — сталося різке зближення ще з одною галуззю мистецтва, що здавна вабила до себе Вороного, а саме — з театром. За рекомендацією того ж таки Франка Вороний взяв на себе тимчасово обов'язки режисера театру «Руська Бесіда», що грав спочатку у Львові, потім у Тернополі. — і ця недовготривала робота, що увірвалася того ж таки року, дала його діяльності новий напрямок, що визначив його життя на довші роки. Умови праці галицького театру були не з легких: шукаючи собі заступника, Вороний почав дискутувати з

корифеями українського театру в Росії і своєю чергою одержав запрошення від Кропивницького вступити до його трупи, що грала тоді в Москві.

Починаються роки, що для Вороного були роками боротьби двох покликань: літературного й театрального. А поруч з цим і невгамовна жадоба громадської праці: все по-давньому тягне його до громади, до гуртків, у революційне підпілля. Продовжуються попередні, як і раніше, марні спроби упорядкувати хаос свого світогляду, де марксизм дивовижним чином переплітається з пантеїстичними (в дусі Шеллінга й Шлейєрмахера) настроями і, разом з тим, з мріями про «мораль панів», про ніцшеанську «надлюдину»... З обрядовою релігійністю Вороной покінчив ще на шкільній лаві; але остаточного вибору між матеріалізмом та ідеалізмом не зробив, а життя акторської богеми зі всіма властивими їй особливостями не давало змоги кинути якір в якій-небудь одній ідеологічній пристані.

Отже, на зміну «рокам навчання» йдуть «роки мандрівок» — з Москви доводиться йому, з «незалежних», як казали тоді, обставин несподівано виїхати (звернувся він до трупи аж через кілька місяців, добувши дозвіл вже до Петербурга). Від Кропивницького кидається він до трупи Саксаганського й Садовського, звідти до української ж трупи Ратмірової й Васильєва, а з українських до російських (Петрова-Кравецького, Петіпа, Фьоркати), об'їжджаючи з ними Росію й зокрема т. зв. «Юго-Западный край» і Бессарабію (Кишинів) та Крим. Нарешті його акторське мандрування тимчасово припиняється на тридцятому році життя (1901 р.) в Катеринодарі. Мимохідь пишуться й друкуються вірші, проходять люди, частенько залишаючи по собі пам'ятний слід в українському й російському мистецтві: Кропивницький та його співробітники, Садовський, Саксаганський, актори, ре-

жиссери, антрепренери; письменники українські й російські — Бальмонт, Купрін, Б. Лазаревський; художники, журналісти. Невпинне збагачення вражень веде до нервово-психічної втоми: вже починає обтяжувати цей обов'язок — «все блукати та блукати», як Марко Проклятий. Року 1900, як зазначалося раніше, Вороний вступив до РУПу, взявши на себе обов'язок під час перїзодів із трупами бути чимсь подібним до політичного емісара й розвозити літературу. Наближався час, коли обставини дозволили, нарешті, Вороному виступити певніше й помітніше — не лише як поетові журналів і альманахів, але й як організаторові на полі української літератури.

Давній знайомий і приятель С. І. Ерастов затримав його у себе в Катеринодарі, влаштувавши на службу в банку. Звичайно, з цією службою поєднувалися й інші заняття. Невгамовний поет організує на місці своєї осілости філію редакції «Донская Речь» (популярна ростовська газета, що видавав її ліберал, капіталіст Парамонов), працює знову в громадах і в гуртках, виступає на аматорських сценах, обмірковує план літературного альманаха і збирає для нього матеріали — покінь жорстока малярія не примусила його втекти з кубанської столиці до Харкова. Декілька місяців харківського життя він провів, працюючи то в «Комітеті грамотності», то в студентському соціалістичному гуртку (Левко Мацієвич, О. Коваленко, Юрко Колард та ін.), то в філософських зібраннях в домі О. Я. Єфименкової. Але малярія вигонить його й відціля до Одеси, де він служить у міській управі; тут він спершу одвідує бездіяльну «Стару Громаду», не задовольняється й закладає студентську «Молоду Громаду» та працює в «Одеській літературній спілці». Ця-то «Спілка» й видала складеного ще в Катеринодарі й доповненого у Харкові альманаха — «З-над хмар і з

долин», якому судилося стати одною з перших ластівок українського модернізму.

Власне, Вороному, який серед українських письменників, зокрема письменників наддніпрянських, був переважно городянином, що ніколи не мав безпосереднього зв'язку з селом,— було легше, ніж кому іншому, зробити рішучий крок і відштовхнутися, нарешті, від берегів традиційної народницької літератури.

Вороний знав європейську літературу. Знайомство з іноземними літературами за тих часів серед українських письменників було такою ж рідкістю, як і знання чужоземних мов (звичайно, ми не говоримо тут про письменників закордонної України); але й ті, хто був озброєний цим, не завжди відважувалися відверто визнати безсумнівний факт народження міського інтелігентного читача і просто до цього читача звертатися. Суперечки про те, для кого писати й як писати, почалися вже давно, як давно почалися й спроби «європеїзації».

А проте, коли згадати відомий відзив Костомарова 1882 р. про спроби М. Старицького дати українському читачеві переклади з чужоземних авторів («З давнього зшитка» 1881 р.), — відзив з певним установленням на простолюд, що не потребує ні Байрона, ні Міцкевича тобто, ні нових «кованих» для цієї мети слів; коли ж ми згадаємо пізніші суперечки Драгоманова з Грінченком про завдання й установаження української літератури (у 90-х роках), то доведеться прийти до висновку, що й на початок ХХ ст. питання залишалося не для всіх ясним. Автор «Позиченої кобзи» (П. Куліш) запрошував узяти приклад з німця, що «прихилився до греків та римлян, широкою рікою правди плинув, простуючи в науки океан». Проводили перекладацьку роботу В. Самійленко, Є. Тимченко, Леся Українка, що в першій же своїй книзі явно орієнтувалася на інтелігентного читача, Аг.

Кримський та Іван Франко. Вороний відважився піти слідом за ними: він визначив потреби свого читача в даний історичний момент і підкреслив неминучість розриву з народницькою традицією.

Першу спробу зробив він 1901 р. на сторінках «Літературно-наукового вісника», де, запрошуючи молодих письменників узяти участь в альманахові, що він задумав, «який і змістом, і формою міг би хоч трохи наблизитись до нових течій і напрямків сучасних європейських літератур», висловлював побажання одержати твори «хоч з маленькою ціхою оригінальності, з незалежною вільною ідеєю, з сучасним змістом... де було б хоч трошки філософії, де хоч клаптик яснів би того далекого блакитного неба, що від віків манить нас своєю недосяжною красою, своєю незглибною таємничістю».

При цьому тут же підкреслювалось, що на «естетичний бік творів звернена буде найбільша увага». Крім цієї друкованої відозви, тоді ж він розіслав листи до багатьох визначних представників української літератури старшого покоління, де думки, що висловлювались в друкованому листі, набувають уточнення¹. Проголошується гасло чистого мистецтва («вільна та чиста штука, справжня запашна поезія»), без тенденції й моралі, мистецтва, що йде шляхом, який проклали найбільші художники Європи (називаються імена Метерлінка, Гауптмана, Ібсена, Тетмаєра, а також Едгара По, Бодлера, Верлена й Малларме — останніх трьох з застереженням). Оголошується війна народницькому шаблону, поезії-катеринці, що «переспівує старі збиті співи й переспівує з харчанням, притичинами й свистом».

---

¹ Деякі з цих листів опублікував покійний О. К. Дорошкевич у своїй статті «До історії модернізму на Україні», «Життя й революція», 1925, ч. 10, з якої ми й наводимо дальші цитати.

Ще раз підкреслена неминучість «всю увагу звернути виключно на естетичний бік видання, наблизивши його хоч почасти до новітніх течій і напрямків європейської літератури». Стиль новітньої поезії повинен бути символістичний в широкому розумінні і властивий для поетичних творів взагалі (такого символізму багато у Гейне і Гете), він нічого спільного не повинен мати зі скаліченими формами російського декадентства. Показано, зрештою, й соціального замовника — це інтелігент «з смаком, часто виробленим і викоханим на чудових зразках літератур чужих народів». Зараз він не хоче читати нашої книги й наших поетів, бо вони стоять нижче рівня його запитів; треба ці запити задовольнити: краса форми, «любов, краса й шукання правди» — в тематиці. Цікавий додаток знаходимо в одному з листів: «спокою треба, відпочинку для стражденної, зневіреної душі сучасного інтелігента... любові, тихої радості треба для його озлобленої, змученої душі!».

Ми повинні віддати справедливість Вороному за виразне формулювання його програми, що не припускає двозначних тлумачень. Тут його вустами говорить інтелігент буржуазного типу, що хоче втекти від реального життя, від боротьби в світ містики й фантазії.

Ці виступи М. Вороного відбивали загальну тенденцію ряду поетів до вишуканої модерної літератури, яка особливо виразно виступає з кінця віку у поетів з Галичини.

Початковий вислів її — у віршах Василя Пачовського (перший збірник «Розсипані перли» надруковано 1901 р.), Петра Карманського (перший збірник — «З теки самовбийці», 1899) й декого з них хронологічно остільки зливається з «маніфестами» Вороного, що не може бути й мови про їхній вплив на редактора альманаха «З-над хмар і з долин». Певний поштовх могли

дати теоретичні висловлювання майбутніх російських «модерністів». (Самий термін «модерністи», сказати до речі, залишився чужим для російської критики, бо вона вважала за краще вживати терміна «символізм», а раніше — «декадентство»; цього ж терміна стали вживати, здається, в німецькій критиці — Герман Бар 1890 р.¹ для зазначення натуралістичних течій в німецькій літературі). Ще 1884 р. в київській газеті «Заря» І. Ясинський у формі, що подібна до форми Вороного, боровий ідею самостійного значення мистецтва («Мета мистецтва полягає зовсім не в тому, щоб учити, а в тому, щоб зробити людей щасливими, подаючи їм одну з найвищих насолод»), а Мінський, тут же, ще відважніше заперечував проти публіцистичного елемента в поезії, визнаючи в свою чергу докори Михайловського, що нагадують пізніші відповіді С. Єфремова «шукачам новітньої краси» в українській літературі. Нема підстав стверджувати, що статті «Зари» могли застати в пам'ять надто ще юного Вороного, скоріше можна говорити про пізніші висловлювання Д. Мережковського («О причинах упадка и новых теченіях в современной русской литературе», 1893) і А. Воллинського (1896—1900), як про натхненників ідейної платформи нашого модернізму. Будь-яких закінчених зразків російська поезія в своїй практиці, одначе, ще не могла дати, крім одного хіба Бальмонта (перший збірник — 1890; дальші — «В безбрежности» — 1895, «Тишина» — 1898, «Горящие здания» — 1900). Брюсов перебував ще в смузі навмисного декадентства й лише 1900 року почав вибиратися з неї («Третья стража»); решта ж, коли не брати до уваги Мінського й Мережковського, по-просто-

---

¹ Hermann Bahr, Zur Kritik der Moderne, 1890.

му кажучи, були ще не помітні. Навіть не сталося ще розмежування шкіл — і зауваження Вороного щодо російських письменників в одному з його листів 1901 р. («Бальмонт — талант, що шукає нових шляхів і часом спотикається, а я його признаю; російські декаденти Брюсов, Коринфський etc.— нездари, що кривляються й ламаються, аби звернути на себе увагу і заховати свою нездарність — їх я не признаю») не повинно дивувати нас поєднанням в одному рядку глибоко чужих, зрештою, імен автора збірника «Третья стража» Брюсова й автора «Черных роз» (1891—95) і «Гимна красоте» (1896—98) Аполлона Коринфського, нині невідомого навіть аматорам російської поезії. Висновок, що його ми повинні зробити на підставі наведених фактів, ясний: на запитання, «звідкіль узявся модернізм на Україні — via Галичина чи via Москва? — доведеться дати відповідь — і Галичина, і Москва, почасти Польща і західноєвропейські літератури, а головне — суспільно-політичне і культурне життя України кінця ХІХ — початку ХХ ст. Поява модернізму означала остаточний розклад і занепад буржуазної культури. Лозунги «мистецтво для мистецтва», індивідуалізму, пантеїзму, егоїзму, які висувалися модерністами і символістами, означали страх української буржуазії перед все зростаючим революційним рухом, перед народом. А. О. Жданов так визначав соціальну сутність декадентства: «Соціальними своїми джерелами це була дворянсько-буржуазна течія в літературі в той період, коли дні аристократії і буржуазії були злічені і коли поети та ідеологи пануючих класів прагнули сховатися від неприємної дійсності в захмарні висоти і тумани релігійної містики, в мізерні особисті переживання і копирсання в своїх дрібних душах Акмеїсти, як і символісти, декаденти та інші представники дворянсько-буржуазної ідеології, що розклада-

лася, були проповідниками занепадництва, песимізму, віри в потойбічний світ...

На світ виплвали символісти... декаденти всіх мастей, які зрікалися народу, які проголосили тезу «мистецтво заради мистецтва», проповідували бездієвність у літературі, прикривали своє ідейне і моральне розтління гонитвою за красивою формою без змісту. Всіх їх об'єднував звірячий страх перед прийдешньою пролетарською революцією».

Ця гонитва за красивою формою, ці лозунги втечі від життя були властиві і М. Вороному. Що вони, ці лозунги, об'єктивно (незважаючи на запевнення у вірші «Іванові Франкові» про намагання поєднати «чисту поезію» з боротьбою) означали страх перед революційною зливою — це не вимагає особливих пояснень, але певне також і те, що організований ним альманах «З-над хмар і з долин» своєю практикою безперечно не виправдав теоретичних мрій. «Модернізму» в цьому альманасі, де зібрано докупи різноманітні твори самого Вороного, а також Євгена Мандичевського (що почав друкуватися з 1899 р.), Петра Карманського, Осипа Маковея (Збірник «Поезія», 1894 р.), Василя Щурата («Lux in tenebris», 1896, «Мої листи», 1897), А. Кримського, А. Крушельницького, О. Кобилянської, М. Коцюбинського, а поруч них Б. Грінченка, В. Самійденка й полярного модернізму І. Нечуя-Левицького, якраз того самого «модернізму» в суті було ще дуже небагато.

Певне також і те, що, здекларувавши своїми листами і своїми поодинокими поезіями «модерні» настанови в галузі літератури, М. Вороний якимось і далі стояв у стороні від українських декадентів — він не був організаційно зв'язаний ані з львівськими «молодомузівцями» (Лепкий, Пачовський), ані з письменницями, що групувалися навколо «Української хати», а якщо й виступав

у їх органах, то з матеріалами «нейтрального», так би мовити, характеру. (Так, в «Українській хаті» були надруковані його спогади про Л. Мацієвича).

І після виходу збірника «З-над хмар і з долин», де вперше була надрукована значна частина поезій Вороного, він не квапиться друкувати окремого збірника своїх віршів, які вже на 1903 рік могли скласти, що її казати, не меншу книжку, ніж ті, з якими дебютують зараз молоді поети. Життя його й далі йде такими ж шляхами бурлакування й розкиданості, якими йшло воно й до цього часу. Весна р. 1903 приводить його до Києва як делегата від одеської «Старої Громади» на з'їзд «загальної організації» всіх українських громад.

Подорож дала значні наслідки й для особистого життя поета. Тут йому після довгих років безпритульного бурлакування захотілося, нарешті, міцно осісти в своїй сім'ї поплич із коханою дружиною Вірою Вербицькою, дочкою члена Київської «Старої Громади» і поета, співробітника «Основи» (псевдонім—Миколайчик Білокопитний) Миколи Андрійовича Вербицького. Вже жонатим переїздить Вороний до Чернігова, де служить у «Земському статистичному бюро», що рапіше бачило у себе Грінченка й Коцюбинського. Та щастя усміхнулося поетові непадовго — р. 1904 він знову самотній. Розрив з дружиною тяжко відбився на ньому, скорботні відгуки його почуваяться в циклах «За брамою раю», «Разек намиста» і т. ін. Від цілковитого розпачу врятовує Вороного лише близькість друзів (Коцюбинський, автор гумористичних оповідань Г. О. Коваленко, художник і поет Михайло Жук та ін.) та, як і раніше, громадська робота — в «Просвіті», в російському «Літературно-артистичному товаристві» (з метою конспірації, щоб одвести жандарям очі від своєї підпільної роботи), в аматорському драматичному гуртку молоді. До числа її

належить чернігівський семінарист, у майбутньому найвидатніший поет Радянської України — Павло Тичина. Все намагаючись заглушити свою родинну драму, що поставала і гнітила його важкими кошмарами, поет, згадуючи недавнє минуле, відправляється в театральне турне з відомим російським актором П. Орленєвим, мріючи виїхати з ним до Америки на гастролі... Так проходять цілих сім років у Чернігові, зміст яких для нас поки що мало відомий, 1910 року він переїздить до Києва на постійне життя.

Тут застала його й Лютнева революція. Життя поета чергується знову між службою, що нічого спільного не мала ні з його нахилами, ні з його культурним рівнем (посада діловода ремонтної частини механічного відділу в «Округі водяних шляхів»), роботою громадською і роботою в галузі мистецтва, літератури, що, з суті, тільки з цього часу втратила у Вороного випадковий характер. Театр по-давньому відтягає його від літератури: коротке перебування в трупі Садовського змінюється педагогічною працею в театральній школі, директорством і режисерством в театрі.

Книга його «Театр і драма», яку він випустив 1913 року, свідчить про те, що тяжіння до театру у Вороного не було лише емоціональним: довгий час ця невеличка книжка була мало що не єдиною українською працею в справі театру, що заслуговувала на уважне ставлення.

Ця книжка до деякої міри з'явилася як наслідок довголітніх роздумів М. Вороного над театром і драматургією. Зауважимо, що, починаючи з кінця ХІХ ст., поруч з статтями на суспільно-політичні теми, які він друкує в передовому журналі «Житє і слово» (про ріст революційного руху в Росії, розповсюдження марксизму тощо), М. Вороний стало виступає на сторінках «Зо-

рі», а згодом «Літературно-наукового вісника» з розвідками і рецензіями на театрознавчі теми («Марко Кропивницький», «Вій» в драматичній переробці М. Кропивницького», «Згадка про Шевченка» тощо). Паралельно з книжкою «Театр і драма» М. Вороний пише статті «Михайло Щепкін» (1913) і «Сучасний український театр у Києві» (1914), в яких виступає поборником російського реалістичного театрального мистецтва, захоплюється досягненнями театру Станіславського, якій ставить на перше місце серед театрів світу. І гідний уваги факт: якщо модерністи, зокрема ранній В. Брюсов, заперечували реалістичний метод Московського Художнього театру в угоду «новому театрові» — абстрактним, містичним видінням в дусі Метерлінка (див. статтю В. Брюсова «Ненужная правда», 1902), — то М. Вороний саме в сприйнятті і розвитку принципів театру Станіславського вбачав запоруку розвитку українського національного театру. Однак література захоплює Вороного повніше. Виходять, нарешті — на 20-му році літературної діяльності, перші збірки віршів: «Ліричні поезії», 1912, «В сяйві мрій», 1913, що включили далеко не всі його твори, що їх він написав, але дають змогу скласти суцільне враження щодо поета, з яким до цього часу знайомила більш-менш повно лише «Українська муза» О. Коваленка (1908), що дала біографічні відомості про Вороного і двадцять два вірші.

З'явилися і друковані критичні думки про твори Вороного. Проте хоч трохи ясного портрета в цих думках ми ще не знайдемо чи через те, що ясно зрозуміти книжку віршів справа взагалі нелегка, чи через те, що ліричний поет, типу Вороного, в українській літературі, навіть у 1912—1913 рр., становив собою незвичайне явище. Вірніше останнє. Та й справді, що говорила про ці книжки сучасна їм критика? Насамперед, вона не

шкодувала слів, щоб висловити захоплення формальною стороною лірики Вороного, її музичністю. Нічого рівного цим віршам в українській поезії нібито не було. Критик «Ради» (1912, ч. 38) «рядовий читач», як сам себе він називає, не сумнівається, що з боку мистецького виконання, віршової закінченості, легкості поетичної роботи вірші Вороного займуть одно з перших місць в українській літературі; його вражає «пайкраща літературна мова, багатство її краса ритмів». Критика з «Літературно-наукового вісника» (1912 р., кн. I) чарує особливо музична стихія творів Вороного — враження сумовитої мінорної музики.

Поруч із цими хвальними відзивами висувають ще й «європейський» характер творчості поета. «Будь Микола Вороний не у нас, а серед культурнішої нації, то певно йому давно б одвели місце як першому між першими співцями», пише рецензент «Української хати» (1913, т. VI, 349) і т. д., і т. п. Не розглядаючи інших думок про творчість Вороного, треба визнати, що враження критиків розпливчасті, що аналіз творчості його в усіх цих статтях і замітках ледве що початий, і єдиний висновок, який ми можемо з них зробити, — це те, що для своїх ровесників і сучасників Вороний був явищем високої художньої культури.

Як визнаний метр поетичної форми, Вороний підходив до межі, за якою починався новий не тільки літературний, а й історичний період, підходив, недооцінюючи й не розуміючи, як і інші, ваги і розмірів революційної бурі, що піднімалася на його очах. Старий громадський робітник, Вороний, більше з темпераменту, ніж силою свідомості й переконань, усе життя своє тягнувся до громад, гуртків, у революційне підпілля. До раніше наведеного про його політичний і філософський світогляд можна додати лише те, що він і сам, оцінюючи свою

політичну працю, вважав, що «серйозним партійним робітником не міг і не вмів бути» — наслідком особливостей своєї психології. А р. 1917, перехопившись за сорок п'ять років життя, повного різноманітних пригод, Вороний став уже не тією людиною, що був раніше: зраджували сили та її темперамент. Дні лютого 1917 р. захопили його мітингами, ідеєю «національного» визволення, розкріпачення ледве живого, пригніченого царизмом і його сатрапами українського слова. В тому ж році особисті справи примусили його виїхати до Ростова (де помирав його батько), там затриматися, застрягти в Таганрозі й повернутися до Києва напередодні падіння гетьманщини, коли було відзначено його 25-річній ювілей.

В цей самий час, певно, ідучи за революційним інстинктом, він перекладає «Інтернаціонал».

І ось якось надто швидко й гостро епоха «чарівних похвал» і захоплень змінюється для поста епохою байдужості і навіть іронії з боку літературної молоді. Поет не розумів подій, що відбувалися, сліпо вірив у лозунги «національного визволення», що їх висувала українська буржуазія і які сам підтримував, не зрозумів перемоги Жовтневої революції на Україні. До цього долучилась тяжка фізична недуга. Тож не випадково в 1920 р. за часів польсько-петлюрівського відступу з Києва «відступив» і Вороний, опинившись як емігрант у Варшаві. Після підписання Ризького трактату він усувається від політемігрантських інтересів і переїздить удруге в житті до того самого міста, де колись Іван Франко вшанував його, ще юнака, своєю дружньою приязню і наставляв на літературно-артистичну й громадську роботу,— до Львова.

На цих сторінках біографії Вороного доведеться трохи спинитися. Роки еміграції були роками туги за рід-

ним краєм і муки політичного сумління. Не давала спокою ні педагогічна праця при українській консерваторії, в драматичній школі, що її сам же він заснував і п'ять років був її директором, і на кафедрі риторики правничого факультету в таємному українському університеті, ні літературна праця (книжки: «Режисер», «Драматична примадонна» — критичний нарис жіночої творчості на сцені і «Пензлем і пером» — про малярство). В кінці квітня 1926 року Вороний повернувся на Радянську Україну. Протягом деякого часу він був на педроботі, завідував літчастиною в Київському оперному театрі, учителював на Кіровоградщині. В 1929 році на Радянській Україні у видавництві «Рух» вийшло найповніше видання творів М. Вороного «Поезії», в упорядкуванні якого він сам брав участь. До цього видання увійшло багато нових, до того не друкованих оригінальних віршів. Крім них, М. Вороний в ці роки займався перекладами, головню з російських поетів — йому належать високопоетичні переклади «Скупого лицаря», «Кам'яного гостя» і «Моцарта і Сальєрі» О. С. Пушкіна. У 1928 році критика високо оцінила його літературну редакцію Кулішевого перекладу драми «Ромео та Джульєтта» В. Шекспіра.

М. Вороний виступає також активно і як журналіст. Йому належать численні театральні рецензії, статті про малярство і графіку, спогади про своїх видатних сучасників, з якими доводилось зустрічатись. В спогадах про Івана Франка, наприклад, знаходимо чимало нових, малознаних фактів із життя і боротьби великого Кам'яра. Помер М. Вороний у 1942 році в окупованій гітлерівськими загарбниками Воронезькій області.

Після ознайомлення з життєвим формуляром М. Вороного і з тим оточенням, у якому виникла й розвивалася його поетична творчість, ми ставимо завдання ви-

значити і, в міру можливості, з'ясувати хоч би в загальних рисах головні прикмети, що відрізняють його від інших і надають йому права на увагу з боку сучасного читача.

З раніш наведеного ми вже знаємо, що Вороний належить до міської дрібнобуржуазної інтелігенції України 90-х—900-х років. Ясні для нас і літературні передумови його поетичної праці: по-перше, намагання втекти від народницького шаблону, по-друге підняти українську поезію до рівня сучасної постові світової поезії й по-третє — висунути і в теорії, й на практиці принцип чистого мистецтва, під головуванням формального моменту, з рішучим відмовленням від будь-якої тенденційності.

Міркування про вплив західноєвропейських письменників на Вороного давно вже стало в наших історіях літератури загальним місцем. Досить перегорнути збірник віршів поета, щоб впевнитися в широчині його літературних інтересів і в їх різноманітності. Не кажучи про його переклади, переважно з французьких письменників (Сюллі Прюдом, Верлен, Ж. Мореас, Рішпен, Бурже, Бульє, Метерлінк; можна додати ще імена Катюлла Мандеса й Октава Мірбо), почасти з німецьких і російських (Гейне і, крім того, прозою — «Зелена папуга» — Шніцлера і «Ткачі» — Гауптмана, і з російських — Пушкін, Тютчев, Фет і ін.), ми на кожному кроці в нього зустрічаємо, чи то під епіграфами, чи то у вигляді спогадів у тексті, імена Верхарна, А. де-Вінї, Сюллі Прюдома, Верлена, Гете, Овідія, Шекспіра, Гейне, Бодлера та ін. «Європейська» зовнішність довершується пристрасстю до таких заголовків, як — *Vae victis*, *Memento mori*, *Sententia*, *Fiat*, *Ave regina*, *Dies irae*, *Hostias*, *Finale*, *Le sonnet sans tête*, *Sphärenmusik* і т. ін.

Одного часу заголовки такого гатунку були широко

в моді, зокрема у польських і російських модерністів (так, Брюсов зберіг нахил до таких навмисне літературних і, переважно, латинських заголовків — правда, складніших, ніж у Вороного, до кінця своєї літературної діяльності). Утворюється враження культурності й ерудиції й, природно, виникає думка про залежність Вороного від іноземних зразків. Сам поет із усього цього переліку має нахил висунути, власне, французьких поетів, у яких він учився культурі вірша, теоретичної майстерності — а з числа їх, зокрема, Верлена (почасти й Малларме). З Верленом він почуває якусь внутрішню спорідненість: почасти в психіці — однаково властиве для них обох поривання до віри, «зневірної і вже, властиво, безвірної душі», почасти в поетичі і в техніці — шукання музичності вражень, а також спільність ритмів і строфічної будови (вірш «Мавзолей», наприклад, він створив під несвідомим впливом ритму і строфіки «Осіньої пісні» Верлена). А втім, католицький присмак сентиментальності і бідність ідейного змісту Верлена, кінець кінцем, надокучили Вороному, хоча раніше йому і здавалось, що у французького поета, що кидався від віри до невір'я, є щось спільне щодо цього навіть... із Шевченком.

Питання про літературні впливи — складне питання, бо сама методологія його ще недосить розроблена. При певній, навіть порівняно невеликій начитаності надзвичайно легко відшукувати «запозичення» і «впливи». Авторів цих рядків, наприклад, під час читання вірша Вороного не раз згадувались інші поети, яких не згадано у поданому вище спискові. В любовних віршах Вороного без труднощів виявляються сліди впливу Гейнс: такі речі, як «Dies irae» і «Hostias», примушують згадати польських модерністів — зокрема, Яна Каспровича (з поемою якого «Святий боже» хочеться порівняти ці

вірші нашого поета); віршовані дрібні і пристрасть до деякої добірності висловів нагадують поетичні фокуси парнасців, наприклад, Катюлла Мандеса (ні в якому разі не символіста), Банвіля, Бульє. Анапестичні елегії часами явно впадають у тон Надсона та інших російських поетів-вісімдесятників — попередників пізнішого модернізму. Із модерністів російських мова могла б бути лише про Бальмонта, але, безумовно, про Бальмонта попереднього періоду, не про автора «Будинків, що горять» і збірника «Будьмо, як сонце». Щодо впливу Верлена — то про нього, коли й можна говорити, то лише з великими застереженнями.

Не вдаючись у деталі, що були б на місці в спеціальному історично-літературному дослідженні, визначимо тут лише ґрунтовну різницю між Верленом і Вороним. Верлен насамперед вимагав музики, тобто невизначеного емоціонального враження, яке здобувається тим, що замість фарб вживаються лише відтінки, речі не називаються в точнім їх означенні, а читачеві навіюється ідея речі словом-натяком, словом-символом; усувається, без решти, риторична декламація («візьми красномовність і зверни їй карк»), ясність і чіткість впаду, що не припускає різних тлумачень. Вороний також шукає «музичності», також часами користується словами-натяками. Але досить порівняти переклад хоча б однієї із ранніх речей Верлена з першотвором, щоб побачити всю різницю в їхній поезиці. Ми дозволимо собі процитувати цілком цей переклад Вороного.

За вікном, ніби в рамі картини,
Утікають шпилі, полонини,
Мчаться ріки, ліси і луги,
І блакиті вузькі береги...
Все біжить і гримить і щезає,
В буйнім вихорі геть одлітає.

Ніби начерк химерний в вікні,
Ріжуть небо шляхи дротяні.

Запах вугілля, пилу і пари...
Спів кайданів і хмари-примари...
Десь мов регіт титанів гримить,
Десь мов пугач зловісний кричить.

Але весь я в обіймах спокою —
Любий образ мигтить паді мною,
Чую шепіт я лагідних слів
В серці, сповненім сонячних снів...
Хай же вихор бурхливий несеється,
Серце тихою радістю б'ється.

Ми не поручимось, що читач виразно уявляє собі, де все це відбувається з автором вірша. В оригіналі (вірш узято із збірника Верлена «Добра пісня»: *Le paysage dans le cadre des portières*) про це не доведеться довго гадати, тому що там прямо говориться про «тонкі телеграфічні стовпи» (*poteaux minces du télégraphe* — у Вороного «шляхи дротяні»), про ритм грубого вагона (*rythme du wagon brutal* — у Вороного пропущено зовсім), і через те, що там нема улюблених «хмар-примар» Вороного, й не вимагається особливої кмітливості, щоб догадатися, що «кайдани» — просто зчеплюють один з одним вагони залізничного поїзда. Ми не кажемо, що Вороний переклав не гаразд; навпаки — переклад взагалі влучний, але картина, яку дає Верлен, звичайно, реалістичніша, ніж та, яку дає Вороний, — саме тим, що французький поет не лякається конкретності вислову, не намагається затемнити ту «брутальну кору речовини», крізь яку світиться йому «біле видіння» (*la blanche vision*) коханої жінки.

Поезія символістів типу Верлена ніяк не відкидає реальності, її шлях, як це зазначалось пізніше, «від реального до найреальнішого» (*a realibus ad realiora*). Не-

хай образ для них не мета, а засіб, але відціль ніяк не виходить, що вони бідні на образи. Навпаки, у віршах Вороного образи, порівняно, рідкість, і ясно, що ними він не особливо дорожить. Замки своїх мрій він вважає за краще будувати без усякого фундаменту. (Пор. цикл «Фата моргана»), конкретного зазначення він звичайно уникає, й тому його стилістика частіше всього має абстрактно-умовний характер. Та й справді, придивимось, наприклад, до його епітетів, до цього споконвічного й могутнього способу конкретизації поетичної мови. Вони добрані так, немовби поет хотів підкреслити свою байдужість до їх мальовничих можливостей: круки звичайно чорні, тіні — сірі, травиця — шовкова, зірки — високі й кришталеві, імла — прозора або сива, холодна, весна — розкішна, любя, чарівна і т. ін.

Зокрема епітетові «розкішний» особливо пощастило: розкішний колір, розкішний стан, розкішна любя мова; батьківщина — розкішний край мій і т. ін.; щаслива любов — «розкішне і принадно гарне» Те ж саме довелось б сказати і про метафори, і про порівняння, досліджуючи його твори. Тема туги-нудьги належить у нього до числа досить нерідких, і ось тут, здавалося б, він розсипле все багатство своєї поетичної лексики; а проте, крім нудьги — змії, нудьги — гадюки, що пожирає душу, нудьги, що як той спрут до серця присмокталась і кров із нього п'є, нудьги — хмари на серці і т. ін., ми не знайдемо майже нічого. Окремий цикл серед своїх віршів він присвятив зорям і супроводить його епіграфом із Канта: «Дві речі, що вічно нові і вічно в мені зростають, сповнюючи душу подивом, побожністю, це — зоряне небо наді мною і моральний закон у мені». Поет любить зорі, любується ними, їм одним він хотів би оповісти свої мрії; але з рідким мистецтвом, зауважили б ми, говорячи про зорі, він обминає сферу суто зорових вражень, і

все, що він говорить про зорі, міг би сказати чоловік, що знає зорі лише з чуток.

Немає жодної потреби, насправді, споглядати зоряне небо для того, щоб протиставити недосяжність і величність зір продажності світу людських стосунків, або щоб чути й описати «Sphärenmusik», або щоб сказати про Венеру, що вона «зіронька вечірняя», про Вегу, що вона є символ чистоти,— або назвати на їїмення зорі, що входять у склад Волосожару. Їх поет нараховує, у погодженні з даними астрономії, сім: Електра, Тагета, Стеропа, Майя, Целена, Меропа і Альціона. Цікаво, мимохідь, зазначити, що простим оком розрізняються лише шість зірок у сузір'ї Волосожару: чи являється даний вірш про «сім самоцвітів зоряного грона» доказом гострого зору поета? Ні, просто у відповідній книжці він вичитав, що Волосожар — семизір'я. Натхнула книжка, а не безпосереднє споглядання. Можна б гадати, що взято невдалий приклад. Та ось друга група віршів, що звертаються до моря: чи й про них не довелось б те ж саме сказати? Поет споглядає море: воно могутня сила, воно згабливе, розкішне, море — незглибна безодня, безмежний простір, в морі — раювання, мрія солодка, втіха кохання, любий та лагідний сон... Тільки один раз ми зустрічаємо подібність до конкретності в словах про хвилю — «ізумрудно-блаискуча, з перлистою ніжною піною». Як тут, з приводу моря, не згадати аналогій з Верлена (див., напр., у збірн. «Sagesse» — вірш «Je ne sais pourquoi» або «La mer est plus belle» та інші)? Два різні відчуття життя, дві різні творчі методи! Вороний кілька разів говорить про скарб мрій, звуків фарб, ідей («Мавзолей», порів. «Фата моргана»: «царство сонячних надій, фарб і образів і звуків»), що ними він, як поет, володіє; проте, залишаючи все інше, треба визнати, що на образи та фарби поезія Вороного не багата. В галузі зрових відчуттів (є у ньо-

го й нечисленні спроби пейзажу) його цікавить тільки освітлення. І тут ми відзначимо дві найчастіші відмінні: або освітлення яскраве — сяйво, блиск, огнисте полум'я заходу: або картина імли, туману й хмар «завис олив'яний, імлистий тягар», «хиткий туман, примари тьмяні», «холодні хмари» і т. ін.).

Але в обох випадках частіш за все ми маємо звичайну приповідь-алегорію і квапимося за поетом перекласти його образи на мову абстрактної думки.

Утримуючись від конкретних визначень і тим чимало збіднивши свою лексику, поет пробує винагородити нас іншими словесними ресурсами. До числа їх стосуються, по-перше, його улюблені слова, які надають словесній тканині певної єдності: «мрія», «мрійний», «чарівний», «самотність», «самотній», «хмари», «хвилі», «зорі» та ін. — і треба сказати, що саме Вороний сприяв тому, що напр., слово «мрія» увійшло в поетичний словник, обов'язковий для кожного українського поета мало не до самої Жовтневої революції; по-друге, він вдається до сентенції, до риторичних загальних місць і до поетичних кліше, як: «життя — коротка мить», «базар світової суєти», «неземне кохання», «казкова цариця» і т. ін. Багато дечого із цього ще на початку ХХ віку встигло вже стати певним штампом.

По-третє, він залюбки користується нелезменними словами на вибір за ознакою «красивості» із інтернаціонального запасу поетичних прикрас

Прихильник краси — він не вбачав різниці між «красивим» і «прекрасним», нехтуючи міркуванням одного з французьких письменників (Вільє де-Ліль Адана), який стверджував, що «l'amour du beau est l'horreur du joli» — «любов до прекрасного є жах перед красивістю»). До цього іноді спонукає Вороного потреба в римі: «ідеал» неминуче тягне за собою. «Ваала» (як у Надсона), діа-

деми — хризантеми, інфанта — домінанта і т. ін. У цьому відділі його поетичного словника перед нами пройдуть «отари фурій», «царство Арімана», «ніжний силует голівки пензля Сандро Боттічеллі (рима—«пастелі»), «лілеї», «рубіни», «каватіна чарівна», «емалі», «перламутри», «недосяжність астральна» і т. ін. Прекрасне лице стане образом, «ніби взятим із геми»; іде весна — в душі поета «в сяйві мрій»

В'ються хмелем арабески,
Миготять камеї, фрески...

Все це нам не уявляється цінним збагаченням поетичної мови, але не слід забувати, що приклад Вороного у цій галузі не залишився без наслідування. Згадаймо подібні «вишуки» в інших модерністів початку ХХ ст., у перших спробах нашого футуризму, та навіть і в декого з поетів післяжовтневої доби ще не одразу пройшов цей нахил до вибагливих «красивостей»

Отже, слову-образу в творчості Вороного належить другорядна роль. Першорядну займає «музика». Щодо того, як протікає у поета його творчий процес, то ми маємо визнання його самого¹: «Я почав писати,—каже він,— з такого ж побудження, з якого люди починають співати. От почуваю собі якийсь мрійний настрій і якусь ритмічну розгойданість, причому виразно відчуваю, що в усі щось дзвенить. Що напишу, не знаю, бо в голові проносяться якісь уривки образів і мелькають, об'єднуючись у вирази, окремі слова — здебільшого це одно чи два-три слова, але найважливіші, наймиліші, що здаються дуже гарними (красивими). Це початок, основа, до якої почнуть чіпля-

---

¹ Наводимо тут виписи з матеріалів, що надіслав нам у свій час Микола Кіндратович Вороний.

тись інші слова, і т. д. Найважливіше щоб в усі задзвеніло — тоді хочеться складаги і йде легко. Виходить, що я починав не так од образу, як од звуку. І, дійсно, мелос, спершу примітивний, далі технічно все більше ускладнений, був джерелом моєї пісні-вірша».

Це визнання підтверджується — як ми уже почасти бачили — і в даних аналізу. У ті часи, коли починав писати вірші поет, і навіть у ті, коли і слави досягнув, українські поети ще не змагалися про метр і ритм, про канонічні форми й верлібр; ще не існувало ні однієї загальноприступної роботи про українське віршування — та й у російській, треба зауважити, літературі ці розмови у поетичних колах щойно розпочиналися. Книжку Андрія Белого «Символізм», що зрушила з мертвої точки теорію (й історію) російського віршування, надруковано р. 1910. Не було ще й Шульговського, за яким молоді поети згодом стали осягати таємниці «прискорень» і засоби будови сонетів, рондо, тріолетів і тому подібних форм, з приводу яких в нашому літературному середовищі підчас виникають немалі суперечки. Вороній тут виявився піонером — бо, дійсно, він перепробував протягом своєї діяльності всі метричні форми у найрізноманітніших сполученнях.

Найбільш улюблені його строфи складаються з нерівностопних віршів, — тут Вороній виявив невичерпне джерело щодо неповторення комбінацій. Але він іде ще й далі, комбінуючи різні розміри (напр., амфібрахій, анапест, ямб) з різною кількістю стоп і наближаючись часом до того, що можна було б назвати верлібром, — коли б верлібр у наших новітніх поетів залишався віршем, не обертаючись в умовні друкарські позначки.

В свій час цілком незвичайно повинні були звучати для українського читача такі вірші, як «На Тарасовій

панахиді», «Dies irae» чи «Fiat» (з циклу «За брамою раю»).

Я виймаю портрет її, образ мого божества,
Я дивлюся, дивлюся без краю,
І мов люблю дитину своєю
Тихенько гойдаю...

Цілувати не смію, а тільки молю,
Благаю відчутти, як вірно, безмежно кохаю,
Люблю!..
І співаю молитву-надію.
І мрію, і млію...

Не зупиняючись на дрібницях, дозволимо собі відзначити, що в українській поезії Вороний ледве чи не перший дав зразки т. з. «стяжених» віршів, характерних для російського модернізму. Ось приклади:

Червоне коло, блискуче, красне,
За гори тихо ген-ген сідає,
Та доки зникне і доки згасне,
Огнем пожежі воно палає.

Або:

Пеститься місячний промінь,
Лиже холодний сніг,
Чорною плямою комин
На білий килим ліг.

Піклування про музичність не обмежується у нього одною метричною стороною. Хронологію його окремих віршових п'єс ми не завжди знаємо: як видно, він не відразу став звертати увагу на «звуконпис»,— але серед його віршів ми могли б відшукати немало зразків влучного вживання алітерацій, подібнозвуччя голосних, внутрішніх рим та ін. Тут, не дозволяючи собі специфічних фокусів, на зразок тих, до яких звертався Гальмонт, по-

тові щастить дати те, чого, звичайно, він не може дати лише словами — мальовничість, майже конкретність слухового враження.

Різноманітність звучання досягається у Вороного, між іншим, і великим піклуванням про різноманітність строфічної будови. У цій галузі, почасти за допомогою іншомовних зразків (російських, а також і Верлена), він особливо винахідливий. Для нього не характерна пристрасть до одного будь-якого метра; він полюбає різноманітні строфи. Поруч із чотиривіршовими ми знайдемо строфи з двох, з шістьох і з восьми віршів і т. д. — взагалі з системою римування, до нього не вживаною в українській поезії. Він, компонує строфу, широко вживає системи подвоювання і рефренів, складаючи, наприклад, перший і третій вірш з подвоєнням сполучення кількох слів («Ти не любиш мене, ти не любиш мене — Вже нема повороту до раю»), або перекидаючи кінець одного вірша до початку другого («Наді мною скрипки плачуть — Скрипки плачуть наді мною уночі»), або нагнітаючи увагу на тому самому слові («Сховався в морі сонця диск — Огнений диск»), або пронизуючи цілий десяток віршів повторенням словосполучень і т. д. Більшість строфічних типів, що В. М. Жирмунський описав у «Композиції ліричних віршів», ми знаходимо у Вороного, а деякі з них він уживав ще й до того часу, як аналогічні зразки з'явилися в російській поезії.

І, певна річ, він не обминув і тих віршових форм, що Захід освятив довшою традицією. — як октави, сонети, рондо, тріолети й інші; взагалі, він не обминув нічого, що так чи інакше сприяло і серйозним цілям, але і часто-густо оберталось у звичайну віршову дрібничку — подібну до тих, які зустрічаються в неمالій кількості у Вороного у відділі його «Гуморесок». З часів Шевченка українська муза наладналася на сумний і поважний тон —

навіть у тих поетів, що їх особисті переживання цьому сумові й поважності не відповідали. Чи міг народницький «мужикофільський» поет дозволити собі жарти з віршовою формою? Хіба лиш у вигляді гумористичного дружнього листа, що не призначався до друку. З поетів кінця віку один лише В. Самійленко (чия творчість, між іншим, не залишилась без впливу на Вороного) давав зразки гумористичної поезії; але він ніколи не впадав у жарт для жарту, в мистецтво для мистецтва.

Та часи змінилися.

Виникла міська інтелігенція, прокинулася молода українська буржуазія, з'явилася українська літературно-артистична богема. З'явилася потреба в мадригалах, тріолетах, експромтах і в інших видозмінах салонної поезії, про яку раніше в українській літературі не чули. З'явилися альманахи з візерунками у вигляді напівголих дів, які або вдихають аромат дивовижних лілей, або простягають руки до сонця, що сходило чи десь зникало у невідомій даліні. У міських вітальнях, де, оздоблений гаптованими рушниками, висів на стінці портрет Шевченка у безпосередньому сусідстві з репродукціями «Острова мертвих» Бекліна чи «Гріха» Франца Штука, стали декламувати й мелодекламувати свої вірші поети з пишними галстуками — замість стрічки, які вони зав'язували недбало, а на вулиці замість традиційної сивої шапки носили фетрові широкополі капелюхи. У їхніх віршах звучали нові мотиви, нові індивідуальні переживання, поривання до невідомого божества, в яке вони «вірили» — «не віруючи», мотиви міста — стотисячоголового звіра, що його разом любили й ненавиділи, проклинали й благословляли, мотиви бодлерівського спліну, української нудьги, що у цьому значенні була невідома попереднім поетам. Поруч з почуттям утоми від «культури» за-

бажалося якомога більше цієї самої культури, що сприймалася несито й без розбору:

Голівка Греза, ескіз Родена,
Меланхолійний ноктюри Шопена,
Фрагменти вірша Сюлли Прюдома,
Псалми Верлена... Яка утома!

Хіба не солодко уявити себе, витягаючи вбрання з цупко напханих віками і вже досить заповишених шаф західноєвропейської «культури», — інфантою або феєю Морганою. маючи товаришем лицаря, пастушка чи джуру і блукаючи з ним по повітряних замках мрій — пхай повітряних, але таких чудових, розкішних, чарівних... Так було не лише на Україні початку ХХ віку. Українська буржуазна інтелігенція того часу, у більшості своїй, відзначалась, проте, одною рисою, що не завжди була властивою для її російських родичів.

З цим потягом до естетства вона поєднувала політичний радикалізм, який хай навіть і не укладався на платформі будь-якої певної політичної партії, але був затягтий у мріях про «національне визволення» й «національну революцію».

Вороний віддав данину своєму оточенню, своїй епосі. Він пропагував її естетику, розвивав мотиви безнадійного песимізму, поривів до безмежного, трагічної самотності. Вороний став поетом міста, посів щодо цього в українській літературі місце, в деякій мірі аналогічне до місця Брюсова в російській літературі, хоч і не досяг брюсовської широчини і брюсовського реалізму. Він оголосив себе співцем самовдоволеної краси, яку вмістив (у відомому вірші) в мавзолеї з кришталю,— краси, ізольованої від житейського гомону, краси, що виникає з «небуття» і що їй він самотньо служить. Але політичний радика-

лізм, про який щойно говорилося, виявився у нього яскравіше, ніж у його читачів і слухачів. І ось з першими ж кроками його простування по художньому полю постала перед ним дилема поета й громадянина, та сама, яку так прямолінійно розв'язував Некрасов у своєму відомому вірші. У відповіді Франкові Вороний також пробує її розв'язати, та виникає сумнів, чи задовольняло його самого це розв'язання.

Визнаючи обов'язок громадянина для себе за неминучий, він лише просить про можливість перепочинку — не більше.

Але коли повсякчас битись,
То серце може озлобитись.
Охляти може, зачерствіти,
Зав'януть, як без сонця квіти.

Душа бажає скинуть пута,
Що в їх здавен вона закута,
Бажає ширшого простору,
Схопитись і злетіти вгору і т. д.

Проголошується, виходить, певна й неминуча подвійність: поет — одно, а громадянин — друге, і раптом з цього несподіваний висновок:

Моя девіза — йти за віком
І бути цілим чоловіком!

Разом з тим зовсім ясно, що в поеті — Вороному можна шукати й знаходити все, що хочеш, тільки не цю суцільність.

Зі свого мавзолею він увесь час поривається кудись, то захоплений любов'ю, то містом, то тим, що вважає він за свій громадський обов'язок. Краса ніяк не єдина його

богиня. Але як погодити служіння Красі, що міститься в кришталевому манзолеї, з служінням рівно коханій Українці?

Громадянським поетом Вороного навряд чи хто наважиться назвати, не дивлячись на чималу кількість громадянських віршів, що він написав. Або хіба можна, не вагаючись, назвати його представником чистого мистецтва? Ні, бо громадські поризи перешкождали йому цілком віддатися цьому культові, зосередитися на естетичному спогляданні. Він, дійсно, піонер, прокладач нових шляхів; але ж піти далеко цими шляхами йому самому не довелося.

Багато з того, що написав Вороний, зовсім втратило свою естетичну дієвість. Він мав слушність у своєму сумному вірші з циклу «Осокорі» («Мені вас жаль, осокорі»), кажучи: «ваш образ, велетні старі,— зразок моєї долі». Але й ця пожонкля частина його творчості має значення важливого історично-літературного документа. Вона, до деякої міри, знайомить нас з психологією буржуазної інтелігенції початку ХХ-го віку, вона дозволяє нам розбиратися в особливостях літературних течій наступних десятиліть. Сліди впливу Вороного виявляються нині там, де їх раніше і не сподівалися.

Без «музичності», хай іноді «безкровної» й «безбарвної» — Вороного ми не чули б «музики» Тичини. Який великий шлях повинна була за кілька років пройти українська лірика, щоб від віршів «Блакитної Панни» Вороного —

Має крилами Весна
запашна,
Лине вся в прозорих шатах,
У серпанках і блаватах...
Сяє усміхом примар
з-поза хмар
Попелястих, пелехатих,—

дійти до вірша з «Сонячних Кларнетів» Тичини, де на цитовані вірші чуємо відгук:

Йде весна,
Запашна,
Квітами-перлами
Закосичена.

І навіть у наступному збірнику того ж автора («Плуг»), читаючи знаменитий «Псалом Залізу,—

Ідуть, ідуть робітники
Веселою ходою.
Над ними стрічки і квітки,
Немов над молодю,—

ми згадуємо контрастову в змісті, та суголосну в ритмі і навіть словах строфу Вороного («Dies irae»):

Вони ідуть, вони ідуть
Непевною ходою,
Немов один тягар несуть
І гнуться під вагою.

У Вороного не зазначено, хто це «вони». Те, що стало ясно Тичині, від Вороного ще таїлося в тумані років—а зір у нього був не гостріший, ніж у багатьох його ровесників. Але український читач наших днів не повинен забувати одного, хоч би і явленого натхненням Вороному, видіння. Це місто, оповите олов'яним туманом, з будинками й димарями, що потонули у млі. А над містом фантастичний образ величезного козака, що скидається не то на Святослава, не то на Остряницю, з довгим чубом, з нахиленим чолом.

Щось ніби знайоме в тім образі є —
Зав'язте, міцне, бунтівниче...
Щось інше на вигляд, а рідне, своє...
Лице робітниче.

Коли взяти на вагу, що вірші ці надруковано 1912 року, то чи можна не оцінити проникливості поета, що їх утворив? І хіба чутливість подібного роду не є певною ознакою поетичної обдарованості? А талановитий поет завжди заслуговує на увагу й на дослідження з нашого боку.

Таким чином, творчий шлях Миколи Вороного складний і суперечливий, а проте значення його в історії української літератури помітне. Поет віддав данину декадентству і занепадництву, але в кращій частині своєї спадщини він — майстер поетичного слова, чудовий знавець чарівної української мови, автор ліричних творів, серед яких поруч з т. зв. особистою лірикою бринять громадські мотиви, чується голос палкого патріота, якому дорогі і близькі болі та страждання власного та інших народів. Безперечно, що М. Вороний був зв'язаний з буржуазно-націоналістичною інтелігенцією, яка на нього мала згубний вплив, але—і це потрібно підкреслити—чи не більший (скажемо, вирішальний) вплив на нього мала творчість письменників прогресивного демократичного табору української літератури, спілкування з І. Франком, М. Коцюбинським, Л. Українкою, відчуття пульсу життя народу? Без врахування цього незрозумілими будуть його поезії, в яких реалістично відбито настрої і переживання української дрібнобуржуазної інтелігенції періоду двох революцій, незрозуміле буде звернення до перекладів пісень найреволюційнішого класу—пролетаріату, пропагування на Україні творів російської і зарубіжної класики, незрозумілим взагалі залишиться таке явище, як Микола Вороний — талановитий український поет кінця ХІХ — початку ХХ століття.

Олександр Білецький

ОРИГІНАЛЬНІ
ТВОРИ

ІЗ РІЗНИХ ЦИКЛІВ

РОЗВАГА

Присвячується Марусі Комарівні

Коли мимоволі, мов тая гадюка,
На серденьку туга кубельце зів'є
І буде вас гризти нудьга і розпука,
І горе кайданами душу скує, —

Тоді, в ту сумну, безпорадну хвилину,
Щоб серцеві бідному дати супокій,
На рідну кохану свою Україну
Полиньте на крилах укоханих мрій.

І роки дитячі в тих мріях повстануть,
Мов марево liebe хороше у сні,
І з усміхом чистим ласкаво поглянуть,
Як перше — байдужі, веселі, ясні!

Згадається вам вся краса і принада,
Якою багатий розкішний наш край:
І в буйному цвіті садок, і левада,
І батьківська рідна оселя, і гай,

І Ворскло, й куші верболозу гнучкого,
І став, і тополі сріблясті, стрункі,
І, повні того почуття чарівного,
Пісні соловейка звабліві, дзвінкі...

Ті згадки рожеві про давнє, забуте
Росою цілющою з неба впадуть
І в серденько, лютим морозом окуте,
Живущої сили вони увіллють.

1894 о

ГОРАМИ, ГОРАМИ..

Горами, горами,
Над ярами й борами,
На весь край
Горенько, горенько
Розлялось, як моренько,
Через край...

Доля кується
У боротьбі.
Дужий не гнеться,
Гнуться слабі.

* *
*

Зражений, зражений,
Рідний край зневажений
У ярмі.

Змучений, змучений,
Люд наш збаламучений
Стогне в тьмі.

Помстою люто
Серце кипить...
Дух не закуто —
Хочеться жить!

Чернігів, 1904 р.

КРАЮ МІЙ РІДНИЙ!..

Краю мій рідний, зневажений краю!
Де ж те сподіване щастя твоє?
Крається серце від болю, одчаю,
Як тільки долю твою нагадаю —
Горе моє!

Люду мій бідний, окрадений люду!
Що у твоїх я побачив очах,
То вже й довіку свого не забуду,
Де б я не був, всюди бачити буду —
Голод і жах!

Чернігів, 1908 р.

МАРУСІ ВІТРОВІЙ

мучениці, що спалила сама себе у Петропавловській тюрмі у Петербурзі

Ой не плач, моє серце, ой цить!
Нехай плачуть маленькі діти!
Вже вона у землі тепер спить,
Та, що всіх так уміла любить,
А себе не уміла жаліти!

Вона йшла до ясної мети,
До святого взялась вона діла:
Щоб свободу людям принести. —
І в неволю замкнули кати
Ту, що волі безщасним хотіла.

Катування темничні страшні
Не лякали: уміла терпіти!..
Але інші думи ясні
Обняли у тяжкій ті дні:

«Не скорюсь я запеклим катам!
Коли жертви недоля схотіла,
Щоб кайдани розбити рабам,
То на жертву себе я віддам
Для свободи великого діла».

«Я умру, але так, щоб кати
Не могли тії смерті сховати;
Щоб навчилися муки нести
Ті, що йдуть до святої мети,
Щоб навчились за волю вмирати!»

«Мій народе безщасний, прощай!
Тобі щастя хотіла я дати...

Все, що можу, зроблю я — нехай
Воно прийде у рідний наш край
Над моєю труною витати!»

І, зросивши одержу палким,
Героїня себе запалила...
Сталось тіло стовпом огняним:
Оддала себе мукам тяжким
Для свободи великого діла!

Вмерла, вмерла свята і ясна!..
О, навчіться ж од неї, навчіться!
Хай ця жертва страшна, вогняна —
Вас до бою веде хай вона,
Щоб з тиранами лютими битися!

Ой не плач, моє серце, ой цить!
Нехай плачуть маленькі діти!
Нам не плакати треба — робить!
Краще зовсім на світі не жить,
Ніж рабами довічними жити!

1897. III. 10

ПРИВІТАННЯ

Синові на іменини

Любий сину України,
Я тобі співаю!
І в хороші ці хвилини —
Твого віку роковини —
Ось чого бажаю:

Більше розуму та хисту,
Талану без краю;
Мати душу добру, чисту,
Вдачу чесну, кременисту —
Ось чого бажаю.

Серце тішити красою,
В ній шукати раю,
Впитись творчістю святою,
Науковою метою —
Ось чого бажаю.

Правду завжди боронити
Чесно, по звичаю,
Серцем всім її любити
І для неї вік прожити —
Ось чого бажаю.

Не ходять рабом похилим,
Плачучи з одчаю,
А з обличчям ясным, милим,
Бути певним, бути смілим —
Ось чого бажаю.

Працювати для народу
І для свого краю,
Боронити честь і вроду
І умерти за свободу —
Ось чого бажаю!

Чернігів, 1905 р

МЕРЦІ

(Дума на початку ХХ століття)

Мерці, мерці... Навколо, тут і там,
Куди не глянеш, скрізь самі ходячі трупи!
Немає ліку тим холодним мертвякам,—
Вони клопочуться, згромаджуються в купи...

Ти чуєш регіт їх захриплих голосів,
Обридливу сварню, стогнання і прокльони?
Це все пережитки старих-старих часів —
Тисячолітній звичаї — забобони!

Вони не вимерли, не згинули у тьмі.
Не одмінили їх віки, тисячоліття,—
Як і давно колись, вони такі ж самі
І нині з початком двадцятого століття...

Для них усе дарма і годі їх спинить!
Наука, поступ і всі заходи просвітні
Не винищили їх, дали їм право жить,
Прибравши в форми лиш сучасні і новітні.

Ось дикий феодал — тепер капіталіст,
Ось давній фарисей—в професорському стані,
Ось ліктор—поліцай, ось парій—журналіст—
Такі ж зажерливі, ненависні, погані!!

І всі кричать вони про рівність між людьми,
Про поступ світовий, що дасть їм кращу долю,
І давлять разом з тим під тягарем тюрми
Все те, що має дух і незалежну волю!

Навіщо ж гамір сей? Чого хотять вони?
Який їх ідеал? Лад космополітичний?!
Дарма! У відповідь лиш дзвонять кайдани
І стогоном гуде концерт сей хаотичний!

НА ТАРАСОВІЙ ПАНАХИДІ

Пам'яті Т. Шевченка

Дим од кадила розноситься хмарами,
Вгору, все вгору снується примарами...

Пісня ридає.

Сумно з свічками

Всі скам'янілі стоять, як мерці.

«Вічная пам'ять» з посмертними чарами
В душу лягає тяжкими ударами.

Журно витає

Десь понад нами

Тінь Кобзарєва в терновім вінці.

Тільки в серця з панахидними співами

Б'ють переливами

Інші бажання,

Інші надії...

Груди тремтять і палають в огні.

Думка літає над рідними нивами...

Жити ми хочем і бути щасливими!..

Всі поривання,

Думи і мрії

Вилити грізно в діла голосні!

Київ, 1911 р.

ІВАНОВІ ФРАНКОВІ

Відповідь на його Послання

La poésie n'a pas la vérité pour
objet, elle n'a qu'elle-même¹.

Charles Baudelaire

Ні, мій учителю і друже,
Про мене все це не байдуже.
Життя з його скаженим шалом,
З погонею за ідеалом,
З його стражданням і болінням
І невгамованим сумлінням,
Життя — се дві противні сили,
Що між собою в бій вступили.
Одна з них — велетень-гнобитель,
А друга — геній-визволитель;
Його двосічна гостра криця
Влучна, як з неба блискавиця;
Але і велетень могучий
В руці тримає меч блискучий;
Страшні тяжкі його удари,
А ще страшніш таємні чари...
Як маю я його цуратисьь,
Чи від ударів ухилятисьь?
О, ні! Я, взявши в руки зброю,
Іду за генієм до бою.
Рубаюсь з ворогом, співаю,
В піснях до бою закликаю
Всіх тих, що мляві чи недужі,

---
¹ Предметом поезії є тільки вона сама, а не дійсність.
Шарль Бодлер (фр.).

Чи під укриттям сплягь байдужі.
І знаю я, що замість плати
Мене чекають кари, страти...
Та чи ж грізний удар обуха
Там, де буяє творчість духа?
Одна хвилина раювання
Там відкупляє всі страждання.
Бо то чуття свободні, щирі
Бринять у святобливій лірі.
І прикро, як ураз зі мною
Стають, немовби теж до бою,
А справді для пихи своєї
З порожнім серцем фарисеї
І паперовими мечами
Вимахують над головами.
Хто кликав їх? Чого їм треба?
Чи хробакам потрібно неба?
Нехай ідуть всі ті нездари
На торговлиці та базари!
Нікчемний крам, дрібні вигоди —
От їх найвищії клейноди!
Але коли повсякчас битись,
То серце може озлобитись.
Охляти може, зачерствіти.
Зав'януть, як без сонця квіти.
Душа бажає скинуть пута,
Що в їх здавен вона закута,
Бажає ширшого простору —
Схопитись і злетіти вгору,
Життя брудне, життя нікчемне
Забути і пізнати надземне,
Все неосяжне — охопити.
Незрозуміле — зрозуміти!
О, друже мій, то не дурниці —

Всі ті щасливі небулиці
Про райських гурій, про нірвану,
Про землю ту обітовану.
Вони тягар життя скидають
І душу раєм надихають.
Чи все ж те розумом збагнути,
Що дасться серцеві відчуті?
І чи можливо без утрати
Свобідний творчий дух скувати?
І хто Поезію — царицю
Посміє кинуть у в'язницю?
Хто вкаже шлях їй чи напрямом,
Коли вона не зносить рямок?
В ній всі краси кольори сяють.
В ній всі чуття і змисли грають!..
До мене, як горожанина,
Ставляй вимоги — я людина.
А як поет — без перепони
Я стежу творчості закони;
З них повстають мої ідеї —
Найкращий скарб душі моєї.
Творю я їх не для шаноби;
Не руш, коли не до вподоби.
І ще скажу, мій славний друже,
Я не беру життя байдуже.
Високих дум святі скрижалі,
Всі наші радощі і жалі,
Всі ті боління і надії
І чарівливі гарні мрії,—
Все, що від тебе в серце впало.
Не загубилось, не пропало...
Моя девіза: йти за віком
І бути цілим чоловіком!
Харків, 1902 р.

ПАМ'ЯТІ І. ФРАНКА

I. Ave Regina!..¹

Вперше хлопчині всміхнулась вона,
Як своє свято справляла весна
І завітчалася рідна країна...
Дзвонами в золоті сонця бринів,
Душу хвилюючи, спів:
Ave Regina!..

Ріс він у мріях... І серце красу
В себе вбирало, мов квітка росу;
Він же, побожно схиливши коліна,
Слухав, як шелестом лісу і трав
Голос таємний співав:
Ave Regina!..

І він зустрів на дорозі своїй
Ту, що була королевою мрій...
Боже! Яка чарівна каватіна
Хвилею щастя з душі піднялась
І переможно лилась —
Ave Regina!..

Стоптані перли, зів'ялі листки
Вслали його перехресні стежки...
Зрадила доля мужицького сина!..
Але, й останній свій ронячи цвіт,
Серце їй слало привіт:
Ave Regina!..

1916 р.

¹ Радуйся, царице! (лат.) — початок релігійного гімна.

II. ІВАН ФРАНКО

В 40-літній ювілей його подвижницької праці

Іван Франко — трибун народний,
Пророк-ватаг, ратай-співець
І громадянин благородний...
Як той Орфей, герой рапсодний,
Він з неба віщий посланець!

Іван Франко — мов дух стихії,
Що творить в нас і серед нас,
Що будить сили молодії,
Руйнує зло, живить надії
На Україні в лютий час!

Іван Франко — могуча сила,
Як гордий дуб, міцний граніт,
Котрого буря не зломила
І хоч верхівля опалила,
А він красує сорок літ!

Чолом тобі, життя стражденне!
Хай стисне зранена рука,
Як меч, перо своє натхненне!..
Хай сяє нам благословенне
Ім'я славетного Франка!

1913 р.

СЕРЦЕ МУЗИКИ

Пам'яті М. Лисенка

I

Серце музики спинилось...
Чуєте — серце музики!
Серце, що ритмами билось,
Вже заціміло навіки.

Ох, як те серце любило —
До нестерпучого болю!
Як воно тяжко боліло
За Україну, за волю...

Повне святої розпуки,
Серце музики стискалось,
Далі — не стерпіло муки —
І розірвалось!..

II

Яка краса! Усе життя
В акорди перелить,
З високих дум і почуття
Нове життя творить!

Нести любов, будити гнів,
Творити чудеса...
О, віщий спів, натхненний спів!
Яка в ньому краса!

Хай серце, болю повне вщерть,
Розірветься... нехай!
Висока честь: прийняти смерть
За любий, рідний край!

Висока честь: усі скарби
Зложити на віттар,—
І жити в пам'яті юрби
Як лицар і кобзар!

Серед братів, серед сестер.
Де пісня гомонить,
Співець почив, але не вмер
І вічно буде жить.

Київ, 1912 р.

НАЗУСТРІЧ 1913

Дванадцять літ двадцятого століття
Сховалися в безодні забуття,—
І рік тринадцятий, немов яке страхіття,
Полохає думки, хвилює почуття...
Що він готує нам, яке несе життя?
Чи знов жахи? Чи знов кровопролиття?...
Нехай і так... У боротьбі тяжкій,
Незломна волею і вірою людина,
Я виклик кидаю, могучий виклик свій
Тобі, *тринадцятий*...

Хай грає хуртовина!
Багато бур зазнала Україна,
Та не схилилася і не схилитись їй!

ЛІЛЕЇ

Лілеями сумними, злотоокими
Цвітуть у серці давні почуття;
Лілеями минулого життя
Встають вони з безодні забуття
Такими ніжними, такими самотніми...
Колись вони в гармонії буття
Бриніли тонами величними, високими,
Акордами могутими, глибокими!
Діждався я тепер їх вороття
Лілеями сумними, злотоокими...

Київ, 1911 р.

РУБІНИ

Одкриваються рани —
Давні рани, нудьгою роз'ятрені знов...
І червону, гарячу, мов полум'я, кров
Вже не стримує зілля омани.
Одкриваються рани...

Рани, серця рубіни!
Ви—єдиний той дар, ви—той скарб
жебрака,
Що дала йому з ласки кохана рука
На розстанні, в останні хвилини...
Рани, серця рубіни!..

О, рубіни червоні!
А хто ж вам дав багровість і полиск
огня?
Моя гордість, ображена гордість моя,
Що тримала мій гнів на припоні.
О, рубіни червоні!..

Київ, 1911 р

ІНФАНТА

Різьблю свій сон... От ніби вчора ми
Зійшлись.— і стріча та жива.
На землю ткацками прозорими
Лягли осінні дерева.

Акордами проміннострунними
День хвилював і тихо гас.
Над килимами вогделушними
Венера кинула алмаз.

У завивалі мрійнотканому
Дрімала сиря далечінь.—
І от на сбрії туманному
Замиготіла ваша тінь.

Дзвінкою чорною сільветою
Вона упала на емаль,
А поза нею вуаветою
Стелився попелястий жаль.

Ви йшли, як сон, як міф укоханий,
Що виринає з тьми століть.

Вітали вас — мій дух сполоханий,
Рум'яне сяйво і блакить.

Бриніли в серці домінантою
Чуття побожної хвали,
Коли величною інфантою
Ви поуз мене перейшли.

Ви усміхнулись яспозоряно
Холодним полиском очей,—
І я схилився упокорено,
Діткнутий лезом двох мечей.

Освячений, в солодкій муці я
Був по той бік добра і зла...
А наді мною Революція
В червоній заграві пливла.

Накладано 1907 р.

Викінчено 1922 р.

СТАРЕ МІСТО

Тумани, тумани над містом пливуть,
Як хвилі гойдаються сонні...
І клаптями тануть, і лавою йдуть
Такі монотонні...

Завис олив'яний, імлистий тягар,
Немов перегонна отара,
І давить, і тисне,— і з хвиль його хмар
Снується примара...

Зі сну потягаючись, вийшов і став
Над містом козак величезний,
Немов Острияниця або Святослав,—
Старезний, старезний.

Чуб довгий послався йому на жупан
І хвилями вус розпустився...
Стоїть, поглядає мов сич дідуган,
Чолом похилився.

Щось ніби знайоме в тім образі є --
Завзяте, міцне, бунтівниче...
Щось інше на вигляд, а рідне, своє...
Лице робітниче!

У млі потопають доми, димарі.
Як витвори злої омани,
І сунуться, сунуться тихо вгорі
Тумани... тумани...

Київ, 1912 р.

ЗВІР

Уранці місто загуло,
Розбуджене гудками:
Залізо, камінь. мідь і скло
Озвались голосами.

І знов живе, лютує звір
Стотисячоголовий!
Його життя — кип'ячий вир.
Жахливий і чудовий.

Воно розкидує свій шал
В палацах і халупах
І йде мов пишний карнавал
По згарищах і трупах.

В ньому і поклики грізні,
І журні антифони,
Музика, танці і пісні,
Стогнання і прокльони...

І кров, і сльози без надій,
І золото, і квіти,
І твань, і пліснява, і гній,
І чисті самоцвіти.

Життя це грає і горить
В іскристих переливах,
Всіма кольорами блищить
У перебіжних звивах.

Звір їсти хоче! хоче жити!
Мовчати він не годний,—
І він, роз'юшений, гарчить,
Реве, бо він голодний.

Двигтять од рухів навісних,
Лунає голосами
Все місто в мурах кам'яних,
Обтягнуте дротами.

Київ, 1912 р.

НАМИСТО

Вранці-рано на світанку
Я співав тобі веснянку,
Я тебе, немов коханку, в ясних мріях уявляв;
На душі було так чисто...
Я з тих мрій знизав намисто
І тобі, кохане місто, я намисто те віддав.

Що ж дало мені ти? Муки?
Муки ті, що до розпуки
Жерли серце, наче круки, і сушили мозок мій!
Але я нижу намисто...
І нижу ретельно, чисто,
Щоб тобі, прокляте місто, дати знов дарунок
свій.

Київ, 1912 р.

ТІНІ

Надходить вечір,— і сірі тіні
Повзуть, як змори, в моїй хатині;
Ступають злегка і так таємно
Про щось шепочуть в кутках, де темно;
Ось тут зберуться, ось там розтануть.
Знов сколихнуться і знову стануть,
Немов бояться збудити лихо,
Що, десь упившись, дрімає тихо...
А в шиби дощик січе дрібненький,
Такий марудний, такий злиденький,
Як пісня старця про ту неволю,
Про ту голодну сирітську долю...

І плачуть шиби, холодні рами,
І ринуть сльози по них струмками...
Душа самотня спустила вії
В німій задумі і в безнадії.
А перед нею в хиткім тумані
Пливуть малюнки, примари тьмяні,
Лягають смуги, снуються тіні,
Мигтять уривки в повільній зміні,
Їх загадковість — химерно звинна,
Візерунковість — свавільно плінна...
... Велика брама, важкі засови,
Гидкі потвори, зловісні сови,
Безмежне поле і чорні круки,
До неба зняті в благанні руки,
Гірлянди квітів, лице богині...
І знову тіні, холодні тіні.
Хвилює пісня, немов зітхання,
Немов молитва без уповання...
В глухих акордах — мінорні тони
І журні дзвони, далекі дзвони...
Хлюпочуть хвилі, шепочуть хвилі,
В тумані плинуть уривки милі:
Голівка Греза, ескіз Родена,
Меланхолійний ноктюрн Шопена,
Фрагменти вірша Сюллі Прюдома,
Псалми Верлена... Яка утома!..
А в шиби дощик січе дрібненько,
А в серці туга... О, моя ненько!
І плаче серце моє недуже —
Йому так тяжко, йому байдуже,
Чи то розумно. чи не розумно...
Все йде — минає... Як сумно-сумно...

Ростов над Доном, 1918 р.

СНІЖИНКИ

Білесенькі сніжиночки,
Вродились ми з води;
Легенькі, як пушиночки,
Спустилися сюди.

Ми хмарою носилися
Від подиху зими
І весело крутилися
Метелицею ми.

Тепер ми хочем спатоньки,
Як дітоньки малі.
І линемо до матінки —
До любої землі.

Але вітрець буйнесенький
Жене та крутить нас.
Не дми, не дми, дурнесенький,
Бо вже нам спати час.

Матуся наша рідная
Холодна і суха,
Бо дуже змерзла, бідная,
Вона без кожуха.

Отож її нагріємо,
Устелемо сніжком.
Мов ковдрою, накриємо
Легесеньким пушком.

Нехай зимою злючою
Вона спочине в сні,

Щоб зеленню пахучою
Прибратись навесні.

Щоб з ниви колосистої
Був добрий урожай,—
То й долі променистої
Зазнає рідний край!

Київ, 1919 р.

ЗА УКРАЇНУ!

За Україну!
З огнем завзяття
Рушаймо, браття,
Всі вперед!

Слушний час
Кличе нас —
Ну ж бо враз
Сповнять святий наказ!

За Україну,
За її долю,
За честь і волю,
За народ!

Ганебні пута
Ми вже порвали
І зруйнували
Царський трон.

З-під ярем
І з тюрем,
Де був гніт,
Ми йдем на вільний світ!

За Україну,
За її долю,
За честь і волю,
За народ!

О, Україно!
О, рідна Ненько!
Тобі вірненько
Присягнем.

Серця кров
І любов —
Все тобі
Віддати в боротьбі!

За Україну,
За її долю,
За честь і волю,
За народ!

Вперед же, браття!
Наш прапор має
І сонце сяє
Нам в очах!

Дружній тиск,
Зброї блиск,
В серці гнів
І з ним свободний спів:

За Україну,
За її долю,
За честь і волю,
За народ!

Київ, 1917 р.

ВЕСНА РОКУ 1926

Весна на рідній Україні,
Такий новій, немов чужій —
Не безнадійно жовто-синій,
Але червоно молодій.

Величне свято. Перше травня.
Музики, співи, жарти, сміх...
І я в юрбі — син марнотравний,
Що повернувся до своїх.

Гуде, хвилюється навала
Робітників-товаришів,
І від квартала до квартала
Червоне море прапорів!

Лунають поклики, промови,
Перейняті одним чуттям,
І натовп тисячоголовий
Живе об'єднаним життям.

Немов потоки буйноводні,
Бурхає пролетарський спів:
«Повстаньте, гнані і голодні
Робітники усіх країв!».

І я дивлюсь любовно в очі —
Щасливі, п'яні без вина —
В оці хлоп'ячі і дівочі,
Де сяє радістю весна.

БАЛАДИ Й ЛЕГЕНДИ

БАЛАДА МОРЯ

Світлій пам'яті Лесі Українки

Граються,
Гойдаються
Сніжнобілі хвилі,
Млосно обіймаються,
Ніби німфи білі...
То знов надимаються
Зеленасті брили,
Вгору підіймаються
В дужому пориві —
    І на коні білогриві
Німфи, сівши, грають, грають,
    Линуть,
    Ринуть,
    Поспішають
Ген до берега імлистого...
Груди в золоті купають,
В сяйві сонця променистого!
І, розпещені, пишаються
Наготою тіла млявого
І до берега ласкавого

З поцілунком пригортаються...

• • • • •

«Тихо, хвилі...

Тихо, милі...»

Чути голос туберози.

Ніжна квітонька зітхає

І крізь пахощі і сльози,

Пелюстки розкривши білі.

Промовляє:

«Тихо, тихо, милі хвилі...

Я скажу вам новину

Безпорадну і сумну.

Сьогодні вночі перед сходом зорі,

Коли ще ви спали,

Царівна, яку ви кохали,

Царівна, що там, на високій горі,

Самотня жила і співала,

Сьогодні сконала!..»

— Ой, леле!—шепочуться хвилі смутні,—

Замовкли пророчі пісні...

Царівна сконала...

«А як перед смертю співала вона!—

Річ далі веде тубероза,—

Була в її співі відвага міцна,

Огонь і погроза!..

І пісню її стоголоса луна

Несла понад вами світами...

А ви, заколисані чарами мрій,

Солодких надій —

Ви спали без тями.

Царівна конала... Остання струна

Урвалась, і в згуках акорда

Бриніла ще довго відвага буйна.

І віра в героїв — могутча, міцна.

До млявих — зневага й погорда!
І тільки що ранішня зірка зійти
На темному обрії мала,
Велична і певна своєї мети,
Царівна сконала...»
— Царівна сконала... Замовкли пісні...
Шепочуться хвилі сумні.
«А вітер уранці сьогодні мені
Ще звістку приніс незвичайну,
Що ніби на скелі, на височині
Угледів він тайну;
Де людська нога не була, на шпилі,
Де все, що живе, усихає,
На голім камінні, в холодній імлі
Там квітка якась процвітає
І що саксіфрагою зветься вона,
Та квітка, що камінь ламає,
І ніби вся міць і краса царівна
Царівни в тій квітці буяє...»

Київ, 1913 р.

СРІБНИЙ СОН

Мов серпанок срібнотканий,
Пишно зорями убраний,
Розіслався,
Розгойдався
Наді мною сон різдвяний,
Білий сон.
З-за мережаних заслон
В розколисаній уяві
Мріють образи ласкаві.

Ніжні, лагідні, хупаві...

Он вони... он-он...

Полохливою юрбою

В'ються, в'ються

І сміються,

Наче бавляться зі мною;

То мов хвилі сколихнуться,

То знов хмарою поймаються,

Опов'ються

Білою габою.

А за ними, а за ними,

Ген за хмарами густими,

Ген за гронами рясними

Зоряних світів

Урочисто херувими

Свій виводять спів.

Чую... «Нова радість стала,

Що на небі хвала...»— Хвала!

Гримнула й земля

І в акордах задрожала.

Від небесного хорала

Вся душа моя заграла,

Вся душа моя!

Сполошились,

Закрутились

Думи-мрії, мов орлиці,

Мов ті вихорі завії,

Сніговиці,

Забуяли молодії

Думи-мрії—

Білі птиці...

Бачу небо променисте;

Бачу поле біле, чисте...

Хто це в снях? Я і ти,

Ми мчимося без мети,
Мов яка пекельна сила
Нас на крила
Підхопила
І шалено понесла.
Пам'ятаєш: хуртовина
Зразу загула!
Що за зміна? Що за зміна
Несподівано зайшла?
Небо вкрили чорні хмари,—
І якісь гидкі почвари
В темряві густій
Крилами зашелестіли,
Засичали, засвистіли,
Нас навколо оточили,
Як гадючий звій.
Понад нами,
Мов без тями,
Хтось, регочучи, гасав,
Хтось полохав наші коні
І якісь огні червоні
В полі розкидав.
Далі... щось мов застогнало,
Збувшись снаги;
Все ущухло враз і стало
Тихо-тихо навкруги.
Знову місяць в небі сяє
З-за розірваних заслон,
Мов чаклує, навіває
Мрійний сон.
Пам'ятаєш, моя мила?
Нас мана тоді водила...
Ти голівоньку схилила
На плече моє.

Небо зорями сміялось,
А до мене усміхалось
    Личенько твоє.
Пам'ятаєш: на морозі
Як ми щиро обіймались,
Як ми палко цілувались,
    І в знемозі
Зомлівали, наче п'яні?
Пам'ятаєш ті кохані
Ночі зоряні, різдвяні?
Пам'ятаєш: чисте поле,
    В саях ти і я?..
Ох, ти, доле, моя доле!..
Гей, моя бурлацька воле —
    Розкоше моя!
Без дружини і без хати,
Я не вбогий, я багатий:
Є що в мене пригадати,
    Тим і гордий я!
    Ночі, ночі
    Ті різдвяні!
    Очі, очі
    Ті кохані!
Ви той скарб мого життя,
Що беріг я, що лелівав,
Щоб його десь не розвіяв,
Пилом, снігом не привіяв
    Холод забуття.
А чи ж згадуєш ти, мила,
Те, як нас мана водила
В сяйві зоряних ночей?
Чи ота пекельна сила
Так тоді наворожила,
Що ти й пам'ять загубила?

Де ж бо ти? Агей!..
Чи цвіт серця твого стято,
Злою силою заклято?
Чи тебе ордою взято
Бранкою в полон?
Пригадай же хоч на свято
Цей різдвяний,
Цей коханий,
Мов серпанок мрійнотканий,
Срібний сон!

Київ, 1913 р.

БАЛАДА КОЗАЦЬКА

Один — самотою
Сидить над водою
На березі синього моря
Козак чорнобровий,
Сумний, мовчазливий
Від туги тяжкої та горя.

В задумі глибокій
Сидить кароокий,
Нічого не чує, не баче,
А море плескоче,
А море клекоче,
Мов тихо-тихесенько плаче.

От став він ходити
Та море просити,
До нього він руки здіймає:

«Ой, мореньку ж, море,
Розваж моє горе!..»
    Гукає до нього, благає.

«Ні роду-родини,
Ні долі-дружини
    На світі собі я не маю.
Як тая билина
В степу, сиротина
    Один в самоті пропадаю.

А доля щаслива —
Така вередлива...
    Її я не мав і не маю;
Даремно блукаю,
Її я шукаю
    І в полі, і в темному гаю».

І став, зажурився,
Аж весь похилився
    Козак скам'янілий неначе.
А море плескоче,
А море бурхоче
    Та ніби зітхає і плаче.

«Як світом нудити,
То краще й не жити!»
    Він скрикнув, у вир поглядає.
«Ачей на дні моря
Позбудує я горя,
    Там доля мене привітає!»

І, стиснувши руки
З нелюдської муки,

Він кинувсь в холоднії хвилі.
Вони розійшлися
І знову зійшлися,
Сховавши його, як в могилі.

З-за хмар височенько
Пливе місяченько
І сипле проміння тремтяче...
А море плескоче,
Мов вимовить хоче,
Та тільки тихесенько плаче.

Анапа, 1895 р.

ЛЕГЕНДА

Дівчину вродливу юнак покохав;
Дорожче від неї у світі не мав.
Ой, леле!— у світі не мав.

І клявся, божився, що любить її
Над сонце, над місяць, над зорі ясні.
Ой, леле!— над зорі ясні.

«Тебе я кохаю. За тебе умру...
Віддам за кохання і нььку стару!»
Ой, леле!— і нььку стару!

Та мила його не боялась гріха:
Була, як гадюка, зрадлива, лиха.
Ой, леле!— зрадлива, лиха.

Всміхнулась лукаво і каже йому:
«Не вірю, козаче, коханню твому».
Ой, леле!— коханню твому...

«Як справді кохаєш, як вірний єси,
Мені серце неньки живе принеси».
Ой, леле!— живе принеси!

Юнак мов стерявся: не їв і не спав,
Три дні і три ночі він десь пропадав.
Ой, леле!— він десь пропадав...

І стався опівночі лютий злочин:
Мов кат, витяв серце у матері син...
Ой, леле!— у матері син!

І знову до милої, з серцем в руках,
Побіг, і скажений гонив його жах.
Ой, леле!— гонив його жах!

Ось-ось добігає, не чуючи ніг...
Та раптом спіткнувся і впав на поріг.
Ой, леле!— і впав на поріг...

І серденько неньчине кров'ю стекло,
І ніжно від жалю воно прорекло...
Ой, леле!— воно прорекло!..

Востаннє озвалось до сина в ту мить:
«Мій любий, ти впав... Чи тебе не болить?»
Ой, леле!— тебе не болить?!.

Чернігів,
25.VII 1905 р

НАЙДОРОЖЧИЙ СКАРБ

I

«Хто бунтує?.. Князь баварський?
Що?.. Стоїть за княже право?!
Гульф не хоче підкоритись!..
Се цікаво... се цікаво!..»

Так на б́енкеті гучному
Кидав грізні запитання
Конрад, римський імператор,
Повний гніву й дивування.

«Бач! ця гава хоче права!
Може, їй корона сниться?
А чи знає Гульф, що право
На кінці меча міститься?!

Е, стривай... Як бачу, треба
Обскубти хвоста цій птиці...
Завтра вранці ми рушаєм
До баварської столиці!

Ми покажем недолузі...
Начувайтесь, баварці!
А тепер на славу зброї
Нумо, друзі, ще по чарці!..»

II

Ой, то не хижа сарана,
Не круки степ укрили.—
То Конрад рушив у похід
Свої потужні сили.

В Баварський край мечем, огнем
Він прокладав дорогу.
Столицю військом обступив
І взяв її в облогу;

Баварці бились, наче льви,
Жінки їх — наче львиці...
Але даремно! Не змогли
Відстояти столиці.

Скорився Гульф: на те, мовляв,
Є, певно, допуст божий,
Щоб над столицею його
Замаяв стяг ворожий.

Хай буде так... І посланців
З освідченням покори
Заслав до ворога свого
Князь гордий і суворий.

Не сяло сонце з-поза хмар,
Туманом Альпи вкрились,
І небо плакало дощем,
І бєскиди журились...

Сумні вертались посланці,
Бо Конрад і на мову
Не дався зовсім, а прирік
Таку їм постанову:

«Столицю знищу... Хто в ній є —
Скараю і зневолюю...
Але жінкам за вдачу їх
Даю життя і волю!

І що є сили взяти їм
На плечі дорогого,
Нехай беруть і геть ідуть —
Не вдію їм нічого».

Був ранок. Сонце вийшло з хмар
І глянуло в долину...
Яку ж осяяло воно
Невидану картину!

Юрбою з міста йшли жінки,
На них же, мов сувої,
Сиділи... їх чоловіки —
Уславлені герої!

«Так ось той найдорожчий скарб,
Що зважились ви взяти!—
Сміявся Конрад.— Я за ним
Не буду шкодувати...

Хвала вам, славні вояки,
І лицарі до речі,
Коли з біди вивозять вас
Жіночі ніжні плечі!

Ви горді з біса, та чомусь
Не звикли червоніти...
Чи поважатимуть же вас
Жінки, дочки і діти?»

Сміялось сонце; гори, ліс,
Шаріючи, сміялись.
А Конрад сам і військо з ним
Аж за боки хапались...

І ми з баварців сміємось...
Але спитать цікаво:
Чи кожний з нас, чоловіків,
На сміх той має право?

Київ, 1912 р.

ЕЛЕГІІ

ОСОКОРІ

I

Мов зібралися юрбою
Наді мною
І шумлять осокорі...
Довгі віти розгортають,
Тихо-тихо колихають
Буйні голови старі
І зітхають сумовито
Та немов крізь сон сердито
Гомонять чуприндарі.

Ох, я знаю ту їх мову
Колискову,
Повну жалю восени,
Що мов легіт супокійний,
Мов канон меланхолійний
Навіває тихі сни,
І в хвилини нещасливі
Будить в серденьку тужливі
Любі спомини весни.

Мені вас жаль, осокові,
 Ставні, широкополі!
 Ваш лист — зелений ще вгорі,
 Та вже пожовк він долі...

Холодний вітер рознесе
 Розкішні ваші шати,
 Мов дроне шмаття понесе
 І буде пустувати.

Його протяглий, хижий свист
 Віщує перемогу...
 Зів'ялий лист, пожовклий лист
 Шепоче скаргу богу!

Ось він зривається, тремтить
 І падає поволі...
 Ще мить одна, остання мить —
 І ви обдерті, голі..

А далі... далі лютий час!
 Метелиці, морози
 Без жалю витиснуть у вас
 Гіркі, старечі сльози...

Приглушать всю нудьгу, печаль
 І біль несамовитий...
 Осокорі! мені вас жаль
 За вік ваш пережитий.

Осокові, осокові,
 Ставні, широкополі...
 Ваш образ, велетні старі —
 Зразок моєї долі.

III

Чи ж на довгий час — хто знає —
Вас лишив я для чужини,
Де ростуть чужі рослини,
Де в промінні море сяє?

А проте цей край розкішний
Не звабля мене красою;
Тихий сум іде за мною —
Невідступний, неутішний.

Тут, над морем цим погідним,
Я тужу тепер за вами,
Любими осокорами,
Мов за чимсь коханим, рідним.

Я дивлюсь в простір з нудьгою —
І ваш вигляд сумовитий,
Мовчазливо-гордовитий
Манячить переді мною.

Я вслухаюсь в плескіт хвилі —
І мов чую в нім ваш гомін,
І в душі зринає спомин
Про часи колишні милі...

Наче хмара, налягає
Сум на серце наболіле,
І воно, посиротіле,
Мов та чайка проквіляє.

*Чернігів—Одеса,
Серпень—вересень 1903 р*

ВЕСНЯНІ ЕЛЕГІЇ

I. Хмари

Сунуться, сунуться хмари
Темні, брудні,
Наче злих фурій отари,
Мов ті привиддя страшні.
Вітер гуде-завиває,
Гілля зелене ламає,
Цвіт молодий обриває —
Цвіт навесні!

«Сонечка, сонечка з неба,
Світла й тепла!
Жити нам, житоньки треба!
Весно!.. ти нас завела...»
Тужить зелена діброва,
Плаче травиця шовкова,
Хилиться квітка чудова.
Квітка мала.

Сунуться, сунуться хмари —
Думи сумні.
Де ж ви поділися, чари,
Мрії щасливі, ясні?
Чи вже вам більш не рясніти,
А чи, як зірвані квіти,
В'янути тільки й марніти
В серці на дні?

*Чернігів,
16 травня 1904 р.*

II. Соловейко

Розцвівся пишно мій садок.
Рясна черемха, і бузок,
І яблуневий цвіт
В своїм убранні молодім
Блищать на сонці золотім
І шлють йому привіт.

Барвінок стелеться в траві;
В зеленій свіжій мураві
Рясніють квітоньки:
Жовтогарячі, голубі
І срібні, з ними ж у юрбі
Конвалій пелюстки.

Ставні, поважні явори,
Дуби, зіпнявшись догори,
Красують мовчазні.
Заледве вітер набіжить,
По їх верхах зашамотить
І зникне в гущині.

Цвіте, бує рідний край,
Немов казковий тихий рай,
Фантазії і спів!
Ось чую... Що то ляскотить,
В яснім повітрі аж дзвенить?
То соловейків спів.

Прийшла весна, прийшла красна,
Розкішна, люба, чарівна!
Тепло і світ несе вона,
Розбуджує від сна!

Живімо ж всі, поки життя
Дає нам світлі почуття,
Хвилини щастя, забуття,—
Не буде вороття!

Радіймо всі — весна прийшла!
Вітаймо сонце, що тепла
Дає й для мушки і стебла,—
Хвала йому, хвала!..

Так соловейко щебетав,
А я сидів і сумував,
Мене не тишив спів.
Туманом мій повився зір,
Мов темна ніч, важкий докір
В душі моїй бринів.

Вітай, бажаний гостю мій!
Але, на жаль, спів любий твій
Це пісня не моя.
Бо звик ти очі закривать,
Коли почнеш пісень співать,—
Цього не вмю я...

*Чернігів,
22 травня 1904 р.*

МАНДРІВНІ ЕЛЕГІЇ

Присвячую Юрію Тобілевичу

I

Знов стелеться переді мною шлях
Через терни, байраки, дике поле...
Куди ж по всіх зневір'ях та жалях
Знов поженеш мене, лихая доле?
Чи вже ж у мандрах по чужих краях
Ще мало мук зазнало серце кволе?
Дарма, дарма... Як Марко той Проклятий,
Я мушу все блукати і блукати.

Та не провина, тяжча од усіх,
Мене гнітить, мов торба за плечима,
Жене на шлях, позбавлений утіх. —
Мене провадить сила невидима.
Вона страшна, як первородний гріх,
Знадна́, як рай, що зник перед очима.
В душі лишилась згадка того раю, —
Чи ж не його тепер я скрізь шукаю?

І ось тій силі невідомій я
Коритися без оборони мушу.
Самітність, вірна подруга моя,
Іде за мною вслід, куди не рушу,
І, мов холодна темна течія,
Вливається і студить мою душу...
Ні радощів, ні щастя, ні кохання,
Одно мені судилося: блукання!

Чи я знайду спочинок за життя,
А чи тоді, як ляжу в домовину —

Там в царстві тіней, снів і забуття
Куди з старим Хароном я полину,
Відкіль немає більше вороття,
Де ніч — за день і вічність — за хвилину?
Запав туман... І в тиші урочистій
Я бачу шлях у далині імлистій.

Бери ж, мандрівцю, костур і рушай,
Прощай, похмурий, непривітний краю!
Кажу тобі востаннє це «прощай»,
Бо повернутись знову не бажаю.
Свій жаль тяжкий, зневагу і одчай,
Що ти завдав, в собі я заховаю
І, бредучи від хати і до хати,
Піду в світи порадоньки шукати.

*Катеринодар,
14 II 1902 р.*

II

Холодні хмари залягли блакить,
Холодний вітер дме в степу потужно,
Гне очерет додолу, шелестить,
Мов звір в байраці виє осоружно.
І я один, без тями, мимохить,
Немов затерплий весь, іду байдужно...
Куди? пощо? Хіба не все одно
Тому, хто з рук згубив своє стерно.

Туман і мряка... Шлях ще бачать очі,
Але гаї, оселі і луги,
Немов завій жалобний, присмерк ночі
Вкриває вже поволі навкруги.

З густої мряки, буцім поторочі,
Снуються дивні витвори нудьги;
До мене линуть, простягають руки...
Я бачу їх. я чую спів і гуки...

Ні, то не спів, то ніби щось квилить
І скиглить, як підстрелена пташина,
Щось хлипає і стогне і кричить —
Голосить, мов охлялая дитина...
Та що воно? Стривай... Цить, серце, цить!
Це ж у тобі озвалась самотина,
Озвалися нудьга твоя і жаль
І давня. нерозважена печаль.

Вгамуйся, серце! годі, схаменися...
Та ні, вже з уст зірвалися слова:
«Гей-гей! чи є хто в лузі — озовися!
Чи є де в світі ще душа жива?
Гей, люди! де ви? Чи перевелися,
Чи вас пожерла пустка світова?!
Рятуйте! пробі!.. ось я тут конаю...
Життя. життя — чи пекла, а чи раю!..»

Нікого. Темно. Марний поклик мій...
Хоч би луна озвалася до мене!
Єдиний відгук в темряві нічній —
То подмух вітру та виття скажене...
Іди ж, знов міряй шлях далекий свій
І знов марнуй життя своє злиденне...
Ні щирості. ні теплого слівця —
Нудьга, нудьга без краю і кінця.

*Харків,
20 IV 1902 р.*

III

Невже ж всесильне царство Арімана?
І навіть ідеал жіночий мій,
Та світла постать, серцем пожадана,
Той любий витвір таємничих мрій,
Неначе зірка в хвилях океана,
Погасне, зникне в темряві густій?
Невже ж довіку мушу я блукати,
Нудити світом та чогось шукати?!

Як тяжко жити в ті похмурі дні,
Коли нема де серцю відпочити,
Коли обсядуть думи навісні —
Голодні, голі, мов циганські діти...
Куди від них подітися мені?
Як страшно жити, о, як страшно жити!
Скажений душу роздирає крик,
Стає на той час звіром чоловік.

О, рідна земле, люба моя нене!
Чому, припавши до твоїх грудей,
Я тільки плачу, як дитя нужденне,
А сил не набираюсь, як Антей?
Чому надія, що злетить до мене,
Щезає раптом геть з моїх очей?
Чому нараз я чуюся безсилий
І падаю, мов той Ікар безкрилий?

Ні! не тобі, знеможеній землі,
Подати ліки на моє знесилля.
Сама ти вбога. На твоїй ріллі
Лишилося саме сухе бадилля!
Де ж візьмеш ти на болі та жалі

Цілющого та чарівного зілля?
Гіркий полинь, бо́ліголов, бур'ян
Не втишать болю, не загоять ран.

Тебе я, земле, всю сходив до краю...
І ось тепер серед твоїх степів,
Немов по кладовищу, проходжаю,
І біль душі, цсій виплаканий спів,
В своїх сумних октавах виливаю...
Але чи ж вилаю весь? ба, шкода й слів!
Як море, що хвилює, певгаває,
Так він кінця і спочивку не має.

*Харків,
13 VI 1902 р.*

НА БЕРЕЗІ МОРЯ

На березі моря сидів я самотно.
Все крила навколо вечірня півтьма.
Намучене серце не билось турботно,
Заснула, здавалось, і думка сама.
Помалу за хвилями хвилі котились,
Одна здоганяючи другу, росли
І лавою грізно до берега йшли
І з бурхотом в скелі стрімчастії бились.
Ті хвилі морські нагадали мені
Змагання юнацькі за мрії ясні —
Об скелі життя їх розбилось чимало...
І серденько стиснулось в грудях моїх:
Воно-бо зазнало тих бур життьових
І бурхоту моря тепер спочувало.

Анспа, 1895 р.

НУДЬГА ГНІТИТЬ...

Нудьга гнітить... Недуже серце скніє —
Німа, холодна пустка у душі...
Де ж ти? вернись, утрачена надіє,
І зворуши!

Нехай маною, мрією ти будеш,
Нехай зумієш знову одурить, —
Проте в мені ти знов життя розбудиш,
Хоча б на мить!

Знемігся я... Морозом лиходійним
Моє життя прибито на цвіту,
І я дивлюсь в спокою безнадійнім
У тьму пугу.

Кудю йти? І нащо сподівання,
Коли мети в житті моїм нема,
Коли утрачено і мрії, і бажання.—
Усе дарма!

Я випив чашу муки і страждання,
Велику чашу, сповнену ущерть,
І вже тепер нема мені ваганя:
Життя чи смерть!..

Полтава, 1899 р.

VAE VICTIS! 1

Я знемігся, згорів... Моє серце на попіл
зотліло,
Мою душу самотню пожерла гадюка-нудьга,
І, безсилий, хилюсь я, хоч ще молоде моє тіло...
Я знемігся, згорів... Моє серце на попіл
зотліло,—

В нім погасла снага.

Мов свобідний орел, моя думка в просторах
шугала.
І я, спраглий, схилявся і пив із криниці знаття.
Ні, не марно я жив,— я боровся, шукав ідеала.
Мов свобідний орел, моя думка в просторах
шугала —

В тих просторах життя!

І мов нагла мара мені світ весь од сонця
закрила...
У гонитві даремній минули найкращі літа,
Мрії гасли, як зорі, вломились напружені крила,
І, мов нагла мара, мені світ весь од сонця
закрила

Неминуча мета.

Я самотній стою. Наді мною реве хуртовина;
Зграї гарпій проклятих, що зветься «навіщо»,
«куди»,
Мою душу жеруть... Як покинута в лісі дитина,
Я самотній стою. Наді мною реве хуртовина,
Замітає сліди.

Чернігів, 1904 р.

1 Горє переможенням (лат).

ВЕЧІРНІ АКОРДИ

Сховався в морі сонця диск,
Огнений диск
І в небо кидає свій блиск —
Кривавий блиск.

Зітхають хвилі в сивій млі,
В холодній млі,
І тіні лізуть по землі —
Смутній землі.

Останній промінь сонця згас,
Померк і згас.
Надходить мій скорботний час,
Вечірній час.

І зла товаришка моя,
Нудьга моя,
Стискає серце, як змія...
Ох, як змія!

Самотче серце сльози лє,
По краплі лє,
А галина ті сльози п'є.
Жагучо п'є.

Кому повім печаль мою —
Нудьгу мою,
Що в серці глибоко таю,
Давно таю?

Вечірня зірка з-за гори
Мигтить згори...
Гори ж, мій світоньку, гори,
Хоч ти гори!..

Таганрог,
14. IX 1918 р

AMOROSO¹

ШУМКА

Ой, дівчино чорноброва,
Будь здорова, будь здорова!
Подивися,
Усміхнися,
Любо привітай!
Маєш серце до любові,
До коханої розмови, —
Як стемніє,
Звечоріє,
То виходь у гай.

Ой, козаче-небораче,
В тебе думка зла неначе.
Постидайся,
Не чіпайся,
З серцем не жартуй...
Ти питаєш, чи кохаю?
Ба, який! або я знаю...

---

¹ Любовне (італ.).

Відчепися,
Не в'яжися,
Ну-бо, не пустуй!
Темна нічка — рідна мати -
Вміє добре колисати...
Повкривала
І приспала
Все село і гай.
Тільки в гаї аж до рання
Чути ніби цілування...
Гаю-гаю,
Мій розмаю!
Тайни не зраджай.

Ох, які ж вони хороші
Тії любощі-розкоші,
Як воркоче
Те дівоче
Серце молоде!
Ох, які ж вони гарячі
Тії пестоші козачі...
Хай цілує,
Хай милує —
Молодість не жде!

ДНІПРОВІ СПОГАДИ

* * *

*

То літньої ночі було на Дніпрі...
Чудової теплої ночі!
Горіли брильянти в небеснім шатрі
І очі зоріли дівочі...
То літньої ночі було на Дніпрі...

Як тихо та любо було навкруги!
Все лагідним сном спочивало.
На гори, долини, Дніпра береги
Розкинула ніч покривало.
Як тихо та любо було навкруги!

І серце спочило в щасливому сні...
Тривоги його не лякали,
Розмова солодка і очі ясні
Голубили і колисали...
І серце спочило в щасливому сні...

Як буря, хвилина страшна надійшла!
І серце немов яка сила
Схопила в обійми, кудись понесла

І довго шалено крутила...
Як буря, хвилина страшна надійшла!

То літньої ночі було на Дніпрі...
Чудової теплої ночі!
Горіли брильянти в небеснім шатрі
І очі зоріли дівочі...
То літньої ночі було на Дніпрі...

Харків, 1902 р.

ФРАГМЕНТ

Чи це був дивний сон, чи маячня слабого?
Ні, ні, це діялось — я пам'ятаю все,
Все до найменшого, незначного, пустого...
Бо й досі навіть, як я згадую про се,
Тріпоче серденько від спомину самого.
Кінчився літній день, і сонце на упрузі
Вечірньому було. Легенько подихав
Вітрець із півночі. Тополі, мов у тузі,
Стояли мовчазні... І гомін ущухав...
Кувала тільки десь сумна зозуля в лузі,
А ти, мов янгол той з надхмарної країни,
Рожевим світлом вся, од голови до ніг,
Осяяна на тлі червоної калини,
Стояла з усміхом на личеньку... Й не міг
Я одвести очей від пишної картини!
І довго-довго я стояв перед тобою,
Зворушений до дна, у захваті німім,

Мов зачарований надземною красою...
О, що б я дав тепер, аби в житті моїм
Ти і лишилась так... щасливою маною!

1899 р.

В ДУШІ МОЇЙ НЕ ЗГАС...

В душі моїй не згас, ще сяє образ твій.
Як часом стрінемось, твій погляд чарівний

В мені бентежить кров.

Та про любов твою, далекий друже мій,
Не марю я вночі в розпуці навісній, —
Нащо мені твоя любов?

Ти в царстві мрій моїх ввижаєшся мені
Такою гарною, в такій височині,
Якої в дійсності й сліду шукать шкода!
Твій образ — то мій твір; я так люблю його,
Як той фанатик любить божество,
Що геть далеко десь, мов зіронька біда!..

Я зустрічі не жду, — не хочу я розбить
Твір мрій моїх святих і в серці погасить
Огонь життя мого, мій рай...

І ти її не жди і твору моїх мрій,
Що богом став мені в буденщині сумній,
Рукою грішною своєю не займай!

Написано у Відні 1895 р.,

пізніш виправлено

З ГАЛИЦЬКОГО ЗШИТКА

І. ПОГЛЯД

Погляд твій, мов промінь ясний
Сонця навесні,
Так голубить, пригріває
Серденько мені.

Він і пестить, він і вабить,
В душу загляда...
Ой, від нього мені сталось
Горенько-біда!

З того часу, як уперше
Він на мене впав,
Ні вночі, ні вдень спокою
Я собі не мав...

Та кінець прийшов би певно
Тій моїй журбі,
Якби в серденько заглянуть
Зміг і я тобі.

Львів, 1896 р.

II. НА БАЛІ

Байдужа, весела вона танцювала.
А я, мов той привид, по залі блудив;
Вона усміхалась, вона жартувала,
Я ж тільки очима за нею слідив.

І думав тоді я: «Дівчино-голубко!
Коли б же ти знала всю тугу мою,
Коли б же могла ти збагнуть, моя любко,
Як щиро, як палко тебе я люблю!

О, певно б, тоді і до мене забилося
Відгучливо серденько в грудях твоїх,
Мов крига на сонці, воно б розтопилося
Від палу кохання в обіймах моїх!

Я взяв би тебе, мою зіроньку ясну,
Поніс би далеко на крилах пісень
В ту світлу країну, чудову, прекрасну,
Де вічно царює весна день у день,

Де співи, і квіти, і сонячне сяння,
Де ясний, веселий та радісний май,
Де в парі сплелися краса і кохання,
Де втіха, і згода, і щастя, і рай!»

Ця мрія спокою мені не давала,
Від мрії цієї мій мозок горів...
А панна байдуже собі танцювала,
Я ж тільки очима за нею зорив.

Львів, 1896 р

III. МАНА

І знов вона... вона, та дівчина кохана,
Ввижається мені! Що не почну робить,
Де не піду я, скрізь за мною, мов з тумана,
Вона з'являється і все зорить, зорить!

На устоньках її рожевих усміх сяє,
І іскри сиплються з-під довгих чорних вій...
Від усміху того у мене серце в'яне,
І мов огнем пече той погляд чарівний!

Чого тобі, мано? Лиши мене, дай спокій...
Несила вже мені терпіти далі, ні!
Хай біль мене гризе пекучий та глибокий,
Не додавай же мук пекельних ще мені!

Адже ж сама мене ти трутила від себе,
Сама на глум взяла кохання перший пал
І кинула в bagno той скарб, що я для тебе
В душі своїй носив, як мрію, ідеал!

Навіщо ж знов тепер приходиш ти до мене,
Бентежиш мозок мій, до себе вабиш знов?
Хай вже вгамується те почуття шалене
І похова навек свою любов.

Львів, 1896 р.

IV. ДВІ ХМАРКИ

Дві хмарки хвилясті в прозорій блакиті
Назустріч одна одній тихо плили
І снявом золотисторожевим повиті,
Неначе серпанком, обоє були.

Але, порівнявшись, вони не з'єднались,
Їх подмухом вітру навік рознесло,
Немовби ніколи вони не стрічались,
Мов їх на небосхилі і не було.

Так, люба, і ми пострічались з тобою
Якось на веселім бенкеті життя;
Мов діти, себе одурили маною
Споріднення душ і святого чуття.

Як тільки ж полуда з очей нам упала,
Все в іншому світлі здалось тоді нам:
Мана розлетілась, кохання не стало,
І ми розійшлися, подібно хмаркам.

Львів, 1896 р.

V. КУЗОЧКА

Ти — мов кузочка маленька,
Що на квітці чи вербі
Проти сонечка любенько
Лазить, гріється собі.

Ти голівку не схиляєш
Під вагою чорних дум,
Бо, як кузочка, не знаєш,
Що то в світі жаль і сум.

Проживеш ти так до смерті,
Не зазнаєш хмарних днів...
Але ж «кузочкою» вмerti
Я б ніколи не схотів.

Львів, 1896 р.

ПІСНІ

І. МОЛДАВСЬКА

Тема народна

Ой, ти, дівчино — очі, як рута,—
Вийди до мене, жду тебе тута.

Вийди до мене ти за ворота,—
З ніг мене валить нудьга-гризота.

Ой, тій дівчині, очам тим, брате,
Не слід ніколи віри діймати:

Як присягнеться, скаже «їй-богу»,
То певно зрадить, май осторугу.

Зелені очі — зелена рута,
В них і утіха, і горе-скрута!

Зелене листя має й кислиця...
Краще, мій брате, і не жениться!

Бо за кохання тяжка розплата,—
Невірні стали усі дівчата.

Що ожентись, я б оженився,
Тале ж з поганою б не одружився.

Та й з уродливою не хочу братись —
Будуть до неї всі залицятись.

Бо уродливій не до кохання,
Йй аби пустоці та женихання.

Котра не годна вірно кохати,
Такій у батька й вік звікувати.

Котра зів'яла, як мак у цвіті,—
Якого дідька й живе на світі?

В котрої ж серце — пишная рожа,
Нехай шанується, то дівка гожа!

Чи ж двох, чи трьох я горнув до грудей?
Плакали тяжко за мною всюди.

Ой, пригорну ж я й тебе, побачиш,—
Колись за мною і ти заплачеш!

Кишинів, 1898 р.

II. БУРЛАЦЬКА

Ой, чого ж мені журитись,
Нудьгувати?

Чого марно серцю жалю
Завдавати?

Ой, я ж таки козацького
Роду-плоду,
То й не звик ще потурати
На пригоду.

Хоч не маю собі долі,
Маю вдачу:
Хто зачепить, незчується,
Як віддячу!

Йде багатий-череватий,
Не вклонюся,
Бо нікого ж таки в світі
Не боюся;

А як з дівчиною часом
Пострічаюсь,
То гарненько, звичайненько
Привітаюсь...

Ой, піду я степом, лугом,
Заспіваю,—
Може, доля й відгукнеться
В темнім гаю...

Може, знайдеться дівчина
Пишна, гожа,
Мов на небі зірка ясна,
В саду рожа!

Біле личко, карі очі,
Чорні брови,
Серце ж чуле та гаряче
До любові.

Покохає мене широко,
Незрадливо —
Усміхнеться й мені доля
Милостиво!

Візьму милу за рученьку
Та й до шлюбу.
Дивуйтеся, воріженьки, —
Беру любу!

Дивуйтеся, воріженьки,
Беру любу,
Бо й я ж собі козарлюга —
На всю губу!

Відень, 1895 р.

ЛЕТЮЧІ ЛИСТКИ

НА ЗЕЛЕНІ СВЯТА

Прісі

В цей любий час Зелених свят,
Коли квітчається Вкраїна,
Вітаю щиро вас, як брат,
І здавна приятна людина.

І квіти рідної землі,
Ці ніжні, білі маргаритки,
Я вам лишаю на столі,
Там, де лежать книжки і зшитки.

Цих маргариток білий цвіт,
Їх молода весняна ніжність —
Це наших мрій примерклий світ
І душ самотніх білосніжність.

Тим так і любі нам вони,
За те ми так їх і кохаєм,
Що в них ми бачим юні сни
І ті чуття, які ховаєм;

Нам шкода ранішніх утрат,
Нам жаль нездійсненого раю...
Зелених свят, веселих свят
Я вам на все життя бажаю!

Київ, 1917 р.

НА ВІД'ІЗД

Експромт Прісі

Далеко стелеться твій шлях
В безмежності німій;
Але в моїх думках-чуттях
Лишиться образ твій.

Не знаю я, де підеш ти,
Де кинеш погляд свій;
Але з тобою у світі
Полине образ мій.

Київ, 1916 р.

ЛИСТ

La réponse à belle Natalie¹

Французький вірш і білі хризантеми!..
Від кого б це? Хто автор цих рядків?
Чи це не сон, не фантастичний спів,
Не відгомін ліричної поеми?

¹ Відповідь прекрасній Наталі (фр.).

Це Ви, чий образ, ніби взятий з геми,
Чарує всіх артистів, малярів,
Що є красою жвавих вечорів
Нової української богеми!

Це Ви мені прислали свій привіт,
Як сонце шле своє тепло і світ
І кличе до життя, до праці, до розвою.

Я щиро вдячний Вам.— я знов поет!
І по літах зневір'я і застою
Я перший Вам шлю перший свій сонет.

Київ, 1916 р.

ПОДВІЙНИЙ СОНЕТ

Лист до Наталі А-коп

I

Нехай дзвенить розпещений сонет!
Нехай сміється блисками кришталю,
Нехай зітхає тонами рояля
В акордах слів, як давній менует.

Таємний друг, інтимний Ваш поет
Вам шле його як добрий дар, Наталю.
Прийміть його в ці дні журби та жалю.
А разом з ним і авторів портрет.

Згадаєте колись, як у Варшаві
Я Вам писав оці рядочки жваві,
Згадаєте самотнього співця,—

Ох, і як же ти рвешся... Куди? Чи не
в те зачароване
Розхвильоване море жаги?

Стереже тебе жаль... Він, як хмара
вночі, насувається;
Віє вітер холодний, зближається хвиля
грізна...
Прагне серце кохати,— і плаче самотнє,
стискається
І квилить-проквіляє, мов чайка сумна.

Київ, 1916 р.

ОЧІ-БІСЕНЯТА

Експромт

В оченята я загляну сміло,
В ті веселі карі оченята,—
І всміхнуться з них до мене мило
Грою сяйва жваві бісенята.

Брівоньками поведеш лукаво...
Ох, і стрілоньками-брівоньками,—
І зав'ються хмелем кучеряво,
Заплетуться мрії-сни вінками...

. . . . .

Львів, 1925 р.

БАЛЕТНИЦІ

Експромт Валі

Танцюй, танцюй, моя кохана!
П'яни театр, сама п'яній...
Танцюй, як з вечора до рана
Танцюєш ти в душі моїй.

Харків, 1927 р.

* *
*

Припавши до дзбана
Любовних утіх,
Душа моя п'яна
Від пахощів їх.

Не смійся, кохана,
Сміятися гріх —
Ізольда Тристана
Не брала на сміх.

Варшава, 1920 р.

ЗА БРАМОЮ РАЮ

Їй, Незабутній...

Автор

Роки 1903—1910

ПРИСВЯТА

Цвіту зів'ялому,
Листу опалому,
Зіроньці згаслій моїй —

Серця самотного,
Серця скорботного
Спів без надій...

НА СКЕЛІ

Я стою на гострій скелі,
Мов маяк в одкритім морі,
Зір мій губиться в просторі,
Що прославсь до неба стелі.

Ясне сонячне проміння
Золотим дощем спадає.

Ухо ледве зачуває
Плескіт хвилі об каміння.

Синє море піді мною,
Наді мною сонце красне;
Небо чисте, небо ясне
Усміхається весною.

В серці любе почування
Пишним цвітом розцвітає,
І душа моя співає
Гімн щасливого кохання.

Одеса, 1903 р.

ХВИЛЯ

Ізумрудна, блискуча, з перлистою
ніжною піною
Хвиля котиться, грає, співаючи пісню
дзвінку,
І сміється до сонця, і вабить раптовою
зміною,
І пустує, і плеще, цілуючи скелю
стрімку...
Так кохання у серці, в його тайнику
Виграває хвилиною.

Одеса, 1903 р.

ПАЛІМПСЕСТ

Коли в монастирях був папірусу брак,
Ченці з рукопису старе письмо змивали,
Щоб написати знов тропар або кондак,
І палімпсестом той рукопис називали.
Та диво! час минав — і з творів Іоанна
Виразно виступав знов твір Арістофана.

Кохана! Це душа моя — той палімпсест.
Три роки вже тому, твій образ чарівливий,
І усміх лагідний, і голос твій, і жест —
В душі я записав, зворушений, щасливий...
І хоч виводив час на ній своє писання,
Твій образ знов повстав і з ним моє
кохання!

Одеса, у погязі, 1903 р.

НА БУЛЬВАРІ

Понад морем, на бульварі
Я, самотній, походжаю
І тихесенько зітхаю,
Як побачу очі карі.

Ох, такі ж бо очі має
І моя далека любка...
Як то там вона, голубка,
Десь без мене пробуває?

Серед натовпу і шуму
Сів собі я на ослоні.

Грав оркестр в мінорнім тоні,
Навіваючи задуму.

Серце мліло від самоти...
Біля мене ж до коханки,
Волоокої панянки,
Швець чинив свої зальоти.

Я цікаво прислухався
Залицянню запальному
І, рушаючи додому,
Так в душі своїй озвався:

— Ви щасливі, голуб'ята,—
Бо за втіхами кохання
Не тяжкі вам сподівання
На веселі шлюбні свята.

Одеса, 1903 р.

НА ОЗЕРІ

Верболозом, осокою
Молодою
Плесо озера ясне
Огорнулося і сяє,
Виграває
В сійві сонця, мов скляне.

І пливуть по ньому хмари,
Мов примари

Сніжнобілі, осяйні,
Усміхаються і линуть —
Ніби гинуть
У прозорій глибині.

Так в душі моїй спокійній,
Тихомрійній
Любий образ твій встає
І небесною красою,
Чистотою
Вабить серденько моє.

Чернігів, Лісковиця, 1904 р.

НІЧОГО!..

Нічого, нічого!.. Ні цвіту буйного,
Ні променя сонця, ні усміху з неба,
Ні сну чарівного... Нічого, нічого
Не треба!
Несила, несила... Бо рученька мила
Влила в моє серце отрути,
Мій рай оганьбила... Несила, несила
Забути!..

Чернігів, 1905 р.

ЗРАДА

Зрада! Зрада!.. Воно,
Це словечко одно,
В моє серце вп'ялося гачками,
Вляло в душу мою
Заразну течію
І сточило її хробаками.

Мов злочинна рука,
Невблаганна, важка
Впала раптом розбурхана сила —
Розірвала в шматки
Найніжніші квітки,
Найсвятіший огонь погасила.

І тепер всюди тьма...
Порятунку нема,
Зникли радощі, втіхи, принада...
Всі думки і чуття,
Всю окрасу життя
Проглинуло словечко це: зрада!

Зрада, зрада!.. Вона,
Ця потвора страшна,
Зрада, наче той смок, невмолима,
Наді мною щомить
В'ється, б'ється, сичить
І зеленими світить очима!

Що вчинив я кому?
І за віщо? чому?

Я не знаю, не знаю, не знаю...
Де мій згублений рай?
Серце крає одчай...
Я ж за брамою раю конаю!..

Чернігів, 1907 р.

ТВОЇ УСТА!

І ти кляла!.. Твої уста,
Що про кохання говорили,
Посіла чорна клевета,
І ті уста... мене ганьбили!

Твої уста! Твої уста,
Що в поцілунках розцвітали,
Де сяла усмішка свята...
Мені прокльони посилали!

Нехай ти стала вже не та...
Чому ж вони не зацімпили,
Твої уста? Бо ті уста
Ще ж не зів'яли, не змарніли!

Чернігів, 1906 р.

ТИ НЕ ЛЮБИШ МЕНЕ...

Ти не любиш мене, ти не любиш мене —
Вже нема повороту до раю!..
Не всміхнеться мені твоє личко ясне...
Чи то ж правда, мій боже? Благаю!

Розлюбити тебе. розлюбити тебе.
Та чи ж сонце розлюблюють квіти?
Та чи ж можна примусити серце слабе
Те, чим б'ється воно, не любити?

Ти минаєш мене, ти минаєш мене,
Коли часом тебе я стрічаю,
А коли твоя постать востаннє мигне,
Розривається серце з одчаю!

Чи верну я тебе, чи верну я тебе,
А чи буду весь вік туманіти?
Не вернути тебе — загубити себе...
Боже милий! пожалься на діти!..

Чернігів, 1905 р.

О, НЕ МИНАЙ!..

О, не минай!.. Перед тобою
Схиляюсь я, мов пілігрим,
Що перед брамою святою
Стоїть у захваті німім.

Дивлюсь в лице твоє кохане,
Читаю відповідь в очах,—
І, наче квітка, в'яне, в'яне
Мій поцілунок на устах.

Чернігів, 1906 р.

ЧИ ПАМ'ЯТАЄШ?

Чи пам'ятаєш дні ті гарні, ясні,
Коли сміялось сонце, грало море,
А ми на скелі вдвох стояли щасні...
Чи пам'ятаєш їх ти, моя зоре?

Чи пам'ятаєш всі ті обіцяння
Ділить зі мною радощі і горе —
Ті любі мрії вірного кохання...
Чи пам'ятаєш їх ти, моя зоре?

Чи пам'ятаєш ті слова облуди,
Що досі крають серце моє хоре:
«Ні, не розлучать нас ніколи люди...»
Чи пам'ятаєш їх ти, моя зоре?

Чи пам'ятаєш, що, як перше Музі,
Я все чуття розкішне і прозоре
Віддав одній тобі, моїй подрузі...
Чи пам'ятаєш все те, моя зоре?

Чернігів, 1907 р.

НІ, НЕ ЗАБУВ...

Ні, не забув тебе я, люба зірко,
З свого чуття і з пам'яті не збув...
Хоч як було на серці гірко-гірко,
Ні, не забув тебе я, люба зірко,
Ні, не забув.

Хоч добре знав, що все пішло намарне,
Що враз з тобою все я потеряв,—
Все те розкішне і принадно-гарне,
Хоч добре знав, що все пішло намарне,
Хоч добре знав...

Проте кохав, кохав до божевілля!
Ківшамн сліз я жаль свій заливав,
А жаль той ріс, буяв, як чад похмілля...
Проте кохав, кохав до божевілля.
Проте кохав!..

Ох, жаль, той жаль пекучий, невимовний,
Він серце бив на часті, мов рискаль,
А в іскрах сяв там образ твій коштовний...
Ох, жаль, той жаль пекучий, невимовний,
Ох, жаль, той жаль...

Так рік минув, та не минули муки.
Бодай би вже востаннє спалахнув
І згас огонь кохання та розпуки...
Так рік минув, та не минули муки...
Так рік минув...

Чернівці, 1905 р.

ЧОРНЕ ДОМІНО

Регіт, жарти і шепіт зальотних зітхань...
Наче хвилі морські випливають,
Колихаються пари в танку *pas d'Espagne*,
Виринають і знову зникають.

Арлекін, королева, циганка і паж,
Капуцин і метелик моторний...
Оksamит, і єдваб, і вуаль, і плюмаж...
Колір білий, малиновий, чорний...

Летється згуків журливих танечний каскад,
І ті згуки чарують, гойдають...
У потоці бурхливім шумить маскарад!
Очі сяють, обличчя палають...

Тільки я в тій юрбі метушливій, як тінь,
Як той привид, самотній блукаю;
Не шукаю інтриг і цікавих вражінь,
Байдуженько на все поглядаю.

Коли враз біля себе я шепіт почув:
«Чом ти, друже мій, так зажурився?»
І той шепіт мене наче в груди штовхнув.
Мов отрутою в душу полився.

Чи я чув десь той голос, той шепіт давно?
Чи колись мені голос той снівся?
І побачив я — чорне якесь доміно...
І очима в ньому затопився.

Але що ж це? Мов промінь з-під маски, з очей
Впав і постать осяяв незнану...
Я пізнав, я пізнав ту округлість плечей,
Ту зваблівість розкішного стану!

І я ввесь затремтів і поблід... Це вона!
Моя мрія, і щастя, і згуба!..
Мить, одна тільки мить — і в юрбі, як мана,
Мені зникла з очей моя люба.

Я мов вихор зірвався, не чуючи ніг,
І, штовхаючи пари завзято,
Протискався, шукав, та знайти вже не міг:
Доміно ж так багато, багато...

Регіт, жарти і шепіт зальотних зітхань...
Наче хвилі морські впливають,
Колихаються пари в танку *pas d'Espagne*¹,
Виринають і знову зникають.

Черніїв, 1906 р.

СКРИПОНЬКА

Ніч безока над містом стоїть,
Візники... пішоходи... майдан...
Дрібно сіється дощ, хлюпотить;
Світло гасне і знов миготить
Крізь туман.

Попідстінню, мов тінь, я снуюсь,
Наче злодій, скрадаюсь у тьмі,
Ока людського, світла боюсь,
Бо я раб і ганебно хилюсь
У ярмі.

І здригається серце мое
У стисканні невірних пут,
А нудьга, як той спрут,
Присмокталась і кров з нього п'є...

: : : : : : : : : :
: : : : : : : : : :

---

¹ Падеспань (фр.).

Тихо... Що то ніби грає,
Ніби жалібно співає,
Іскорками, блискавками,
Огневими стрілоньками
Блискає, тремтить?

Чуєш знову, чуєш знову
Ти розкішну, люблю мову,
Що в кольорах пишних квітів,
У промінні самоцвітів,
Сяючи, бринить?

То мов стогоном заллється,
То мов буря понесеться...
Чи ридає? Чи сміється?
Тихо. серце, цить!

Ось вона хвилями суму хлюпочеться,
В душу вливається, ніжно лоскочеться,
Чайкою скигаєть, безтямно ридаючи,
Мов найдорожче в могилу ховаючи...

Мов над життям, переповненим мукою,
Грозить прокльонами, стогне розпукою,
І, наче вибух чуття неподільного,
Крик у ній чується—крик божевільного!

. . . . . ;
. . . . . ;

То знов звивається
Срібними жалями,
Переливається
І розсипається
Слізьми-кришталями!

Мов зомліваючи,
Руки ламаючи,
Хтось на могилі голосить,
Серцем зневаженим,
Тяжко ображеним
Вже не благає, не просить...
. . . . .

Скрипонько-зрадонько,
Люба принадонько,
Тихо-помаленьку грай, —
Серця самотного,
Серця скорботного
Вкрай не вражай!..
. . . . .

Уночі під дощем,
Загорнувшись плащем,
Я ловлю, я хапаю ті звуки,
А вони все ростуть,
Моє серденько рвуть
І клубочаться в нім, як гадюки!..

Дрібно дош капотить,
Світло ледве мигтить...
І поволі туман налягає...
Хто прогляне крізь тьму?
Чи болить же кому,
Що поет безпритульний ридає?!

Чернігів, 1907 р.

FIAT!.. ¹

Тоді, як лишаюсь я сам,
В ті хвилини святого спокою,
Коли наді мною
Розкривається небо, мов храм,—
І там
Я чую, як співи велебні лунають,
Як журно в небесних житлах
Херувими пречисті зітхають
В сльозах...
Коли я себе почуваю їх братом,
Таким чистим, прозорим, крилатим,
З душею, як арфа чутка.
І ніжно-вразлива,
Така,
Чутливо-гучлива,
Що від подиху вітру бринить,
Зітхає, як пахощі квітів таємних...
В ту мить
Почувань невимовних, надземних
В людині святого єства
Я виймаю портрет її, образ мого божества,
Я дивлюся, дивлюся без краю,
І, мов люблю дитину свою,
Тихенько гойдаю...
Цілувати не смію, а тільки молю,
Благаю відчути, як вірно, безмежно кохаю,
Люблю!..
І співаю молитву-надію
І мрію, і млію...
І вдивляюся знову в коханії риси лиця,

---

¹ Хай буде (лат.)

І, напруживши волі останні зусилля,
В екстазі, в огні божевілля
Воскресить намагаюсь мерця!
І певен, що те, чого люди
Не можуть зробити,
Я силою чуда зроблю, і вона буде жити!
Хай же станеться чудо! хай буде! хай буде!
Чернігів, 1907 р.

ЧИ НЕДОСИТЬ?..

Чи недосить вже ілюзій
І даремних мрій?
Хвилювання, сподівання,
Страчених надій?

Вирви з серця геть кохання!
А коли сього
Не захоче серце, разом
Вирви і його.

Чернігів, 1908 р.

РАБ

На роздоріжжі, в пустелі німій, серед темної
ночі
Впав знеможений раб, стративши сили свої.
Палко він волі бажав, лиха ж йому доля
судилась:
Втекти з неволі, не міг зняти кайдани важкі,
Ось він зірвався, мов звір той, і дико
поводить очима,

Рани криваві шкребе, виє від болю, вищить,
Знов за кайдани береться, і рве, і гризе
їх зубами,
Та не порвати йому, ані послабити їх.
О, як подібний до нього і ти, нещасливий
коханцю!
Глянь-бо у душу свою — раб той нікчемний
се ти!

Чернігів, 1909 р.

НЕХАЙ І ТАК

Нехай і так, що я той раб нікчемний,
Що часом падає, щоб підвестися знов,
Та знай і ти, що біль мій — недаремний,
Що він вигоює, витроює любов.

Коли я раб, то раб, що рве кайдани,
Що не скоряється, нести не хоче гніт.
Нехай горять, нехай ятряться рани,
Та крізь криваву млу тих мук я бачу світ.

Як прагну я його, як хочу волі!
Бажанням тим моя істота вся тремтить,
І прийде час — засяє в ореолі
Душа відновлена і чиста, як блакить.

Бо на вогні, що палить мої груди,
Згорить і ся любов. Кайдани упадуть,
Зітреться й слід колишньої полуди,
І ясний, тихий світ мою осяє путь.

І замість помсти, вороже коханий,
До тебе в серці тім, що ти точила кров,
Зросте чуття високої пошани
І, мов лампади світ,— безгрішная любов.

Чернігів, 1910 р.

FINALE ¹

Шість літ щодня надіятись і ждати,
Шість літ в огні горить і не згорать,
Удари стріл з руки коханої приймати
І все прощать!..

Свій біль тяжкий я переміг любов'ю,
Для неї всі образи переміг,
І виспівав тебе, омивши серце кров'ю.
Потоком сліз.

Зорій же ти, мій образе пречистий!
В тобі я власну мрію покохав...
Благословен той час великий, урочистий,
Як ти повстав!

І ось тепер всім страдникам нещасним
В своїх піснях я образ той несу:
Відбити в душах їх сіянням чистим, ясным
Його красу.

Чернігів, 1910 р.

¹ Кінець (лат.).

РАЗОК НАМИСТА

I

Ущухла буря. Розійшлись хмарки,
І скрізь панує тиша урочиста...
Душа всміхнулась, знов прозора, чиста
    І отрясає перли-слізоньки
        В разок намиста.

Чернігів, 1910 р.

II

Червоне коло блискуче, красне
За гори тихо ген-ген сідає,
Та доки зникне і доки згасне,
Огнем пожежі воно палає.

Мов жар червоні і кармінóві
Круг його хмари хиткі, хвилясті —
І позлотисті, і бурштинові,
І фіалкові, і попелясті...

Поволі, тихо зайшло за гори
Червоне коло блискуче, красне...
В душі зринають жалі-докори...
Упали тіні, проміння гасне...

III

В киреї темній тихо суне ніч
І все в свої обійми загортає.
Як повновладно, впевнено рушає
І світло дня жене від себе пріч!..
Душа в тривозі, мов щось пречуває...
Аж ось... Що там чорніє на путі?
Голгофа — і на ній марою виступає
Моя любов, розп'ята на хресті!

IV

Друже любий мій,
Що читаєш се,
Ти хоч зрозумій
Біль, що серце ссе.

Найстрашніший гріх,
Найтяжча вина —
Се погорди сміх,
Зради трутизна.

Найгідший удар —
Той, що ззаду б'є,

Найгірший пожар —
Що у грудях є...

Ох, горить, пече...
Друже любий мій!
Як то боляче —
Ти хоч зрозумій.

V

Мій друже, дивуєшся ти
І робиш питання:
Як може кохання цвісти —
На ґрунті страждання?

О, як ще, мій друже, цвіте —
Бодай не казати!..
Одна лиш порада на те —
Косою підтяти.

VI

Одпочинь, одпочинь, на хвилину засни
Ти, зневажене серце украй.
Не бентежся даремно, життя не клени,
Не ридай!

Час мине, промине, ніби оком змигне,
І не знати де дінеться жаль,
І ти, серце смутне, будеш знову ясне,
Мов кришталь.

VII

Нічка на землю упала
Синім, прозорим серпанком.
Сумом душа оповита,
Стомлені вії примкнула.
Тихо вона задрімала,
Щастя їй мріється ранком...
Бідна душа сумовита,
Ніби дитина заснула.

. . . . .

Тихо. Важкою ходою
Хтось обережно ступає.
Хто се? чужий... незнайомий...
Став. Ані слова, ні звука...
Тіні снуються юрбою...
Хтось ніби важко зітхає...
Крила простер Невідомий...
Хто се? Ні слова... О, мука!..

VIII

Знову ранок, знову світ!
Знову квіти і проміння,
І надії, і тремтіння,
І усмішка, і привіт!

О, сей ранок буде мій!
Від життя так мало взято,
А я хочу ще багато
У дорозі життєвій!

І що хочу, те зроблю,
Бо я сміливий і дужий;
Не схилюся я байдужий —
Грім і блискавку люблю!

Душу вільну, молоду
Я намарне не розвію —
Я кохаю ясну мрію,
Я назустріч сонцю йду!

Кров кипить... Ставай на прю!
Хто відважний? хто завзятий?
Згинь же, вороже проклятий!
Я бажанням жить горю!

ІХ НІ!

Наді мною скрипки плачуть,
Скрипки плачуть наді мною уночі;
Наді мною круки крячуть,
Круки крячуть і регочуться сичі.

Скрипки плачуть: «Необачний!
Необачний, нащо ти згубив свій рай?
Ситий щастя, ти, невдячний,
Ти, невдячний, чи беріг його—згадай?»

Круки крячуть: «Кари-чари,
Кари-чари підуть скрізь, де підеш ти:
В гори, в ліс і на базари —
На базари світової суєти...»

«Може, вернеш знов до неї,
Знов до неї?» Так сичі кричать мені.
І що є снаги моєї
Я гукаю: ні!

СОНЯЧНІ ХВИЛИНИ

Zum höchsten Dasein
immerfort zu streben.
Goethe. «Faust»¹

МАВЗОЛЕЙ

Душа моя —
Мов з кришталя
Мавзолей.
В нім весь мій скарб
Мрій, звуків, фарб,
Ідей.

Богині дар,
Горить там жар,
Не згаса...
А ймення їй
Богині тій —
Краса.

Там з небуття
Встає життя

¹ Увесь час пориватись до вищого буття (нім.).

Таємниць.
І лине спів
І світ огнів
З божниць.

І в танці мрій
З глибин стихій
Чарівна,
Свій вид мені
Являє в сні
Вона.

Ніхто й на мить
Не міг вступить
В цей мій храм —
Один входжу,
І там служу
Я сам.

1901 р.

КРАСА!

Мій друже! Я Красу люблю,
І з кожної хвилини
Собі ілюзію роблю,
Бо в тій хвилиності ловлю
Я щастя одробини

Що є життя? Коротка мить.
Яке його надбання?
Красою душу напоїть
І, не вагаючись, прожить
Хвилину раювання.

Краса! На світі цім Краса —
Натхненна чарівниця,
Що відкриває небеса.
Вершить найбільші чудеса,
Мов казкова цариця.

Їі я славлю і хвалю
І кожду їй хвилину
Готов оддати без жалю.
Мій друже, я Красу люблю...
Як рідну Україну.

1912 р.

ІКАР

*Світлій пам'яті Левка Мацієвича,
першого українського літуна*

Icare — dixit — ubi es?
te regione requiram.

*Ovidius*¹

О, Ікаре нещасливий!
О, Дедалів славний сину,
Я мов бачу в цю хвилину
Вид і погляд твій звабливий!

Світлий образе, блискучий!
Ти стоїш переді мною,
Гордий силою міцною
І одвагою могучий.

---

¹ В якій околиці маю тебе шукати? Ікаре, — сказав, — де ти є? Овідій (лат.).

Не спинила тебе рада
Батька любого, старого...
В сяйві сонця золотого —
Там була твоя принада!

З давніх літ вона манила
І зробилась ідеалом
І юнацьким чистим палом
Тобі душу охопила.

Світло сонця чарівливе,
Джерело життя земного!
Світло сонця золотого —
І ласкаве, і пестливе!

В нім знадна, могутча сила.
І для нього ти покинув
Землю, батька і полинув,
Як почув у себе крила.

Не лякався ти Міноса.
Ти шугав собі в просторі,
І не знав, що в темнім морі
Знайдеш смерть коло Самоса.

Віск розтанув... і — безкрилий,
Впав ти, хлопче необачний!
Та за вчинок свій безлячний
Став душі моїй ти милий.

Бо на крилах мрій щасливих
Я до сонця теж літаю
І на землю теж спадаю
З високостей чарівливих.

Але тим я не журюся...
Бо кохаю сонце красне,
Бо кохаю світло ясне,
Ним живу, йому молюся!

І коли мене покине
При кінці живуща сила,
Вільний дух мій вийде з тіла
І до сонця знов полине.

В сяйві ясного проміння
Він потоне і посполу
З ним спадатиме додолу
На земні всі сотворіння.

Харків, 1902 р.

ДО МОРЯ

Чолом тобі, синє, широкее море!
Незглибна безодне, безмежний просторе,
Могутня сила — чолом!
Дивлюсь я на тебе і не надивлюся,
Думками скоряюсь, душею молюся,
Співаю величний псалом.

Міцне, необорне!.. Ні грому, ні хмари
Не страшно тобі, не боїшся ти карі —
Само собі вищий закон.
Звабливе, розкішне!.. В тобі й раювання,
І мрія солодка, і втіха кохання,
І любий та лагідний сон.

Прийшов я до тебе змарнілий та бідний,
Проте не чужий, але близький та рідний,

Тобі-бо віддавна я свій.—
І ось я з тобою душею зливаюсь,
В просторі блакитнім на хвилях гойдаюсь,
Втопаю в безодні твої!..

Як ти — неосяжне, хитке, таємниче,
Як ти — чарівливе, як ти — бунтівниче.
Така ж і душа у співця;
Тому і до тебе вона так прихильна.
Що пут і кайданів не зносить — і, вільна,
Бурхає, як ти, без кінця.

*На пароплаві до Нового Афона.
18.VIII 1901 р.*

ВІРА ЖИВА!

Віра жива!
В дні легкодухості, в дні безнадійності,
В чорні хвилини нудьги і безмрійності
Хтось мені шепче слова:
Віра жива!

Злий час мине.
Зникне все те, що гнітило зневірою;
Серце, надихане чистою вірою,
Легко і вільно зітхне.
Злий час мине.

Щастя, як сон —
Сон золотий з голубими примарами,
З ясними мріями, з любими чарами,

Котрим нема заборон.

Щастя, як сон.

Сни ж і люби!

Будь молодий, зслотий, опромінений,
Сяй, ніби прапор на сонці розвинений.

Щастя свого не губи,—

Сни і люби!

1912 р.

ХМАРКА

Чарівного весняного ранку, як
сонечко встало
І всмінулось любенько і ясним
промінням заграло,
Тихо плавала хмарка в прозорій
та чистій блакиті,
В неосяжнім просторі — самотня,
однісінька в світі.
Задивилася хмарка на сонце і вся
зчервоніла:
Золотого проміння і втіхи вона
захотіла,
Захотілося їй пригорнутись до
сонця палкого —
І летіла, летіла вона, поспішала
до нього!..
І, сп'янівши від світла, зітхнула
в солодкім зомлінні
І, мети не досягши, розтанула
в яснім промінні.

ХМАРИ-СЕСТРИ

В синім небі ходять хмари,
Ходять хмари позлотисті,
Усміхаються і линуть —
Променисті!

Я люблю вас, рідні сестри,
Вільні хмари, дуже-дуже;
І я знаю, вам до мене...
Не байдуже.

Ви говорите до мене
Любо, мило, як до брата,
І мої думки все з вами —
Як орлята.

Бо зріднила й поєднала
Нас до купи спільна доля,
Що не кожному судилась,—
Вільна воля!

1912 р.

ЩО ЗІ МНОЮ ТАКЕ...

Що зі мною таке, я ніяк не збагну...
Мов я в серці ховаю якусь таїну,

Мов лелію в душі якийсь скарб дорогий,
Що сьогодні я радий. щасливий такий...

Легких образів, тіней проноситься рій
У прозорій імлі розколисаних мрій;

Виринають, зникають, заледве мигтять,
Буцїм крилами ті херувими тремтять...

Чи побачив я в сні давню милу мою
І від неї почув знову слово «люблю»,

Чи то світлі надії, які пречуття,
Що так гарним здалось мені бідне життя?

А в душі все гудуть, все лунають пісні,
Все бринять у ній струни її голосні...

Як в тумані блуджу. не отямлюсь од сну;
Що зі мною таке, не збагну, не збагну!..

Катеринодар, 1901 р.

В СТУДІЇ

В малярській студії побачив я портрет —
Інтимний спів душі кольорами пастелі.
З стіни він виглядав, мов ніжний силует
Голівки пензля Сандро Боттічеллі.
Я погляд зупинив, — і в відповідь мені
Розкрились очі ясносапфірові,
Такі замислені і лагідно-чудові,
Що їх я затаїв в сердечній глибині.
Відтоді очі ті зі мною, де не рушу;
Блакитним сяєвом вони мені зорять,

З собою вносячи в мою бентежну душу
Давно жаданий рай і тиху благодать.
Не знаю, хто вона, та невідома панна,
Але душа моя співає їй: «Осанна!»

1911 р.

ГЕЙ, ХТО МАЄ МІЦЬ!..

Експромт на святі Лесі Українки

Гей, хто має міць
Грізних блискавиць,—
Той уміє з бою брати.
В саме серденько влучати
Молодих орлиць!

Гей, хто має дар
Запалять пожар
В душах піснею святою,—
Той засяє над юрбою
Сонцем з-поза хмар!

Гей, хто з юних літ
Любить сонце, світ,—
Той зустріне всюди-всюди,
Де за волю б'ються люди,
Ласку і привіт!

Гей, кому щомить
Серденько болить
За народ, за край коханий,—
Той робітник пожаданий
Знає, що робить!

1913 р.

ТОСТ

Варіант

Гей, хто має міць
Грізних блискавиць,—
Той уміє з бою брати,
В саме серденько влучати
Молодих орлиць!

Гей, хто має дар
Викликать пожар
В душах піснею святою,—
Той засяє над юрбою
Сонцем з-поза хмар!

Гей, хто вільний світ
Любить з юних літ,
Той зустріне всюди-всюди,
Де за волю б'ються люди,
Ласку і привіт.

Гей, хто сам готов
Лити власну кров

В боротьбі й на ешафоті,—
Той несе в своїй істоті
Світові любов!

Випиймо ж за міць
Грізних блискавиць,
За поетів буйномрійних,
Юнаків революційних
І дівчат-орлиць!

1928 р.

AD ASTRA¹

Дві речі, що вічно
нові і вічно в мені зро-
стають, сповнюючи душу
пóдивом і псбожністю,
це — зóряне небо наді
мною і моральний закон
у мені.

Камг

В СЯЙВІ МРІЙ

Ворожі сили
Життя земного
Не загасили сяйва мрій,
Не загасили
Чуття святого
В душі закоханий моїй.
Живу і мрію...
Але нікому
Я сяйва мрій тих не несу.
В душі лелію,
В собі самому,
Блакитночисту їх красу.

---

¹ До зірок (лат.).

Чуття глибокі
І сни рожеві

Я повідаю тільки вам,
Зірки високі
І кришталеві,
Коли я з вами сам на сам.

Яка величність
І неосяжність —
Ця безліч зоряних світів!
А тут — безличність,
А тут — продажність
Людей, двоногих плазунів...

До вас, пречисті,
До вас, прекрасні,
Далекі зорі, лину я.
Шлю вам срібlistі,
Прозороясні
Свої думки і почуття!

1912 р.

SPHÄRENMUSIK ¹

Тиха гармонія ночі.
Легідно в височині
Сяють ласкаві, ясні
Зорі, мов янголів очі,
Мрійно-сумні.

---

¹ Музика сфер (нім.).

В сьйві од шат променистих
Небо зітхає, тремтить,—
Мліє таємна блакить;
Місяць на хвилях імлистих
Марить чи снить.

Бачиться, в тиші глибокій
Крилами має весна;
Мляво хвилює луна,
Десь в простороні високій
Ледве чутна.

Легкий, як мрії зітхання,
Любий, як марево снів,
Лине з надхмарних країв
Повний краси, раювання,
Божеський спів.

Мовби в широкім просторі,
Славлячи бога свого,
Духи співають його.
Слухають місяць і зорі
Співу того.

Тихо брinnять і зникають
В б́езвісті згуки ясні,
Гаснуть, як в морі огні,
І лебедять, і спадають
В душу мені.

1904 р.

ЗОРЯНЕ НЕБО

Пеститься місячний промінь,
Лиже холодний сніг.
Чорною плямою кóмин
На білий килим ліг.

Сумно в німому просторі
Віє нудьга крилом.
Хмуряться сплукані зорі,
Співаючи псалом.

Вії стуляє знемога,
Нижуться перли сліз,
Мріє Чумацька Дорога,
Волосожар і Віз...

Вслуханий в тишу величну,
Чую: десь кулемет
Крає музи́ку сферичну
Розгойданих планет.

1907 р.

ВЕНЕРА

Зіронько вечірняя,
Божою лампадою
З глибини величної
Тихо сяєш ти;
Вабиш мене, вірная.
Втіхою-принадою

Тиші потойбічної.
Сяйвом чистоти.

Я до тебе змучені
Очі за порадою
Обертаю з тугою,
Шлю свої жалі.
Глянь, як, збаламучені
Підступами, зрадою,
Гнуться під наругою
Люди на землі!..

1912 р.

ВЕГА

Сніжнобіла, промениста
Вега — символ чистоти,
Межи чистими пречиста
Провідниця до мети.

До прекрасних, ідеальних
Духу творчого скарбниць,
Недосяжностей астральних
І одвічних таємниць!

Серед ночі ніби очі
В душу дивляться мені,
Голоси бринять співочі
В таємничій глибині.

Дух закутий лине з тіла
В лоно матерне стихій...

Це вона, красуня біла,
Діє чари в сяйві мрій;

Це вона, моя зірниця,
Вега — символ чистоти,
Сніжнобіла провідниця
До найвищої мети!

1912 р.

ПЛЕЯДИ

Волосожар

Сім самоцвітів зоряного грона
В безмежному, величному просторі,
В іскристім морі!
Їх появили Атлас і Плейона...
Дочки богів оті красуні-зорі:
Електра, і Тагета, і Стеропа,
І Майя, і Целена, і Меропа,
І Альціона,—
Сім самоцвітів зоряного грона!
Ці передвісниці нового року,
З'являючись, як золота корона,
Єднають з нами давнину глибоку...
Сім самоцвітів зоряного грона!

1912 р.

ВОГНІ

Які вогні
В височині!
Свій зір туди зведи.
Вони зрідні
Тобі й мені...
Поглянь туди, туди!

Там рій світів
Пливе з віків,
Зоріючи вночі.
Ти чуєш спів
Зірок, огнів?
Не шепочи... мовчи...

1912 р.

ЗОРІ-ОЧІ

Зорі-очі, очі-зорі
Тут і там.
Тут зорять — до дна прозорі,
Там горять, як іскри в морі...
Зорі-очі, очі-зорі,
Я співаю вам!
Хай не криють хмари темні,
Зорі, вас,
Бо мені і так таємні
Ви — земні і ви — надземні...
Хай не криють хмари темні
Вас у пізній час.

Сяйте, зорі! Сяйте, чисті!
Лийте світ!
Бризки сійте променисті,
В душу вийте сни барвисті...
Сяйте, зорі! Сяйте, чисті!
Сипте огнецвіт!

Очі-зорі, зорі-очі
Тут і там.
Тут жагучі, тут дівочі,
Там блискучі, там урочі...
Очі-зорі, зорі-очі,
Я співаю вам!

1912 р.

ЧИ ЗУМІЄШ?

Чи зумієш ти кохати,
Щоб за все, про все забути,
Щоб усі зірвати пути,
Щоб усі зламати грати?
Чи зумієш ти літати,
Щоб зі мною в парі бути?

Чи здолаєш ти в кохання
Всі скарби душі вложити,
Щоби знов перетворити
Їх огнем свого страждання?
Чи здолаєш без вагання
Так же вмерти, як і жити?

Коли так, летімо разом
В неосяжні високості,
Вище, дужче... аж до млості!
Душі, збурені екстазом,
Як раби, не гнуться плазом,—
На землі вони лиш гості!

В світовий процес творіння
Влиймо всі духовні сили.
Будьмо, як громові стріли:
Дві душі — одно горіння!
Щоб згадали покоління,
Як жили ми, як любили.

1912 р.

ФАТА МОРГАНА

ЗАСПІВ

На втіху вам
В акордах дам
Я вірш химерний, кучерявий,
Хоч знаю сам,
Що сим рядкам
Судився усміх ваш лукавий.

Навію чар,
Як той Ронсар
Або вигадливий Маріні,
І скину з хмар
Волосожар
До ніг укоханій богині!

Але свій пал
Я, мов кинджал,
Здержу тремтячою рукою,—
І мадригал,
Як чемний галл,
Замкну музичною строфою.

Люба панно, дайте руку...
 Перед нами царство мрій,
 Царство сонячних надій,
 Фарб, і образів, і звуку!..
 Люба панно, дайте руку.

Тихо... Ви спустили вії,
 Ваше серденько тремтить...
 Тихо... мить, ще тільки мить —
 І засяють ясні мрії!
 Тихо... Ви спустили вії.

Боже мій! Які фантоми!..
 Подивіться навкруги:
 Замки з баштами, луги,
 Феї, рицарі і гноми...
 Боже мій! Які фантоми...

Я — ваш паж, ви — королівна!
 Але межі нами мур...
 Хто я? Бідний трубадур,
 Ви — красуня богорівна;
 Я — ваш паж, ви — королівна!

Я співаю про кохання,—
 І всміхаються мені
 Ваші очі чарівні...
 О, хвилини раювання!
 Я співаю про кохання...

Ось насунулись примари:
 Фея добра, фея зла...

Фея зла перемогла?
Не до пари, не до пари!..
Ось насунулись примари...

Струни лютні, віщі струни,
Сипте іскри золоті!
Грайте пориви святі,
Залунайте, мов перуни,
Струни лютні — віщі струни!

Перемога! Зникли тіні.
Нас у сонячний простір
Легким по́дихом зефір
Підхопив на хвилі сині...
Перемога! Зникли тіні.

Але що се? Де ми, де ми?
Співи... танці... вільний рух...
Я не паж, а світлий дух;
Ви... у сьйві діадеми!..
Але що се? Де ми, де ми?..

II

Ви цариця прозорих, як марево, фей.
Ви Моргана прекрасна;
А я ельф, білий ельф, я, мов усміх
лілей,

Мов та мрія неясна.

Ми, гойдаючись, линемо в легкім
танку

По незнаному краю;
Я з проміння сплітаю мережку тонку
І ваш стан обвиваю.

Я співаю вам пісню, співаю без слів,
Ніби тільки зітхання,
Ніби шепіт душі я вкладаю в той спів
Неземного кохання.

Я так ніжно дивлюсь на богиню мою,
На красуню Моргану...
Я за вами лечу, я ваш образ ловлю,—
І в тім образі тану...

III

Сховала все холодна тьма.
Ніч темна, як могила.
Се що? чи замок... чи тюрма?..
Холодна ніч... Холодна тьма
Все тайною покрила.

Я — астролог... столітній дід —
Кудлатий, з бородою...
Я весь поморщився і зблід...
Я білий дід, старезний дід —
З душею молодою.

На вежі в замку я сиджу
З наказу злої сили;
Вночі на зорях ворожу
Або, замислений, сиджу
Над книгами Сивіли.

Мені спотворила життя
Злочинна чарівниця;
Але я маю пречуття,

Що верне всю красу життя
Мені одна зірниця.

І я в натхненні думи шлю
До зоряного грона,
Де стежу зіроньку мою...
Я між Плеяди думи шлю,
Де сяє Альціона!

Вже близько слухний час. Летить
Хвилина урочиста.
Я дію чари... Fiat! Мить...
І ось зірвалася... летить
Зірниця промениста!

Упала в замок чарівний,
Розсипалась огнями...
Все зникло... Знов я молодий.
А ви?.. О, фатум чарівний!..
Зірниця стала вами.

IV

Дінь-дінь, дінь-дінь... дзвенять
дзвінки,—

Пасеться череда.
Щебечуть весело пташки...
Виблискує вода...

На оболоні край ставка
Пастушка і пастух;
В його руці її рука,
У грудях сперся дух.

Вони плывуть на крилах мрій...
    Прекрасні, молоді,
Вони на хмарці золотій
    Відбились у воді.

Се ж я і ви, се ж ви і я —
В екстазі чарівнім!
Вітають небо і земля
    Нас усміхом своїм.

Дінь-дінь... Пасеться череда.
    Цвірінькають пташки.
Пастух, пастушка молода...
    І сонце, і квітки...

V

Рожеве проміння на краплях роси
    Брильянтами грає;
Міняються тони, кольори краси,—
    І сяйво згасає...

. . . . .

Тіні фантастичні,
Образи величні
Губляться в тумані сонної землі,
    Але миготіння
    Ясного проміння
Мріяється буде в сумерковій млі.

    Так, моя кохана,
    І фата моргана,
Що промиготіла в чепурних рядках,
    В пам'яті затреться,
    Але знов озветься
Образом кохання у дівочих снах.

ГРОТЕСКИ

БЛАКИТНА ПАННА

Має крилами Весна
запашна,
Лине вся в прозорих шатах,
У серпанках і баватах...
Сяє усміхом примар
з-поза хмар
Попелястих, пелехатих.

Ось вона вже крізь блакить
майорить,
Довгождана, нездоланна...
Ось вона — Блакитна Панна!..
Гори, гай, луги, поля,—
вся земля
Йй виспівує: «Осанна!».

А вона, як мрія сна
чарівна,
Сяє вродою святою,

Неземною чистотою,
Сміючись на пелюстках,
на квітках
Променистою росою.

І уже в душі моїй
в сяйві мрій
В'ються хмелем арабески,
Миготять камеї, фрески,
Гомонять-бринять пісні
голосні
І сплітаються в гротески.

1912 р.

ЧАРИ

«Дивись, коханий мій, дивись —
В моїх очах весна!»
Казала так мені колись
Красуня чарівна.

І я дивився в очі їй...
Але з її очей
Сміявся холод — боже мій! —
Беззоряних ночей.

«Цілуй уста, цілуй чоло...—
Вона казала знов,—
Я, мов Кастальське джерело,
Натхну твою любов!»

І я в чаду солодких мрій
Припав до уст і млів,
Той поцілунковий напій
Мене труїв, труїв.

«Стискай, коханий мій, стискай!
До серця пригорни!
В моїх обіймах — щастя, рай
І сни, рожеві сни!..»

Я чув той шепіт вже крізь сон
В обіймах білих рук,—
І гинув, мов Лаокоон
В стисканні двох гадюк.

1912 р.

СЕРЕНАДА

Зорійте ви, очі дівочі!
Вколисуйте піснею мрій,
Чаруйте щодня і щоночі,
Топіть у безодні своїй!

Хай сиплються з вас блискавиці,
Хай грають гадючки-вогні,
Щоб легше було таємниці
Ховати у серці на дні.

Люблю ваш огонь і принаду...
Нехай ви зрадливі.— нехай!
Але ж я й люблю вас... за зраду,
За пекло і рай!

1912 р.

КОНТРАСТИ

Чому сумна вона була
Тоді, в хвилини раювання,
Коли прекрасного чола
Ще не торкалися страждання?
Чому сумна вона була?

Душа її, закохана
Примарами весни,
Побачила, сполохана,
Якісь недобрі сні.

Чому всміхалася вона
Тоді, в хвилини розставання,
Коли душа її смутна
Ридала піснею благання?
Чому всміхалася вона?

Душа її, що мукою
Впилася через край,
Всміхнулася розпукою,
Згадавши давній рай.

1912 р.

СПОМИНИ

Сумеркові тони...
Похоронні дзвони —
Дінь-дон...
Ніби на екрані
Образи в тумані,
Крізь сон.

Руки молитовні,
Погляди любовні.
Німі...
Крила сніжнобілі...
Хвилі, сині хвилі
У тьмі.

ТАЄМНІСТЬ

Покохала ти співи мої,
Бо вони і мої, і твої —
Наспівали їх нам солов'ї.
В чім краса їх акордів сумних?
Бо зронили на них
Квітоньки
Слізоньки.

Покохала ти душу мою...
Але ні — не мою, а свою,
Бо не знала, що в ній я таю.
Хочеш знати, що є там на дні,
В потайній глибині?
Хробаки...
Кістяки.

1912 р.

МРІЇ-СНИ

Де ви, сни умріяні, чарами навіяні,
Співи недоспівані —
Колискові сни?
На шляху посіяні, бурями розвіяні,

Ви, мої сподівані
Дітоньки весни.

Те, що я коханими квітами весняними
Убирав з турботою
І беріг од тьми,
Стоптано поганими, гайдуками
п'яними,
Хижою звіротою,—
Друзями-людьми.

1912 р.

ДІВЧИНА-БЛИСКАВКА

Блискавко гнівна!
Ти люба мені
Тим, що крізь темряву ночі
Кидаєш стріли свої вогняні
І, розтинаючи хмари грізні,
Блисками радуєш очі.
Дівчино рідна!
Ти люба мені
Тим, що змагання дівочі
Крешуться в серці твоїм, як огні,
І, розбиваючи думи сумні,
Грають, як блискавки ночі.

1918 р.

SENTENTIA ¹

І сміх, і плач — з одного джерела.

Вони бринять в однім акорді
З глибин таємності Добра і Зла,
Де бережуть їх душі горді.

І сміх, і плач — з одного джерела.

Коли від болю серце рветься.
Будь гордим же, не зраджуй серця ти,
Як плаче сміх, як плач сміється.

1912 р.

НІМФА

Хто там ходить? Хто там бродить
Лісовими манівцями?

Хто так жалібно заводить?

Хто там ходить

За кущами?

Німфа в'яла, що зламала

Заборону Афродіти

І людину покохала.

Була б знала...

Що робити?!

Німфа гляне — серце в'яне;

Руки ломить, ніби просить;

Ходить-бродить, потім стане,

---

¹ Сентенція, вислів (лат.).

Дико гляне
І голосить.

А рогатий, волохатий
З купині сатир сміється:
«Фел.. людину покохати!
Будеш знати —
Не минеться!»

1912 р.

ІЗ ЦИКЛУ «ГУМОРЕСКИ»

ГУМОРЕСКИ

*Cum grano salis*¹

CREDO²

Хто удить хитрістю велику славу,
Я правдою ловлю одну простоту;
Хто хитро позолочує мідяний,
А я вінець ношу без позолоти!
«Троїл і Кресіда» В. Шекспір — П. Куліш

Хто кохає край свій рідний
Для високої ідеї;
Я ж кохаю не для неї,
А для того, що він бідний.

Хто любов свою до люду
Прибирає в пишні шати;
Я ж не хочу прибирати,
Бо любов моя без бруду.

Хто шукає щастя-долі
У розкошах та пишанні;

---

¹ З дрібкою солі (лат.).

² Кредо (лат.).

Я ж у щирому братанні
Та в труді на ріднім полі.

Хто на святі в честь Ваала
Віддає Красу в наругу;
Я в душі ховаю тугу
За красою ідеала.

Хто вклоняється природі,
Коли їй складає оди;
Я ж співець тії природи
При кожнісінькій нагоді.

Хто від запалу кохання
Вміє вчасно утриматись;
Я ж кохати і кохатись
Рад до власного сконання.

Хто сміється для звичаю,
Хоч йому на серці й нудно;
Я ж сміюся привселюдно,
Бо веселу вдачу маю.

Хто соромиться признатись,
Що він чарку зажимає;
Я ж не п'ю... коли немає,
А як є — чому ж ховатись?

Хто, як рими не снуються,
Все натхнення дожидає;
Але я?.. та хто їх знає,
Відкіля вони й беруться.

Одеса, 1902 р.

Ти питаєш: чому я буваю чудний —
То дивлюся на тебе побожно,
То уперто мовчу, а мій погляд німий
Щось вистежує пильно й тривожно?
Моя люба! Ховаєш ти тайну якусь,
На лиці ж твоїм ласка і... маска.
Я нечемний роблюсь, я під маску дивлюсь,
Ти не гнівайсь на мене, будь ласка.
Твоя тайна для мене цікавий сюжет —
Я поет.

Ти питаєш: чому в самім р'озпалі втіх
На устах моїх усмішка грає,
І здається, що з них ось-ось вибухне сміх,
Хоч причини для сміху немає?
Моя люба! Мій розум—досвідчений шпиг,
А до того ще й блазень штудерний,—
Свідок фіглів твоїх і любовних інтриг,
Як він їдко сміється, химерний!..
Але жарти його це мій творчий секрет —
Я поет.

Ти питаєш: чому я натхненням горю,
Коли п'ю з твоїх уст поцілунок,—
Чи то правда, що я в ту хвилину творю
І готую тобі подарунок?
Моя люба! В душі моїй повно каз'ок
І пісень танцюристого раю;
З тих пісень і казок я сплітаю вінок
І тебе тим вінком убираю.
В поцілунках твоїх я вже чую сонет —
Я поет.

Ти питаєш: чому я, зачувши про шлюб,
Надимаюсь і скривляю губу,
Потім знов випростовуюсь гордо, як дуб,
Відганяючи думку нелюбу?
Моя люба! Ярмо вміє зносити раб,
А я вільний, як вітер у полі,
І тому ні для яких у світі приваб
Не віддам для приваби і шлюбних тенет—
Я поет.

Київ, 1914 р.

Таємне кохання

Сеньора Анджеліні
І рицар Піколіні
Кохалися собі.
Про їх святе кохання
Живуть оповідання
Ще й досі у юрбі.

Він рицар був славетний,
Рубака достометний...
А хто була вона?
Тендітна, гарна пані,
Два роки по відданні,
Покірлива жона.

Їх доля вередлива,
Година нещаслива
Немов на глум звела,
Щоб очі їх зустрілись,

Щоб душі запалились,
А потім — розвела.

Раз якось на турнірі
Між натовпом, у вирі,
Побачились вони.
Ласкавий усміх... очі...
Нудьга щодня, щоночі
І божевільні сні!..

Вчинити шлюбну зраду
За втіху, за принаду
Вони не сміли, ні.
Воліли вже терпіти,
Щоб потім не горіти
В пекельному вогні.

Закохана сеньора
Блукала, наче змора,
По замку уночі;
А вдень плела панчішки,
Забула жарти, смішки,
Самотньо живучи.

І рицар Піколіні
Сеньору Анджеліні
Кохав шалено так,
Що від недосипання
Та з горя запивання
Сухий став, як будяк.

І як вони кохали,
Про те лиш зорі знали
І тайну берегли;

Самі ж вони нікому,
Тим більш одне одному
Сказати не могли.

Так марно дні минали,
Тихесенько спливали,
Як по воді листок.
Запали в неї груди,
А з нього, кажуть люди,
Вже сипався пісок.

І от, як сил не стало,
Як листячко опало
І промінь сонця згас,
Вони тоді зітхнули
І вічним сном заснули
В один і той же час.

Геть-геть аж за три милі
Лежать коханці милі
І тайну бережуть.
Над ними коник скаче,
Пожовкла тирса плаче
І бджілоньки гудуть.

Сеньора Анджеліні
Аж змокла в домовині —
Все дрібні сльози ллє;
Сама зубами дзвонить,
А сльози ронить, ронить...
І не перестає.

А рицар Піколіні,
Згадавши Анджеліні

І свій самотній вік,
Застогне, нещасливий,
І ляже то на лівий,
А то на правий бік.

Чи вміють же кохати
І почуття ховати
Отак тепер і в нас?
Еге! шкода й питання —
Бо на таке кохання
Тепер урвався бас.

1912 р.

Поезія й проза

Була і в мене любка.
Вродлива, як весна,
Невинна, як голубка,
Як лялька, чепурна.

Шалів я від кохання!
Зітхав і умлівав,
Думки і почування
Усі їй віддавав.

А що вона ховала
У серденьку на дні,
Про те чомусь мовчала —
Ні слівонька мені.

І от одного ранку
Прийшов до неї я:

Що скаже наостанку
Красунонька моя?

Прийшов — і в мові пишній,
У виразах палких
Признався, неутішний.
Йй в почуттях своїх.

«Паничу, — відказала,
Всміхаючись, вона, —
Про це вже я чувала,
Але це все — мана!

Скажіть мені ви краще,
Чи грошики в вас є?
Та ще про... «настояще»
Становище своє?»

І на московським слові
Спіткнулася на мить —
Панни на рідній мові
Не звикли ж говорить.

Становище... посада...
Чи гроші в мене є?
Я думав: в тім і вада,
І горенько моє!

А панна знов казала,
На вид зирнувши мій:
«Чи ви їсте так мало,
Що ви такий худий?»

Для вас потрібні ліки,
На вас і глянуть страх!

Подерті черевики,
Одежа вся в дірках...

Ви ж не мудрець афінський,
Що в бочці їв і спав...»
— Поет я український! —
Я тихо відказав.

І полилися сльози,—
Течуть вони, дзюрчать...
Поезії і прози
Не можна спарувать!

Катеринодар, 1901 р.

Переваги-ваги

Прісі

Знову літньою добою,
Ніби для розваги,
Ми гуляємо з тобою
В переваги-ваги.

Ти вгорі, а я ось долі;
Ти вже долі, я вгорі...
Чи ми знайдемо в цій грі
Рівновагу щастя-долі?

Чи сказати правду щиру,
В нас нема відваги,
Що хитаємось допіру —
Ваги-переваги.

Я вгорі, а ти вже доли,
Знов я доли, ти вгорі...
О, які з нас штукарі
Поробилися поволі!

1918 р.

NIE WOLNO! ¹

Зосі, на корі берези, експромтом

Nie wolno! Слово це холодне і пекуче
В устах твоїх бриніло так свавольно,
Так мило... Але в нім відчув я щось могуче,
Чому спротивитись було... Nie wolno.
О, мово польська! Ти і гарна, і блискуча,
Але... нехай це не бринить фривольно —
У тебе є одна лиш вада нестерпуча,
Вона міститься в слові цім: Nie wolno.
«Чом не моя?» думки мої заграла блиском.
Коли заочив я тебе в кущах малини,—
Аж раптом слово це «Nie wolno» ніби

приском

Мене вразило і... тиняюсь я бездольно...
Ох, не для мене сонячні хвилини,
Коли про тебе й думати — Nie wolno!

*с. Радиславка на Богуславщині,
1913 р.*

---

¹ Не можна (польськ.).

LE SONNET SANS TÊTE¹

Експромт Марусі М-ковій

Ось вам сонет, що зветься «безголовий».
Так охрестив його колись Мейнар.
Sans tête... (comme votre poète)².

Чи вільно в дар
Вам принести такий зразок віршовий?

В нім тільки першої строфи нема,
А врешті — форма вірша та ж сама,
Обмежена лиш десятьма рядками.

Що не звіршовано — це мій секрет,
І... друже мій, хай буде це між нами,
Коли скажу вам його tête á tête³.

Київ, 1914 р.

ЛИСТУВАННЯ

Лист панни

Мій поете славний, рицарю коханий!
Не дивуйся дуже, що пишу тобі...
Що ж робити мушу, любий мій, жаданий,
Коли серце мліє, в'яне у журбі!

¹ Сонет без голови (фр.).

² Без голови (як і ваш поет) (фр.).

³ Сам на сам (фр.).

Сил не маю більше в глибині ховати,
Виношене в муках, щире почуття...
Що ж, коли судилось міцно покохати
До самозневаги, самозабуття!

Личко помарніло в сяйві діадеми,
На очицях знати слізоньок сліди...
Голівки схилили білі хризантеми...
Зглянься, мій коханий,—і прийди, прийди!

Поцілунків прагнуть устенька дівочі...
Я — твоя принцеса,— я тебе люблю!..
Буду цілувати твої ясні очі,
Щастям і коханням душу напою.

Відповідь

Не ті часи — перевелись принцеси,
І пози їх тепер смішні.
Є панночки, спосібні на ексцеси...
Але які ж вони дурні!

Для них життя — химерний жарт, забава
Для примхи власної та втіх;
Для них чуття — марниця, гра лукава...
Хай глум боронить нас од них.

З такою грою йди на торговиці,
Я грати в жарти не люблю.
Коли ж пече, напийсь води з криниці
І погаси жагу свою.

Спів арлекіна

Я арлекін — артист народний,
Зачувши бренькіт мандолін,
На кін виходжу я, голодний,—
І лється з серця спів свободний...
Я арлекін.

О, не здивуйте, excellentes¹,
В тім співі — відгук боротьби
За давнє «uti possidentes»²,
За гасло: «Panem et circenses»³.
Я син юрби.

Wart Paс palаса, palас Paса...⁴
Я панським примхам не годжу,
За те, вітаючи паяца,
Тремтить од оплесків piazza —
Я їй служу.

Летять слівця, мов ті колючки,
Під дзвін і ляскіт кастаньєт;
Отруйно-звинні, як гадючки,
Лунають жарти, фіглі, штучки
Злих канцонет.

---

¹ Вельможні (лат.).

² Маєтності (лат.).

³ Хліба і видовищ (лат.).

⁴ Варт Пац палаца, а палац Паца. Прислів'я (польськ.).

Чого життя без сміху варте?
Наш сміх скрашає кожну мить
І нищить зло, скажу а parte...
Addio et evviva l'arte! ¹

Хай сміх бринить!

1910 р.

ЕПІГРАМИ

Камо?

Куди сховаюсь од злоби
Іуди, Каїна і Хама?
Куди подіпнусь од юрби
Патріотичного Бедлама,
Коли скотинячі лоби
Не втне ні меч, ні епіграма!..

Молитва

Ховай нас, боже, од щадниць,
Од видавців дипломатичних,
Од патріотів архаїчних,
Ховай од грому, блискавиць
І... од обіймів істеричних
Сорокалітніх молодниць!

Київ, 1916 р.

---

¹ Набик... Прощай, хай живе мистецтво (італ.).

МОЛОДИЙ ПАТРІОТ

Ось він ввесь, немов живий —
Любий, ширий та сердечний,
Патріот наш молодий,
Легкодухий і безпечний.

Тип культурний козака,
Вміє він і заспівати.
Шпарко вчистить гопака,
Потім подиспутовати.

Чарку він не лє за пліт
І прокаже без ушну
Ввесь Шевченків заповіг,
Навіть другу половину.

Рідну мову любить — страх!
І, поводячись по-свинськи,
Просторікує в шинках
Виключно по-українськи.

Розважати панночок —
Це у нього спеціальність.
Ловить рибку на гачок
І скидає одвічальність.

Панночки, як рій, гудуть,
Панночки до нього лнуть,
Патріотками стають,
Потім покритками гинуть.

На селі в святковий час
Він уп'ється з «меншим братом».

І зовуть його у нас
Хлопоманом, демократом.

О, він щирий демократ! —
Невмивака і нечоса,
Він усюди (супостат)
Пальцем висякає носа.

Серце хай йому пусте,
Хай він буде ідіотом.
Він уславився проте
Українським патріотом.

Хай приходить слушний час,
Хай буяє хуртовина:
Патріоти єсть у нас,—
Ще не вмерла Україна!

Харків, 1902 р.

СТАРИМ ПАТРІОТАМ

В стилі Беранже

Хто кличе всіх за народ свій «на прю»,
Сам же склав руки, сидить без роботи
Та тільки дбає про власну сім'ю?
Ви, землячки мої і патріоти,
Вам я присвячую пісню мою.

Хто каже: «Я Україну люблю»,
Патріотизмом обрид до нудоти,

Бо він чужинець у ріднім краю?
Ви, землячки мої і патріоти,
Вам я присвячую пісню мою.

Хто до народу не має жалю,
Пісню ж народну заводить у ноти,
Що в ній народ вилив тугу свою?
Ви, землячки мої і патріоти,
Вам я присвячую пісню мою.

Хто завдає всім у вічі брехню,
Сам же оббріхує все без срамоти,
Справу громадську і власну, хатню?
Ви, землячки мої і патріоти,
Вам я присвячую пісню мою.

Хто на обідн, вечері й гульню
Тратить свій час, бо не любить нудоти.
Вічно щєбече, мов пташка в гаю?
Ви, землячки мої і патріоти,
Вам я присвячую пісню мою.

Хто демократ, сам готовий в петлю,
Тільки б поліпшити долю голоти,
Вчинками ж вам нагадає свиню?
Ви, землячки мої і патріоти,
Вам я присвячую пісню мою.

Київ, 1918 р.

ПЕРЕКЛАДИ
i ПЕРЕСПІВИ

РЕВОЛЮЦІЙНІ ПІСНІ

Е. Потьє

ІНТЕРНАЦІОНАЛ

Повстаньте, гнані і голодні
Робітники усіх країн!
Як у вулкановій безодні.
В серцях у нас клекоче гнів!
Ми всіх катів зітрем на порох...
Повстань же, військо злидарів!
Все нам забрав наш лютий ворог,—
Щоб все вернути час наспів.

Чуєш: сурми заграли!
Час розплати настав.
В Інтернаціоналі
Здобудем людських прав!

Не ждять рятунку ні від кого:
Ні від богів, ні від царів!
Позбудеться ярма тяжкого
Сама сім'я пролетарів.
Пусті слова про «право бідних»!..
Держава дбає не про нас.

Нас мали за рабів негідних...
Доволі кривди і образ!

Чуєш: сурми заграли!
Час розплати настав.
В Інтернаціоналі
Здобудем людських прав!

В склепах загарбані віками
Лежать заховані скарби:
Все те, що надбане трудами,
Сльозми голодної юрби.
І так визискуваним буде
Робочий люд багато літ!
Широкий світ... а всюду, всюди
Безсильне — право, сильний — гніт.

Чуєш: сурми заграли!
Час розплати настав.
В Інтернаціоналі
Здобудем людських прав!

В нужді та в утисках ми бились,
А з наших жил точили кров.
Над нами багачі глумились,
А ми... корилися їм знов.
Скидаймо ж гніт, ганьбу і маску:
Вже промінь щастя нам засяв.
Не треба прав без обов'язку
І обов'язку, що без прав!

Чуєш: сурми заграли!
Час розплати настав.

В Інтернаціоналі
Здобудем людських прав!

Лиш ми, робітники, ми — діти
Святої армії труда
Землею будем володіти,
А паразитів жде біда!..
Тоді, як грім під час негоди
Впаде на голову катів,
Нам сонце правди і свободи
Засяє в тисячах огнів.

Чуєш: сурми заграли!
Час розплати настав.
В Інтернаціоналі
Здобудем людських прав!

Руже де-Ліль, Клод Жозеф

МАРСЕЛЬЄЗА

Гей, діти рідної країни,
Ходім — настав славетний час!
Бо лютий ворог стяг руїни
Вже розгортає проти нас.
Вам чути, як здаля лунає
Той рев шалених вояків —
Іде, іде проклята згряя,
Щоб ваших нищити синів.

Громадо, в бій ставай!
До лав, батьки й сини!
Рушай! Рушай!
Хай чорна кров напоїть борозни!

Свята любов до свого краю
Зміцнить удар наш у бою.
Злети ж до нас ти, воле, з раю
І силу нам подай свою!
Побіду під стяги кохані
Прикличмо з лав з усіх кінців.—
Хай бачуть недруги здолані
І славу, і тріумф борців.

Громадо, в бій ставай!
До лав, батьки й сини!
Рушай! Рушай!
Хай чорна кров напоїть борозни!

Коли ми здійсним наші мрії,
Батьки в могилах будуть спать,
Але їх прах і славні дії
Зумієм ми ушанувать.
Щоб не тягти життя нужденне,
Дали батьки нам гарту пай,—
Нас кличе збурення натхненне
І смерть у помсті за свій край!

Громадо, в бій ставай!
До лав, батьки й сини!
Рушай! Рушай!
Хай чорна кров напоїть борозни!

ВАРШАВ'ЯНКА

Вгору наш прапор — прапор червоний!
Хай ще ворожа сила буяє,
Хай проти нас ще тьма й забобони,
Хай нас непевність завтра чекає.

Гей, бо то прапор людськості всеї,
То святе гасло, пісня повстання,
То триумф праці, свято ідеї,
То поранкова зоря братання!

В бій без обави,
На герць кривавий.
Чесний і правий!
Марш, марш до бою
З силою злою.
На герць кривавий
До бою марш!

В той час, як люд наш з голоду в'яне,
Тоне в презирстві, як у болоті,
Сором тому з нас, хто не повстане,
Хоч би мав згинуту на ешафоті.

Смерть за ідею — доля почесна,
Правда з престолу диявола скине!
Хай нас огорне сила чудесна.
Згине багато — слава не згине!

В бій без обави.
На герць кривавий,
Чесний і правий!
Марш, марш до бою
З силою злою!
На герць кривавий
До бою марш!

З РОСІЙСЬКОЇ

О. Пушкін

СЕРЕНАДА

Я тут, Інезілле,
Я тут, під вікном.
Сповита Севілья
І тьмою, і сном.

Гітара зі мною.
Укритий плащем,
Готовий до бою,
Стою я з мечем.

Хай сон твій стурбує
Гітара моя.
Старий як зачує,
Уб'ю його я.

Шовкову драбинку
Привісь до вікна.
Що ж гаєш хвилинку?
Чи ти не одна?

Я тут, Інезілле,
Я тут, під вікном.
Сповита Севілья
І тьмою, і сном.

ІСПАНСЬКИЙ РОМАНС

Нічний зефір
Спливає з гір.
Шумить,
Біжить
Гвадалквівір.

Вийшов місяць у серпанку.
Тихо... бренькіт і хода...
Похилилася на ганку
Ось іспанка молода.

Нічний зефір
Спливає з гір.
Шумить,
Біжить
Гвадалквівір.

Скинь, кохана, легкі шати
І як ясний день блисни!
Ніжку крізь чавунні ґрати,
Гарну ніжку протягни.

Нічний зефір
Спливає з гір.
Шумить,
Біжить
Гвадалквівір.

СКУПИЙ РИЦАР

СЦЕНА ПЕРША

(В башті)

Альбер і Іван

А л ь б е р

Хоч би там що, я буду на турнірі.
Ану, Іване, покажи шолом.

(Іван подає йому шолом)

Пробитий, знищений. Його надіти
Не можна. Треба десь новий дістати.
Який удар! Проклятий граф Делорж!

І в а н

І ви йому віддячили незгірше:
Коли з стремен ви вибили його,
Добу лежав без тямі він та ледве
Чи й вичуняв.

А л ь б е р

А шкоди ж він не має:
Його нагрудник венеційський цілий,
А груди і шага йому не варті,
Бо інших він не стане купувать.
Чом я тоді ж не зняв шолома з нього!
А зняв би я, коли б не сором тільки
Тих пань і герцога. Проклятий граф!
Вже краще б голову мені пробив.
Убрання треба теж. В останній раз
Всі рицарі сиділи в адамашках
Та в оксамитах; я один був тільки

У панцирі за герцогським столом.
Перепросив, що випадково трапив
На той турнір. А нині що скажу?
О бідність, бідність! Як вона нам серце
Принижує. Коли Делорж ударом
Свого списа важкого мій шолом
Пробив і далі проскакав повз мене,
А я, з чолом одкритим, острогами
Мого Еміра стиснувши, помчав
Як вихор і немов пажа малого
Відкинув графа геть на двадцять кроків,
Як з місць своїх всі дами підвелись,
Коли сама Клотільда, вщд закривши,
Несамохіть зненацька закричала.
І славили герольди мій удар,—
Тоді нікому й думка не майнула.
Що сталося причиною моєї
Хоробрості і сили навісної!
Я ошалів за мій шолом зіпсутий;
Геройству щó було виною? Скупість.
Так! заразитися не трудно нею
Під спільним дахом тут з моім отцем.
Що бідний мій Емір?

І в а н

Він все кульгає.
Вам виїхати не можна ще на нім.

А л ь б е р

Ну, що робить, куплю собі Гнідого,
Недорого за нього й правлять.

І в а н

Так,
Недорого, та грошей в нас нема.

А л ь б е р

Що ж каже той непóтриб Соломон?

І в а н

Він каже, що не може більш давати
Вам грошей без застави.

А л ь б е р

Без застави!

А де ж мені заставу взяти... диявол!

І в а н

Я говорив.

А л ь б е р

Що ж він?

І в а н

Та крекче й мнеться.

А л ь б е р

То ти б сказав йому, що мій отець
І сам як жид багатий, що раніш
А чи пізніш я все одержу в спадок.

І в а н

Я говорив.

А л ь б е р

Що ж?

І в а н

Мнеться все та крекче.

А л ь б е р

Яка біда!

І в а н

Він сам хотів прийти.

А л ь б е р

Ну, слава богу. Вже його на сей раз
Без викупу не випущу я.

(Стукають у двері)
Хто там?

Ж и д

Слуга найнижчий ваш.

А л ь б е р

А, мій друзяка!

Проклятий жид, поважний Соломон!

Ану, ходи сюди: так ти, я чую.

Не віриш в борг?

Ж и д

Ах, рицарю ласкавий.

Присяй-бі, рад би я... але не можу.

Де грошей взять? Я знищився у пень.

Все рицарям ретельно постачавши.

Ніхто не платить. Вас хотів просить.

Чи не могли б ви хоч частину дати...

А л ь б е р

Розбійнику! Та мавши в себе гроші.

Чи я б морочився з тобою? Ну,

Не будь упертим, любий Соломоне.

Давай червінці. Висип мені сотню.

Поки тебе не потрусили.

Ж и д

Сотню!

Якби ж то мав я сто червінців!

А л ь б е р

Слухай:

Не гріх тобі приятелів своїх
Не визволяти?

Ж и д

Присягаюсь...

А л ь б е р

Годі.

Застави ще хотів? Що за дурниця!
Що я в заставу дам? Свилячу шкуру?
Якби я міг в заставу дати щось,
То вже давно продав би сам. Чи слова
Рицарського тобі, собако, мало?

Ж и д

О, ваше слово, поки ви живі,
Багато дуже важить. Повні скрині
Усіх багатирів фламандських зараз,
Як талісман, воно вам одімкне.
Але коли його передасте ви
Мені, єврею бідному, самі ж —
Хай бог боронить! — помрете, тоді
В моїх руках воно подібне буде
До ключика від кинутої в море
Шкатулки.

А л ь б е р

Та хіба переживе

Мене отець?

Ж и д

Як знати? Наші дні
Полічені не нами. Цвів ще вчора

Юнак, а нині вмер, і ось чотири
Діди на плечах згорблених несуть
Його в могилу. Ще барон здоровий.
Як пан біг дасть, літ десять, може,
двадцять.
І двадцять п'ять, і тридцять проживе він.

А л ь б е р

Ти брешеш, жиде! Через тридцять літ
Мені вже буде п'ятдесят, тоді
Нащо мені й ті гроші?

Ж и д

Гроші? Гроші
Потрібні завжди нам у кожному віці;
Але юнак в них бачить слуг моторних.
І не жалючі їх шле туди й сюди,
Старий же бачить в них певніших друзів
І береже їх, як зіницю ока.

А л ь б е р

О, мій отець не слуг своїх, не друзів
В них бачить, а панів, і сам їм служить.
І як ще служить? Як алжирський раб,
Як пес на ланцюгу. В холодній цюпі
Живе, п'є воду, їсть сухі скоринки,
Всю ніч не спить, все бігає та бреше.
А в скринях золото дарма собі
Лежить. Мовчи! Колись мені воно
Послужить, не залéжиться...

Ж и д

О, певно,
На похоронах ясного барона
Пролетється більше золота, ніж сліз.
Пошли вам, боже, спадок швидше.

Альбер

Amen!

Жид

А можна б...

Альбер

Що?

Жид

Так, думав я, що зілля

Таке є...

Альбер

Що за зілля?

Жид

Так — є в мене

Дідусь один знайомий, він єврей,
Аптекарь бідний...

Альбер

Певно, що лихвар
Такий же, як і сам ти, чи чесніший?

Жид

Ні, рицарю. Мій Товій інший торг
Провадить. Він готує краплі... дивно,
Яка в них сила.

Альбер

А мені з них що?

Ж и д

На скляночку води... трьох крапель
досить,

В них ні смаку, ні кóльору не знати;
А чоловік без болю в животі,
Без нуду, без різачки умирає.

А л ь б е р

То твій дідусь отрутою торгує?

Ж и д

Так — і отрутою.

А л ь б е р

Що ж? Замість грошей
У позику, мені даси ти з двісті
Пляшок отрути — по червінцю пляшку.
Чи так. чи як?

Ж и д

Ви смієтеся з мене.
Ні, я хотів... можливо, ви... я думав,
Що час баронові вже вмерти.

А л ь б е р

Як!

Струїти батька! синові посмів ти...
Держи його, Іване! І ти смів
Мені!.. Та знаєш ти, душе жидівська,
Собако, гадино, що я тебе на брамі
Повішу зараз же.

Ж и д

О, винен я!

Даруйте. я пожартував.

А л ь б е р

Віршовку!

Іване,

Жид

Я... я жартував. Я гроші
Приніс вам.

А л ь б е р

Геть! псе!

(Жид виходить)

От мене до чого

Доводить скупість рідного вітця!
Жид смів мені таку пораду дати!
Вина мені дай склянку! Я тремчу весь...
А все ж, Іване, грошей мені треба...
Біжи за жидом про́клятим. Візьми
Його червінці. Та сюди мені
Подай каламаря. Я шахраєві
Дам рózписку. Але самого Юду
Сюди не вводь. Або чекай — червінці
Його пахтітимуть отруйним духом,
Як срібняки прапращура його...
Вина просив я.

І в а н

В нас вина ні краплі
Нема.

А л ь б е р

А те вино, що в подарунок
Мені прислав з Іспанії Ремон?

І в а н

Останню пляшку вчора я заніс
Слабому ковалеві.

А л ь б е р

Пам'ятаю...

То дай води. Яке життя прокляте!
Ні, край всьому — піду шукати суду
У герцога: нехай примусить батька
Мене тримати при собі, як сина,
А не як мишу ту, що з підземелля.

СЦЕНА ДРУГА

(Льох)

Б а р о н

Як молодий гульвіса жде спіткання
З повією лукавою якоюсь
Або з улещеним пустим дівчам,
Так я весь день чекав того часу,
Коли зійду нарешті в льох таємний
До вірних скринь моїх. Щасливий день!
Сьогодні можу я у шосту скриню
(У скриню ще не повну) знову жменю
Назбираного золота покласти.
Здається, небагато, та помалу
Скарби ростуть. Десь я читав, що цар
Раз воїнам звелів знести на купу
Землі по жмені. І курган величний
Там виріс, і з його вершини цар
Міг оглядати весело навколо
І поле, вкрите білими шатрами.

І море, де мигтіли кораблі.
Так я, мою звичайну данину
По жмені бідній зносячи в цей льох,
Насипав мій курган і з нього можу
Дивитися на все, мені підвладне.
Що не підвладним є мені? Мов демон,
Я звідси можу світом керувати.
Захочу — і збудуються палаци,
Захочу — і в сади мої розкішні
Збіжаться німфи жвавою юрбою,
І музи дань свою мені дадуть,
І вільний геній схилиться в покорі,
І труд безсонний, і чеснота смирно
Чекатимуть моєї нагороди.
Я свисну — і скривавлене злочинство
Вповзе до мене боязко і руку
Мені лизатиме і в очі гляне,
Читаючи в них знак моєї волі.
Мені покірне все, а я нічому;
Я знісся понад всім, я маю спокій;
Я знаю міць мою, — і з мене досить
Свідомості цього.

(Дивиться на своє золото)

От ніби й трохи,

Але якої сили людських кривд,
Турбот, блгань, сліз марних і прокльонів
Воно виразником є тяжкомовним!
Тут є старий дублон... ось він.

Сьогодні

Його вдова мені дала, та перше
З трьома дітьми півдня перед вікном,
Голосячи, стояла на колінах.
Йшов дощ і перестав і знов пішов, —
Не рухалася з місця лицемірка;

Її прогнати міг би я, та щось
Мені шептало, що мені вона
Борг чоловіків принесла і завтра
В тюрмі сидіти, певно, не захоче.
А цей? Його мені приніс Тібо.
Де взять було йому, неробі, шельмі?
Звичайно, вкрав, а може, там, вночі
На битому шляху або в гаю...
Авжеж! Якби всі сльози, кров і піт,
Пролиті за все те, що тут таїться,
З глибин землі всі виступили враз,
То знов була б потопа — захлиснувся б
Я у моїх льохах. Але пора.

(Хоче відчинити скриню)

Коли я хочу скриню відчинити,
Я щоразу тремчу і весь горю.
Не страх (о, ні! кого мені боятись?
Меч при мені: за золото дасть одсіч
Рицарська зброя), серце моє тисне
Якесь невідоме почуття...
Нас упевняють медики: є люди,
Що в душогубстві дістають приємність.
Коли ключа вкладаю я в замок,
Я почуваю те, що почувають
Вони, як в жертву всадять ніж: приємно
І страшно разом.

(Відчиняє скриню)

Ось мої розкоші!

(Всипає гроші)

Йдіть, годі вам ганяти по світах,
Служити людським пристрастям і нуждам,
Спочиньте тут сном сили і спокою,
Як сплять боги́ в глибоких небесах!..
Сьогодні свято справити я хочу;

Перед усіми скринями по свічці
Я запалю, і всі їх одімкну,
І, ставши серед їх, дивитись буду
На ті блискучі купи.

(Запалює свічки і відчиняє скрині одну по одній)

Я царствую!..

Який чарівний блиск! Моя держава
Мені покірна і міцна. В ній слава,
В ній честь моя і щастя! Я царствую!
А хто слідом за мною візьме владу
Над нею? Мій наслідник. Той безумець,
Той марнотратець молодий! Товариш
Гульвіс розпусних. Ледве я умру,
Він, він! сюди, під це німе, спокійне
Склепіння зійде з купою жадніх,
Облесливих дворян, ключі у трупа
Мого укравши, з реготом одчинить
Всі скрині він, і потечуть скарби
В кишені їх діряві, атласові.
Святе начиння він розіб'є, грязь
Полле пирським елеєм—він розточить...
А по якому праву? Чи даремно
Це все мені дісталось, чи жартом,
Немов тому грачеві, що кістями
Гримить собі та купи загрибає?
Хто знає, скільки ж то гірких ощад,
Затислих прїстрастей, думок важких,
Турбот щоденних і ночей неспаних
На це зложилося? Чи скаже син,
Що серце в мене мохом обросло,
Що я не вмів бажати, що і совість
Мене не згризла зовсім, совість,—звір той,
Що пазурами серце нам шкребе,

Нежданий гість, докучливий розмовник,
Лихвар жорстокий, відьма, що від неї
На небі місяць мерхне, і могили
Тривожаться і мертвих висилають!
Ні, спершу вистраждай собі багатство,
А там побачим, чи нещасний стане
Те марнувати, що набуто кров'ю.
Якби ж то міг я від очей непевних
Сховати льох мій!.. О, якби з могили
Прийти я міг і, вартовою тінню
На скрині сівши, від людей живих
Мої скарби тут стерегти, як нині!..

СЦЕНА ТРЕТЯ

(В палаці)

Альбер, Герцог

А л ь б е р

Повірте, найясніший пане, довго
Терпів я сором бідності гіркої.
Якби не скрутний стан, моєї скарги
Ви не почули б.

Г е р ц о г

Вірю, вірю вам:
Такий, як ви, шляхетний рицар, батька
Без крайньої потреби не оскаржить...
Таких розпусних мало... Будьте певні:
Я батька вашого усовіщу
На самоті, без шуму. Я чекаю
На нього. Ми не бачились давно.
Він другом був ще дідові мойому.

Пригадую, як на свого коня
Мене, мале хлоп'я, він садовів
І покривав своїм важким шоломом,
Немовби дзвоном...

(Дивиться в вікно)

Хто це? Чи не він?

А л ь б е р

Так, пане мій, це він.

Г е р ц о г

Ідіть же ви

В той покій. Я покличу вас.

(Альбер виходить; входить барон)

Бароне,

Який же радий я, що бачу вас

Бадьорим і здоровим.

Б а р о н

Я щасливий,

Мій пане, що на ваш наказ мав сили

Явитися.

Г е р ц о г

Давно, давно вже ми

Не бачились. Мене ви не забули?

Б а р о н

Я, пане мій? Я мов тепер вас бачу.

О, ви були дитина жвава. Герцог

Покійний говорив було мені:

Філіппе (так і звав мене він завжди,

Філіппом просто), що ти скажеш? Га?

Десь літ за двадцять, певно, ти та я,

Ми будем дурні перед цим малим,
Виходить, перед вами...

Г е р ц о г

Ми знайомість
Тепер відновим. Ви мій двір забули.

Б а р о н

Старий вже я, мій пане. При дворі
Що я робитиму? Ви молоді ще:
Турніри, свята любі вам. А я
До них нездатен вже. Бог дасть війну,
То я готовий злізти, крехтячі,
Знов на коня; ще сили в мене стане
Мій меч старий тремтячою рукою
За вас, мій пане, виїняти з піхов.

Г е р ц о г

Бароне, щирість ваша нам відома.
Ви другом дідові були; мій батько
Вас поважав. І я вас завжди мав
За рицаря хороброго; присядьмо.
У вас, бароне, діти є?

Б а р о н

Є син.

Г е р ц о г

Чому ж його я при собі не бачу?
Вам двір дскучив, а в його літах
І стані слід йому при нас би бути.

Б а р о н

Мій син не любить світського життя:
Він дикої і мовчазної вдачі.

Круг замка по лісах він все блукає,
Як молодий олень.

Г е р ц о г

Не випадає
Йому людей цуратись. Ми привчим
Його до свят веселих і турнірів.
Пришліть його до мене. Відповідне
Свому становищу призначте сину
Утримання... Ви супитесь — з дороги
Стомились ви?

Б а р о н

Я не стомився, пане;
Але мені ви завдалі́ стиду.
Я перед вами не хотів признатись,
Та змушуєте ви мене сказати
Про сина те, що хотів я потаїти.
На жаль великий, пане, він не гідний
Ні ласки вашої, ані уваги,
Він молодість свою провадить буйно,
В низькій розпусті.

Г е р ц о г

Це тому, бароне,
Що він один. Самотність і безділля
Звичайно гублять молодих людей.
Пришліть його до нас, і він забуде
Ті звички, що на самоті засвоїв.

Б а р о н

Простіть мені, мій пане, але справді
Я згодитись на це не можу...

Герцог

Чом же?

Барон

Звільніть старого...

Герцог

Я жадаю знати
Причину вашої відмови.

Барон

Гнів я

На сина маю.

Герцог

За що?

Барон

За лихе

Злочинство.

Герцог

В чім же є воно, скажіть?

Барон

Облиште, герцогє!..

Герцог

Це дуже дивно.
Чи вам за нього сором?

Барон

Сором... так...

Г е р ц о г

Що ж він зробив?

Б а р о н

Він... він мене убити

Хотів.

Г е р ц о г

Убити! Так його віддам я
На карний суд, як чорного злочинця.

Б а р о н

Доводити не стану я, хоч знаю,
Що, певно, прагне він моєї смерті,
Хоч знаю, що мене він замишляв...

Г е р ц о г

Що?

Б а р о н

Обікрасти.

А л ь б е р

(Альбер впадає в кімнату)
Клевета, бароне!

Г е р ц о г

Як сміли ви?

Б а р о н

Ти тут! ти, ти смів!..
Ти міг таке на батька слово мовить!..
Я клевету! і перед нашим паном?
Мені, мені... чи вже не рицар я?

Альбер

Ви клеветник!

Барон

І ще не вдарив грім!
О, боже правий! Підійми ж свій меч
І розсуди нас!
(Кидає рукавичку, син хапливо її підіймає)

Альбер

Дякую. Ось перший
Дарунок батька!

Герцог

Що я бачив? Що
Було переді мною? Син прийняв
Від батька виклик. У які часи
Я герцогський ланцюг надів на себе!
Мовчи ти, тигреня! І ви, безумче,
Вгамуйтеся. (До сина). Киньте це;
віддайте зараз
Цю рукавичку. (Відбирає її).

Альбер

(Набік)

Шкода!

Герцог

Так і вп'явся
Кігтями в неї! Нелюд! Геть з очей
І не являйтесь доти, доки сам я
Вас не покличу. (Альбер виходить).
Ви, старий, нещасний,
Чи вам не сором?

Б а р о н

Пане мій, простіть...
Не можу встояти; мої коліна
Ослабли... душно!.. душно!.. Де ключі?
Ключі, ключі мої!..

Г е р ц о г

Умер він. Боже!
О, що за вік! Які страшні серця!
1830

КАМ'ЯНИЙ ГІСТЬ

Leporello:
O statua gentilissima
Del gran' Commendatöre!..
... Ah, Padrone!
*Don Giovanni*¹.

СЦЕНА I

Дон-Гуан і Лепорелло

Д о н - Г у а н

Тут ночі діждемося. Ах! до брами
Мадріта ми нарешті добулісь.
Вже хутко я по вулицях знайомих

---

¹ Лепорелло: О, люба статує великого командора!
О, пане! «Дон Жуан» (італ.).

Помчусь, плащем свої закривши вуса,
А капелюх насунувши на брови.
Як думаєш: так не пізнать мене?

Л е п о р е л л о

Авжеж, пізнати Дон-Гуана трудно!
Таких, як він — безодня!

Д о н - Г у а н

Ти жартуєш?
Та хто ж мене впізнає?

Л е п о р е л л о

Перший сторож,
Гітана, або п'яний музикант,
Або свій брат, нахабний кавалер
В плащі і з шпагою наготові.

Д о н - Г у а н

Малий в тім клопіт,— хай пізнають!
Тільки б
Мене не зуспів сам король, а втім,
Нікого я в Мадріті не боюсь.

Л е п о р е л л о

А завтра ж дійде і до короля,
Що Дон-Гуан з заслання самовільно
В Мадріт явився — що тоді, скажіть,
Він з вами зробить?

Д о н - Г у а н

Відішле назад,
Вже, певно, голови мені не втнуть:
Ачей же не злочинець я державний!
Мене він оддалив, мене ж любивши,

Щоб чистий спокій вже дала мені
Родина вбитого.

Лепорелло

Ага! Ну, то-то ж!
Сиділи б ви собі спокійно там!

Дон-Гуан

Слуга покірний! Я там ледве-ледве
З нудьги не вмер. О, боже! Що за люди!
Що за земля! А небо? — Наче дим.
Що ждо жінок? Та я не заміняю,
Чи тямиш ти, мій глупий Лепорелло.
Останню в Андалузії селянку
На їх красунь найперших. Спочатку
Вони мені сподобались очима
Блакитними та білизнаю тіла,
Та скромністю, найбільше ж новиною.
Та, слава богу, хутко схаменувся:
Побачив я, що з ними гріх і знатись;
Життя нема в них — все ляльки воскові...
А наші, наші!.. Постривай, це місце
Знайоме нам; чи ти пізнав його?

Лепорелло

Як не пізнати? Монастир Антонів
Я добре тямлю. Ви сюди вчашали,
А коней пильнував я в цім гаю;
Проклята, вам скажу, повинність. Ви
Миліше тут свої часи збавляли,
Ніж я, повірте.

Дон-Гуан (замислено)

О, Інеза бідна!
Її нема вже! Як її любив я!

Лепорелло

Інеза! — чорноока... Пам'ятаю!
Три місяці ви добре залицялись
До неї, поки вам поміг лукавий.

Дон-Гуан

Ночами... в липні... Незвичайна милість
В її сумному погляді була
І в рисах помертвілих уст. Це дивно.
Здається, Лепорелло, за красуню
Її ти не вважав. І дійсно — мало
Краси правдивої було в ній. Очі,
Лиш очі й погляд... погляду такого
Я вже ніколи не стрічав! А голос
У неї тихий був, як у слабої...
А чоловік її був лотр суворий —
Дізнавсь я пізно... О, Інеза бідна!

Лепорелло

Та що ж! За нею зараз же були
Вже інші.

Дон-Гуан

Правда.

Лепорелло

А живі-здорові
Як будемо, ще інші будуть.

Дон-Гуан

Певно.

Лепорелло

Котру ж тепер шукати ми підем
В Мадріті?

Дон-Гуан
О, Лауру! Впрост до неї
Біжу я стати перед очі.

Лепорелло

Добре.

Дон-Гуан
До неї просто в двері; а як хто
Вже є у неї,— вилетить вікном.

Лепорелло

Звичайно. Ну, розвеселились ми.
Недовго нас покійниці тривожать.
Хто йде до нас?

(Входить чернець)

Чернець

Вона приїде зараз
Сюди. Хто тут? Ви люди Донни-Анни?

Лепорелло

Ні, ми самі собі пани. Ми тут
Гуляємо.

Дон-Гуан

А ви кого ждете?

Чернець

На чоловікову могилу зараз
Прибуде Донна-Анна.

Дон-Гуан

Донна-Анна
Де-Сольва! Як! Дружина командора,
Забив його... не пам'ятаю хто?

Чернець

Безсовісний, розпусний Дон-Гуан.
Безбожник.

Лепорелло

Ого-го! Он як! Чутки
Про Дон-Гуана докотились навіть
До мирного монастиря. Ченці
Хвалу йому співають.

Чернець

Може, вам
Знайомий він?

Лепорелло

Нам? Де там! Анітрохи.
А де ж тепер він?

Чернець

Тут його нема.
Він десь далеко звідси, на засланні.

Лепорелло

І слава богові! Чим далі — краще.
Усіх би їх, розпусників, в один
Мішок та в море.

Дон-Гуан

Що ти? Що ти мелеш?

Лепорелло

Мовчіть, це я навмисне...

Д о н-Г у а н

Командора

Тут поховали?

Ч е р н е ц ь

Тут. Йому дружина

Надгробок спорудила і щодня
Являється вона сюди самотньо
За упокой душі його молитись
І плакати.

Д о н-Г у а н

Що за чудна вдова!

І непогана?

Ч е р н е ц ь

Нас, ченців, жіноча

Краса приваблювати не повинна,
Але неправду говорити гріх;
Її краси чудесної не може
Не візнати й угодник.

Д о н-Г у а н

Недарма

Небіжчик був ревнивий. Донну-Анну
Він завжди під замком держав. Ніхто з
нас

Не бачив її в вічі. Я б хотів
Поговорити з нею.

Ч е р н е ц ь

Донна-Анна

З мужчиною ніколи не говорить.

Д о н-Г у а н

А з вами, отче мій?

Чернець

Це інша річ.

Зі мною розмовляє — я чернець.

Та ось вона.

(Входить Донна-Анна)

Донна-Анна

Мій отче, відчиніть.

Чернець

В ту ж мить, сеньоро; я на вас чскав.

(Донна-Анна йде за черцем)

Лепорелло

Ну що, яка?

Дон-Гуан

Її не видно зовсім

Під удовінім чорним покривалом.

Вузьку п'ятку ледве я помітив.

Лепорелло

Доволі з вас. Уява за хвилину

Вам домалює решту; бо у вас

Вона жвавіша, ніж у маляра.

Вам все одно, з чого б не починати —

Чи з брів, чи з ніг.

Дон-Гуан

А знаєш, Лепорелло,

Я з нею познайомлюсь.

Лепорелло (про себе)

Ну, от маєш!

Цього ще треба! Чоловіка вбив.

Ще й на вдовині сльози подивитись
Йому кортить. Безсовісний!

Д о н - Г у а н

Вже й смерклось.
Ще поки місяць не зійшов над нами
І в світлий присмерк тьму не обернув,
Ми ввійдемо в Мадріт.

Л е п о р е л л о

Іспанський гранд,
Мов злодій, ночі жде, боїться світла!
От прокляте життя! Чи довго буду
З ним борікатись я? Вже й сил нема!

СЦЕНА II

Кімната. Вечеря у Лаури.

П е р ш и й г і с т ь

Лауро, присягаюсь, ще ніколи
Так досконало гарно ти не грала!
Як ти чудово зрозуміла роль!

Д р у г и й

А як розвинула! З якою міццю!

Т р е т і й

З яким мистецтвом!

Л а у р а

Так, мені сьогодні,
Вдавалось кожне слово, кожний рух.
Я вільно віддавалася натхненню,
Слова лились, немовби їх родила
Не пам'ять боязка, а серце...

Перший

Правда.

Тобі ще й досі блиском грають очі
І лиця паленіють — не згасає
Твій захват. О, Лауро, не давай
Йому минути марно. Заспівай,
Лауро, заспівай що-небудь!

Лаура

Дайте

Мені гітару. (Співає)

Всі

Brava! Brava! ¹ Чудо!
Розкішно!

Перший

Дякуємо, чарівнице!

Ти серце пориваєш. З насолод
Життя хіба одно кохання дужче
За музику. Але й саме кохання —
Це теж мелодія. Поглянь: Дон-Карлос,
Твій гість похмурий, як він зворушився!

Другий

О, що за звуки! скільки в них душі!
Чиї слова, Лауро?

Лаура

Дон-Гуана.

Дон-Карлос

Що? Дон-Гуан!

¹ Браво, браво (італ.).

Лаура

Їх склав колись для мене
Мій вірний друг, мій вітрогон коханий.

Дон-Карлос

Твій Дон-Гуан — безбожник і поганець,
А ти — дурна!

Лаура

Чи збожеволів ти?
Та я тебе звелю ось зараз слугам
Зарізати, хоч ти іспанський гранд.

Дон-Карлос

(Встає)

Клич їх!

Перший

Лауро, годі! Не лютуй,
Дон-Карлосе. Вона... вона забула...

Лаура

Що? Що на чеснім поєдинку брата
Його забив Гуан? А справді шкода,
Що не його самого.

Дон-Карлос

Я дурний,

Що запалився.

Лаура

А! Признався сам,
Що ти дурний — ну, згода.

Дон-Карлос

Винен я!
Даруй, Лауро. Знаєш: я не можу
Спокійно чути це ім'я...

Лаура

Хіба
Тому я винна, що ім'я це вісить
У мене раз у раз на язиці?

Гість

Ну, а тепер на знак, що в серці гніву
На нього ти не маєш, заспівай
Нам ще, Лауро.

Лаура

Добре, на прощання.
Не рано — ніч уже. Що ж заспівати?
А! слухайте.

(Співає)

Всі

Незрівняно, розкішно!..

Лаура

Добраніч вам, панове.

Гості

На добраніч,
Лауро! (Виходять. Лаура зупиняє Дон-
Карлоса)

Лаура

Ти, шалений, залишись.
Сподобався мені ти, Дон-Гуана

Ти нагадав мені, коли налаяв
Мене і з скреготом затиснув зуби.

Дон-Карлос
Щасливий! Ти його кохала?
(Лаура потакує рухом)
Дуже?

Лаура
О, дуже.

Дон-Карлос
І тепер кохаєш?

Лаура
Зараз?
Ні, не кохаю. Двох мені не можна
Кохати. Я тепер тебе кохаю.

Дон-Карлос
Скажи. Лауро, — скільки літ тобі?

Лаура
Вже вісімнадцять літ.

Дон-Карлос
Ти молода...
І будеш молодою ще літ п'ять
Чи шість. Навколо тебе ще літ шість.
Вони юрбою тиснутися будуть,
Тебе голубити і милувати,
Несити подарунки дорогі,
Вітати серенадами нічними
І один одного на перехрестях

Вночі за тебе убивати будуть.
Та час мине — і очі западуть,
І, зморщені, повіки почорніють,
І сивина блисне в твоїй косі,
І називатимуть тебе старою,
Тоді — що скажеш ти?

Лаура

Тоді... Навіщо
Про це гадати? Що то за розмова?
Чи в тебе все такі думки? Прийди —
І відчини балкон. Як тихо в небі!
Повітря тепле не зрухнеться. Ніч
Цитриною і лавром пахне. Місяць
Блищить яскраво в темній та густій
Блакиті, і гукають вартові
Протягло: ясно!.. А далеко десь
На півночі — в Парижі — може, небо
Сповите хмарами і дощ іде,
І дме холодний вітер. А що нам,
Що нам до того? Карлосе мій, слухай:
Я вимагаю — усміхнись до мене.
Ну то-то ж!

Дон-Карлос

Любий демон!
(Стукають)

Дон-Гуан

Гей, Лауро!

Лаура

Хто там? Чий голос?

Дон-Гуан

Відчини...

Лаура

Невже!

О, боже мій!..

(Відчиняє двері, входить Дон-Гуан)

Дон-Гуан

Вітаю...

Лаура

Дон-Гуан!

(Лаура кидається йому на шию)

Дон-Карлос

Як! Дон-Гуан!..

Дон-Гуан

Лауро, друже мій!..

(Цілує її)

Лауро, хто у тебе?

Дон-Карлос

Я — Дон-Карлос.

Дон-Гуан

От зустріч несподівана! Я завтра

Весь до твоїх послуг...

Дон-Карлос

Ні, зараз, зараз.

Лаура

Дон-Карлосе. вгамуйтеся. Ви у мене,
А не на вулиці. Ідіть, будь ласка.

Дон-Карлос

(не слухаючи її)

Я жду. Ну що ж? Адже ж ти шпагу
маєш.

Дон-Гуан

Якщо тобі скортіло — дуже прошу.
(Б'ються)

Лаура

Ай, ай, Гуанс!
(Кидається на ліжко. Дон-Карлос падає)

Дон-Гуан

Край. Вставай, Лауро!

Лаура

Що там? Убитий? І в моїй кімнаті!
Чудово! Що ж мені тепер робити,
Гульвісо, дияволе? Куди ж його
Я викину?

Дон-Гуан

Та, може, він живий ще.
(Оглядає тіло)

Лаура

Якраз, живий! Дивись, проклятий! Просто
У саме серце ткнув його — не схибив.
І кров не йде з трикутної уразки,
А вже не дише — добре?

Д о н-Г у а н

Що робить?

Він сам того хотів.

Л а у р а

Ех, Дон-Гуане,
Аж прикро. Вічні фіглі та пригоди!..
А все, мовляв, не винен. Звідки ти?
Давно вже тут?

Д о н-Г у а н

Я тільки ось приїхав,
І то тихцем, мене ще не простили.

Л а у р а

І зараз же згадав свою Лауру?
Як так, то добре. Тільки ні, не вірю.
Ти поуз двір мій випадково йшов
І дім забачив.

Д о н-Г у а н

Ні, моя Лауро.
Спитайся Лепорелло. Я спинився
Край міста в підлії венті. Я Лаури
В Мадріті йшов шукати.

(Цілує її.)

Л а у р а

Друже мій!
Чекай... при мертвому? Що з ним робити?

Д о н-Г у а н

Облиш його. Удосвіта раненько
Я винесу його під опанчею
І покладу на перехресті...

Лаура

Тільки

Дивись, щоб не побачили тебе.
Як добре ти зробив, що на хвилину
Пізніш явився. В мене тут твої
Приятелі вечеряли. Ось тільки
Пішли вони. Якби ти їх застав!

Дон-Гуан

Лауро, і давно його ти любиш?

Лаура

Кого? Ти спиш.

Дон-Гуан

Ні. А признайся, скільки
Разів мене ти зрадила тоді,
Як не було мене?

Лаура

А ти, гульвісо?

Дон-Гуан

Скажи ж... Ні, поговорим опісля...

СЦЕНА III

(Пам'ятник Командора)

Дон-Гуан

Все йде на краще. Ненароком вбивши
Дон-Карлоса, я чернецем смиренным
Сховався тут — і бачу кожний день
Мою вдову прекрасну, і, здається,

Запав їй в око. До цього часу
Поводились ми чемно і пристойно,
Але сьогодні зважусь на розмову.
Пора. Як я почну? «Насмілюсь»... ні...
«Сеньоро»... ет! що в думку навинеться,
То і скажу, без намислу, як справжній
Імпровізатор пісні про кохання...
Вже час би їй приїхати. Без неї,
Я думаю, нудьгує командор.
Яким тут велетнем він виглядає!
Які рамена! що за Геркулес!
А сам небіжчик був малий та хирий!
Тут він, зіп'явшись на ногах, не міг би
До свого носа руку дотягти.
Коли за Ескур'ялом ми зійшлись,
Наткнувся він на шпагу і завмер,
Немов на шпильці коник польовий.
А вдачі він був гордої, крутої
І мав одважний дух... А! ось вона.
(Входить Д о н н а - А н н а)

Д о н н а - А н н а

Він знову тут. Мій отче, вибачайте,
Що я порушила задуму вашу.

Д о н - Г у а н

Я мушу в вас, сеньоро, вибачення
Прохати. Може, я перешкоджаю
Печалі вашій вільно виливатись.

Д о н н а - А н н а

Ні, отче мій, печаль моя в мені.
При вас мої благання можуть в небо
Смирено зноситись. Прохаю також
І вас до них свій голос прилучити.

Д о н - Г у а н !

Мені молитесь з вами, Донна-Аншо!
Не годен я доручення такого.
Я не посмію грішними устами
Святу молитву вашу повторяти.
Я тільки здалека дивлюсь на вас
З побожністю, коли, схилившись тихо,
Ви чорні кучері на мрамур білий
Розсиплете — і бачиться, що тайно
На сей надгробок янгол прилетів.
В душі збентеженій я не знаходжу
Тоді молитви. Я дивуюсь німо
І думаю: щасливий той, чий мрамур
Зігріто подихом її небесним
І скроплено слізьми її кохання.

Д о н н а - А н н а

Які чудні слова!

Д о н - Г у а н

Сеньоро?

Д о н н а - А н н а

Мені... забули ви...

Д о н - Г у а н

Що недостойний
Самітник я? Що грішний голос мій
Тут не повинен гучно розтинатись?

Д о н н а - А н н а

Мені здалося... Я не зрозуміла...

Д о н - Г у а н

Ах, бачу: ви про все, про все дізнались!

Д о н н а - А н н а

Про що дізналась?

Д о н - Г у а н

Так, я не чернець...

Край ваших ніг пробачення благаю.

Д о н н а - А н н а

О, боже! встаньте. встаньте!.. Хто такий ви?

Д о н - Г у а н

Нещасний, жертва марного чуття!

Д о н н а - А н н а

О, боже мій! і тут, при цьому гробі!
Лишіть мене!..

Д о н - Г у а н

Хвилину, Донна-Анно!

Одну хвилину!

Д о н н а - А н н а

Що, як зайде хто!

Д о н - Г у а н

Ні, грати замкнені. Одну хвилину!

Д о н н а - А н н а

Ну? Що? Чого жадаєте ви?

Д о н - Г у а н

Смерті!

О, хай край ваших ніг умру я зараз,

Хай бідний прах мій тут же поховують.
Не óбiк праху, милого для вас,
Не тут—не близько—далі, там де-небудь.
Бiля дверей, край самого порога.
Щоб каменя мого могли торкнутись
Ви легкою ногою чи убранням,
Коли сюди на цей надгробок гордий
Ви прийдете, щоб кучері схилити
І лити сльози.

Д о н н а - А н н а

Ви ума збуліся!

Д о н - Г у а н

Хiба бажати смерті, Донна-Анно,
То знак безумства? О, коли б я був
Безумцем, я б хотів живим лишитись,
Я б мав надію ніжною любов'ю
Порушити вам серце; о, якби
Я був безумцем, я б тоді всі ночі
Простоював перед балконом вашим,
Я б серенадами ваш сон тривожив,
Не став би я ховатись,— навпаки,
Старався б вам потрапити на очі;
Якби я був безумцем, я б не став
Свої страждання зносити безмовно...

Д о н н а - А н н а

То це ви мовчите?

Д о н - Г у а н

Ах, Донна-Анно.

Це вiпадок, це випадково сталось,
Що вихопився я, а то моєї

Сумної таємниці ви не взнали б
Ніколи в світі...

Д о н н а-А н н а

І давно мене ви

Кохаєте?

Д о н-Г у а н

Давно чи ні, не знаю,

Але відтоді лиш я склав ціну
Хвилинному життю, відтоді тільки
Я зрозумів, що значить слово «щастя».

Д о н н а-А н н а

Ідїть собі — ви чоловік непевний.

Д о н-Г у а н

Непевний! Чим?

Д о н н а-А н н а

Я слухать вас боюсь.

Д о н-Г у а н

Я змовкну; тільки не женїть того,
Для кого образ ваш одна вірада.
Я не таю в душі палких надїй.
Нїчого не жадаю, тільки вас
Я мушу бачити, коли судилось
Мені життя.

Д о н н а-А н н а

Ідїть — не місце тут
Таким словам, таким безумствам... Завтра
Прийдїть до мене; і коли на бога

Присягнетесь поводитись зі мною
З повагою, я вас прийму — але...
Увечері, пізніш... Як повдовіла,
З того часу не бачу я нікого...

Д о н - Г у а н

Ви янгол, Донна-Анно! Хай господь
Утішить вас, як ви самі сьогодні
Утішили нещасного!..

Д о н н а - А н н а

Ідіть же.

Д о н - Г у а н

Одну хвилинку ще.

Д о н н а - А н н а

Ні, треба, мабуть,
Самій піти... До того ж і моління
На ум не йде. Ви світськими річами
Мене розважили; від них вже ухо
Моє давно, давно відвикло. Завтра
Я вас прийму...

Д о н - Г у а н

Ще вірити не смію.
Не смію щастю я свому віддатись!
Я завтра вас побачу... І не тут,
Не крадькома!

Д о н н а - А н н а

Так, завтра, завтра.
Як вас зовуть?

Дон-Гуан

Дієго де-Кальвадо.

Донна-Анна

Прощайте, Дон-Дієго.

(Виходить)

Дон-Гуан

Лепорелло!

(Лепорелло входить)

Лепорелло

Чого вам треба?

Дон-Гуан

Любий Лепорелло!

Я... я щасливий! Завтра! — чуєш?

«Завтра,

Увечері, пізніш...» Мій Лепорелло,

Вже завтра!.. От що, приготуй мені..

Я, мов дитя, щасливий!

Лепорелло

Донна-Анна

Далась на мову? Пару слів ласкавих

Вона до вас промовила, чи, може,

Її ви поблагословили?

Дон-Гуан

Ні,

Мій Лепорелло, ні! Вона у себе

Побачення, побачення мені

Призначила!

Лепорелло

Невже? О, вдови, вдови!

Всі ви одної вдачі.

Д о н - Г у а н

Я щасливий!

Співати хочу, світ увесь обняти!

Л е п о р е л л о

А командор? Що скаже він про це?

Д о н - Г у а н

Ти думаєш, він буде ревнувати?

Вже певно ні: він чоловік розумний

І як умер, з того часу притих.

Л е п о р е л л о

Ні, ви погляньте на його статую.

Д о н - Г у а н

Що ж?

Л е п о р е л л о

Ніби дивиться вона на вас

І сердиться.

Д о н - Г у а н

Іди лиш, Лепорелло,

Проси її ласкаво завітать

До мене, ні, до Донни-Анни, завтра.

Л е п о р е л л о

Статую в гості кликати! Навіщо?

Д о н - Г у а н

Вже ж, певно, не для милої розмови.

До Донни-Анни запроси статую

Прийти пізніш увечері і стати

Біля дверей на варті.

Лепорелло

Ну й охота
У жарти вам заходити, і з ким!

Дон-Гуан

Іди ж.

Лепорелло

Але...

Дон-Гуан

Іди.

Лепорелло

Преславна, пишна
Статює! Пан мій, Дон-Гуан, покірно
Вас просить завітати... Ні, не можу,
Йй-богу, страшно.

Дон-Гуан

Тхір! Ось я тобі!..

Лепорелло

Чекайте. Пан мій, Дон-Гуан, вас просить
Прибути завтра ввечері пізніш
До вашої дружини в дім і стати
Біля дверей...

(Статую киває головою на знак згоди)

Ай!

Дон-Гуан

Що там?

Лепорелло

Ай, ай, ай!

Ай, ай!.. Умру.

Дон-Гуан
Що сталося тобі?

Лепорелло (*киваючи головою*)
Статую... ай!

Дон-Гуан
Ти кланяєшся?

Лепорелло
Ні,

Не я — вона!

Дон-Гуан
Що за бредню верзеш ти!

Лепорелло
Підіть самі.

Дон-Гуан
Ну, от дивись, нікчемо!
(*До статуї*). Я, пане командор, прошу тебе
Прибути завтра до вдови твоєї,
Де буду я, і стати там на варті
Біля дверей. Що? будеш?
(*Статуя киває знов*)
Боже мій!

Лепорелло
А що? Чи я вам не казав...

Дон-Гуан
Ходім.

СЦЕНА IV

(Кімната Донни-Анни)

Дон-Гуан і Донна-Анна

Донна-Анна

Я прийняла вас, Дон-Дієго! Тільки
Боюсь, що вам моя сумна розмова
Нуднію буде. Бідна удова,
Я все свою утрату пам'ятаю:
Мішаю сльози з усміхом, мов квітень.
Що ж мовчите ви?

Дон-Гуан

Тішуся безмовно,
В уяві, що на самоті зі мною
Прекрасна Донна-Анна. Тут — не там,
Не при надгробку щасного мерця —
І бачу вас уже не на колінах
Перед холодним, мармуровим мужем.

Донна-Анна

Та ви ревниві, Дон-Дієго! Муж мій
І в гробі мучить вас.

Дон-Гуан

Я не повинен
Вас ревнувати: ви його обрали.

Донна-Анна

Ні, з Дон-Альваром взяти шлюб мені
Веліла мати. Ми були убогі,
А Дон-Альвар — багатий.

Дон - Гуан

Щастя мав!

Скарбі порожні він до ніг богині
Зложив: от чим досяг він раювання!
Якби я перше вас пізнав — як радо
Мій славний стан, багатства, все б віддав.
Все за єдиний ваш ласкавий погляд!
Скорявся б я небесній вашій волі.
Як раб! Всі ваші примхи я пізнав би.
Щоб їх запобігати, щоб життя
Вам чарівною казкою здавалось!
Але, на жаль, мені судилось інше!

Донна - Анна

Дієго, досить! Слухаючи вас,
Я мимохіть грішу — мені не вільно
Кохати вас, бо удова повинна
І домовині вірною зостатись.
Коли б же знали ви, як Дон-Альвар
Мене кохав! О, Дон-Альвар вже певно
Закоханої дами не прийняв би
У себе в домі, будши удівцем.
Він був би вірний шлюбному коханню.

Дон - Гуан

Не мучте серця, Донна-Анно, вічним
Нагадуванням про свою дружину.
Доволі з мене кари, хоч на кару
Від вас і заслужив я, може.

Донна - Анна

Чим?

Вас путами не зв'язано святими
Ні з ким, хіба не правда? Покохавши

Мене, ви проти мене й проти неба
Не винні.

Дон - Гуан
Боже! Проти вас!

Донна - Анна
Хіба

Ви винні проти мене? То скажіть же —
Чим?..

Дон - Гуан
Ні, ніколи!..

Донна - Анна
Що таке, Дієго?
Ви проти мене винні? Чим, скажіть.

Дон - Гуан
Ні, ні, нізащо!

Донна - Анна
Це, Дієго, дивно.
Я прошу, я від вас жадаю...

Дон - Гуан
Ні.

Донна - Анна

А! Ось як ви моїй покірні волі,
А що мені ви зараз говорили?
Що ви б хотіли стать моїм рабом.
Дієго, я розгніваюсь: кажіть.
Чим проти мене винні ви?

Дон - Гуан

Не смію:

Тоді мене зненáвидите ви.

Донна - Анна

Ні, ні! Я вас заздальгідь прощаю,
Але я знати хочу.

Дон - Гуан

Не бажайте

Страшну, убійчу таємницю знать.

Донна - Анна

Страшну! Ви мучите мене, Дієго:
Я страх яка цікава — що таке?
І як образити мене могли ви?
Я вас не знала. Ворогів у мене
Нема і не було. Убійник мужа
Один і є.

Дон - Гуан (*про себе*)

Іде до краю справа!

Скажіть мені: нещасний Дон-Гуан
Вам не знайомий?

Донна - Анна

Ні, його я зроду

Не бачила.

Дон - Гуан

В душі у вас до нього
Є ворожнеча?

Д о н н а - А н н а

З обов'язку честі.

Але ви одхиляєте мене
Від мого запитання, Дон-Дієго —
Я вимагаю...

Д о н - Г у а н

Що, якби зустріли
Ви Дон-Гуана?

Д о н н а - А н н а

Я б тоді злочинцю
Кинджал всадила в серце.

Д о н - Г у а н

Донна-Анно,
Де твій кинджал? Те серце ось.

Д о н н а - А н н а

Що ви? Дієго!

Д о н - Г у а н

Я не Дієго — я Гуан.

Д о н н а - А н н а

О, боже! Ні, цього не може бути,
Не вірю, ні...

Д о н - Г у а н

Я Дон-Гуан.

Д о н н а - А н н а

Неправда.

Дон-Гуан

Я твого мужа вбив і не шкодую,
І каяття в душі моїй нема.

Донна-Анна

Що чую я? Ні, ні, не може бути.

Дон-Гуан

Я Дон-Гуан, і я тебе люблю!

Донна-Анна (падаючи)

Де, де я?.. Ох... я млію, млію!

Дон-Гуан

Небо!

Що з нею? Що з тобою, Донна-Анно?
Прокиньсь, опам'ятайся: твій Дієго,
Твій раб край ніг твоїх!

Донна-Анна

Покинь мене.

(Мляво). Ти, ти мій ворог—ти відняв у
мене

Все, що в житті було...

Дон-Гуан

Створіння любе!

Я всім готов удар мій відкупить,
До ніг припавши, жду твого наказу:
Звели — умру, звели — я дихать буду
Для тебе лиш...

Донна-Анна

Так ось той Дон-Гуан...

Д о н - Г у а н

А правда, вам його намалювали
Злочинцем, нелюдом? О, Донна-Анно,
Чутки ті, може, в дечому й правдиві;
На стомленім сумлінні, може, зла
Багато залягло; але відтоді,
Як вас побачив я, все одмінилось:
Здається, я на світ родився знов!
Вас полюбивши, я люблю чесноту —
І в перший раз смиренно перед нею
Згинаю тремтячі свої коліна.

Д о н н а - А н н а

О, Дон-Гуан — я знаю — красномовний!
Я чула: він лукавий чоловік...
Ви, кажуть люди, баламут безбожний,
Ви сутий демон. Скільки ви нещасних
Жінок звели?

Д о н - Г у а н

Ні одної з них досі
Я не кохав.

Д о н н а - А н н а

І я тому повірю,
Щоб Дон-Гуан уперше закохався,
Щоб не шукав нової жертви він!

Д о н - Г у а н

Якби я туманити вас хотів,
Чи я признався б і назвав би вам
Ім'я те, що не можете ви чути?
В чім тут ознаки намислу, лукавства?

Донна - Анна

Хто розбере вас? Тільки ж як могли ви
Сюди прийти, вас тут могли впізнати —
І не минути б вам лихої смерті.

Дон - Гуан

Що смерть? За мить побачення такого
Я без вагання дам життя.

Донна - Анна

А як же
Ви звідси вийдете, необережний?

Дон - Гуан (*цілує її руки*)

І ви за долю бідного Гуана
В тривозі! Так ненависті нема
В душі твоїй небесній, Донна-Анно?

Донна - Анна

Ох, боже мій, якби ж то я могла
Ненавидіти вас! Але вже треба
Розстатись нам.

Дон - Гуан

Коли ж, коли ми знову
Побачимось?

Донна - Анна

Не знаю, коли-небудь.

Дон - Гуан

А завтра?

Донна - Анна

Де ж?

Дон-Гуан

Ось тут.

Донна-Анна

О, Дон-Гуане,

Яка на серце я слабка!

Дон-Гуан

Тепер

На знак прощання мирний поцілунок...

Донна-Анна

Іди, пора.

Дон-Гуан

Один, холодний, мірний...

Донна-Анна

Який настирливий! Та на вже, ось...

(Стукають)

Що там за стук? Сховайся, Дон-Гуане.

Дон-Гуан

Прощай же, до побачення, кохана.

(Виходить і вбігає знову)

А!..

Донна-Анна

Що тобі? А!..

(Входить статуя Командора. Донна-Анна
падає)

Статуя

Я прийшов на заклик.

Дон-Гуан

О, боже! Донна-Анно!

С т а т у я
Кинь її,
Все скінчено. Дріжиш ти, Дон-Гуане?

Д о н - Г у а н
Я? ні!.. Я запросив тебе і радий,
Що бачу.

С т а т у я
Руку.
Д о н - Г у а н
Ось вона... О, тяжко
Стискає кам'яна його правиця!
Лиши мене, пусти, пусти ж бо руку!..
Я гину — край всьому — о, Донна-Анно!..
(Западаються)

1830

МОЦАРТ І САЛЬЄРІ

СЦЕНА ПЕРША

Кімната

Сальєрі (сам)

Всі кажуть: правди на землі нема,
Але ж немає правди і на небі.
Мені так ясно це, як проста гама.
Родився я з любов'ю до мистецтва;

Дитиною у давній церкві нашій,
Коли я чув, як грав орган вгорі,
Я слухав і заслухувався — сльози
Непрохані з очей мені текли.
Дитячі забавки я кинув рано,
Науки, що у зв'язку не були
З музикою, мені обридли. Гордо
Я зрікся їх і лиш оддав себе
Одній музиці. Перший крок важкий
І перший шлях нудний. Я переміг
Усі ті перешкоди. Ремесло́
Узяв я за підставу для мистецтва,
Зробився я ремесником. Набув
Покірливу, суху рухливість пальцям
І певність уху. Звуки я убив,
Мов труп, розтяв музику. І провірив
Гармонію алгеброю. Тоді
Вже я одважився, в науці певний,
Віддатися привабі творчих мрій.
Я став творити, але нишком, навіть
Не сміючи ще марити про славу.
Нерідко в келії своїй безмовній
Днів три просидівши без їжі й сна,
Зазнавши запалу і слів натхнення,
Палив я труд свій і дивився зимно,
Як думи-звуки,— ті, що породив,
Палаючи, щезали з легким димом!..
Що я кажу? Коли великий Глюк
Явився і нові відкрив нам тайни
(Які глибокі, чарівничі тайни!),—
Чи я не кинув все, що знав раніш,
Що я кохав, чому так палко вірив,
І не пішов бадьоро вслід за ним,
Покірливо, мов той, що заблудився

І стрічним був посланий в інший бік?
Нарешті, витривалістю міцною
В мистецтві необмежному досяг
Я ступеня високого. І слава
Мені всміхнулась; я в серцях людей
Знайшов співгомін для своїх утворів.
Я був щасливий: тишився спокійно
Трудом, успіхом, славою, а також
Трудами і успіхами своїх
Товаришів у дивному мистецтві.
Ні! Я ніколи заздності не знав!
Ніколи!— ні тоді, коли Піччіні
Заполонив слух диких парижан,
Ані тоді, коли почув уперше
Я Іфігенії велебні звуки.
Хто скаже, що Сальєрі гордовитий
Був коли-небудь заздрієм ганебним,
Гадюкою, що люди розтоптали.
Вона ж пісок гризе в знесиллі й сказі?
Ніхто!.. А нині — сам скажу — я нині
Заздрій! Так, заздрю я всім своїм серцем,
Запекло заздрю, глибоко... О, небо!
Де ж справедливість, коли дар святий.
Коли сам геній той не в нагороду
Гарячої любові, саможертви,
Трудів, напружень і молінь послано,
А осяває голову свавольця,
Гульвіси марного?.. О, Моцарт, Моцарт!
(*Входить Моцарт*)

Моцарт

Ага! побачив ти! а я хотів
Тебе потішити нежданим жартом.

Ти тут? Давно?

Моцарт

Шойно. Я йшов до тебе,

Ніс дешицю тобі я показать,

Але, проходячи повз корчму, раптом

Почув я скрипку... Друже мій, Сальєрі!

Смішніш нічого зроду ти не чув!..

Якийсь сліпий, старий музика в корчмі

Voì che sarete ¹ грав собі. Чудово!

Не вдержався. привів я скрипака,

Щоб він тебе потішив своїм хистом.

Ану, ходи!

(Входить сліпий дідусь із скрипкою)

Нам з Моцарта що-небудь!

(Дідусь грає арію з Дон-Жуана. Моцарт
регоче)

Сальєрі

І ти сміяться можеш?

Моцарт

О, Сальєрі!

Невже ж і сам ти не смієшся?

Сальєрі

Ні,

Я не сміюсь, коли маляр нікчемний

Понівечить Мадонну Рафаеля,

Я не сміюсь, коли фігляр мізерний

Потворою соромить Алігьєрі...

Іди, старий!

¹ О ви, кому відомо... (італ.).

Моцарт

Чекай: ось на тобі;
Пий за моє здоровля...
(Дідусь виходить)
Ти, Сальєрі,

Щось не в гуморі. Я прийду до тебе
Вже іншим часом.

Сальєрі

Що ж, пак, ти приніс?

Моцарт

Ні — так; дрібничку. Серед ночі якось
Я довго все не міг ніяк заснути,
І в голові крутились дві-три думки.
Сьогодні я їх записав. Хотів був
Почути óсуд твій; та не до мене
Тобі тепер...

Сальєрі

О, Моцарте, мій друже!
Коли ж тобі не радий я? Сідай;
Я слухаю.

Моцарт (сідає за фортепіано)

Ну, уяви, собі...
Кого б то? Ну, мене — молодшим трохи,
Закоханим, — але не дуже, злегка;
З красунею чи з другом — хоч з тобою, —
Веселий я... Та враз: мара з могили,
Раптова темрява чи щось такого...
Так слухай-но... (Грає)

Сальєрі

Ти йшов до мене з сим
І міг спинитись коло корчми й слухать
Сліпого жебрака-музику! Боже!
Ти, Моцарте, не вартий сам себе.

Моцарт

Що ж, добре?

Сальєрі

О, яка ж то глибина!
Яка рішучість, згідність надзвичайна!
О, Моцарте, ти бог, а сам не знаєш
Того; я знаю, я!

Моцарт

Ба! справді? може...
Та божество моє вже їсти хоче...

Сальєрі

Послухай: пообідаємо разом
В готелі Золотого Лева.

Моцарт

Добре;
Я радий. Тільки дай зайти додому
Сказати жінці, щоб мене обідать
Вона не ждала. (Виходить)

Сальєрі

Жду тебе; гляди ж...
(Сам). Ні! Я не можу сперечатись далі
З моєю долею. Мене обрано
Спинить його — або ми всі загинем;

Ми всі, жерці, музики вірні слуги,
Не я один зі славою моєю...
Яка користь, що Моцарт буде жить
І досягне нової верховини!
Чи тим він піднесе мистецтво? Ні!
З його загином і воно загине:
Наслідника він нам не полишить.
Яка в ньому користь? Мов херувим,
Він кілька райських нам пісень приніс,
Щоб збурить неокрилене бажання
В нас, дітях пороху, і відлетіти!
Лети ж, лети!.. і чим скоріш, тим ліпше...
Сей дар Ізори милої — отруту —
Я вісімнадцять літ ношу з собою.
З того часу життя мені не раз
Тяжкою раною здавалось; часто
Я з ворогом за чаркою сидів.
Але ніколи голосу спокуси
Я не піддався, хоч не боязкий,
Хоч глибоко образу почувую,
Хоч не люблю життя. Проте барився.
Як спрага смерті мучила мене —
Що вмерти? я гадав собі: життя
Ще, може, дасть мені дари незнані,
Ще, може, прийде захват неземний
І творча ніч і чарівне натхнення;
Новий ще, може, Гайден нам утворить
Величне щось — і я патішусь ним...
Коли гуляв я з гостем осоружним,
Я думав: може, трапиться мені
Ще зліший ворог і образа зліша
Впаде на мене з гордих верховин,
Тоді, дарунку мій, не згинеш марно.
І я не помилився! Бо знайшов

Я ворога мого, і Гайден інший
Мене впоїв солодким раюванням!
Тепер пора! Коханню подарунок
Сьогодні в чарку приязні персьйде.

СЦЕНА ДРУГА

*(Окрема кімната в готелі; фортепіано)
Моцарт і Сальєрі (за столом)*

С а л ь є р і

Чого сьогодні хмурий ти?

М о ц а р т

Я? Ні!

С а л ь є р і

Ти, Моцарте, стривожений чим-небудь?
Обід порядний і смачне вино.
А ти мовчиш і супишся.

М о ц а р т

Признатись,
Мій Requiem мене тривожить...

С а л ь є р і

А!
Ти компонуєш Requiem? Давно?

М о ц а р т

Давно, щось тижнів три. Але щось дивне...
Казав тобі я?

С а л ь е р і

Ні!

М о ц а р т

Так слухай:

Тому три тижні я вернувся пізно
Додому. Кажуть, що приходив
По мене хтось. Чому і як — не знаю,
Але всю ніч гадав я: хто б то був?
Що мав до мене він? На завтра знову
Заходив він і не застав мене.
На третій день я грався на підлозі
З моїм хлоп'ятком. Кликнули мене:
Я вийшов. Чоловік в убранні чорнім,
Ввічливо уклонившись мені,
Промовив:—«Requiem» і щез. Я сів
І зараз став писати — і відтоді
Більш не приходив чорний чоловік.
А я і радий: жаль би був мені
Покинути цю працю, хоч готовий
Вже Requiem. Але, проте, я...

С а л ь е р і

Що?

М о ц а р т

Та соромно мені признатись...

С а л ь е р і

В чім?

М о ц а р т

Вночі і вдень спокою не дає
Мені той чорний чоловік. За мною,

Мов тінь, женеться він. От навіть зараз
Мені ввижається, що з нами третій
Сидить він...

С а л ь е р і

Годі! Що страх дитячий!
Розвій химерну думу. Бомарше
Було казав мені: «Сальєрі, брате,
Коли тебе обсядуть чорні думи,
То відіткни собі шампана пляшку
Чи почитай «Весілля Фігаро»...

М о ц а р т

Так! Бомарше тобі був щирим другом;
Для нього ти Тарара написав,
Чудову річ. Там є один мотив,—
Я все тверджу його, коли щасливий...
Ля-ля, ля-ля... Чи то, Сальєрі, правда,
Що кажуть, Бомарше струїв когось?

С а л ь е р і

Не думаю: він дуже був смішний
Для ремесла такого.

М о ц а р т

О, він геній,
Як ти і я. А геній і злочинство
Дві речі зовсім несумісні. Правда?

С а л ь е р і

Ти думаєш?
(Кидає отруту в склянку Моцарта)
Ну, пий же!

Моцарт

За твоє
Здоровля, друже, за ту спілку ширу.
Що в'яже міцно Моцарта й Сальєрі.
Як двох синів гармонії. (П'є).

Сальєрі

Стривай!
Стривай, стривай! Ти випив? Сам, без мене?

Моцарт

Наївся, досить.
(Кидає серветку на стіл і йде до фортепіано)

Слухай же, Сальєрі.
Мій Requiem (грає)
Ти плачеш?

Сальєрі

Я ці сльози
Уперше лю: і боляче, й приємно...
Немов я справив прикрий обов'язок,
Мов ніж одтяв мені болючий орган!
О, друже Моцарте, ці сльози... ти
Не помічай їх. Грай же, поспішай
Ще звуками мені наповнить душу.

Моцарт

Якби усі так відчували силу
Гармонії! Та ні: тоді б не міг
Світ існувати, бо ніхто б не став
Про справи нищого життя і дбати.
Всі віддалились би вільному мистецтву!
Нас мало вибраних, щасливців марних.

Що нехтують огидною користю,
Єдиного прекрасного жерців.
Чи правда? Але я слабий сьогодні,
Мені щось важко; я піду засну.
Бувай здоров.

С а л ь е р і

Ходи здоров.

(Сам) Заснеш

Навіки, Моцарте! Невже ж він правий,
І я не геній? Геній і злочинство
Дві речі несумісні... Ні, неправда:
А Бонаротті... Чи то казка люду,
Юрби безглуздої — й не був злочинцем
Великий будівничий Ватікану?

1830

І. Козлов

КОЛИ Б Я ЗНАВ

Коли б я знав, даремно б свою силу
І молодість свою не занедбав.
Твоя любов зведе мене в могилу.
Загину я... Коли б я знав!

Клялася ти, але згубив я мрії.
Молився я, молитись перестав.
Ти плакала — не вірив я надії...
Коли б я знав, коли б я знав!

Душа болить... Я мучусь, я страждаю...
Я забуття даремно викликав,—
Його нема... Дійшовши шлях до краю,
Я прошепчу: Коли б я знав!

1893 р.

М. Некрасов

ЗЕЛЕНИЙ ШУМ

Іде, гуде Зелений шум,
Зелений шум, весняний шум,
Гуляючи як схопиться
Десть вітер горовий,
Хитне кущем-вільшиною,
Квітчаний пил роздмухає
Хмаринкою. Все в зелені —
Повітря і вода.
Іде, гуде Зелений шум,
Іде, гуде весняний шум!
— Дружина в мене лагідна.
Наталочка-білявочка,
Як тиха та вода!
Але біда їй сталася,
Як літом жив я в городі...
Сама, дурна, призналася!
Отож удвох у хаті ми
Зимою сидимо.
Спідлоба жінка дивиться,
Зорить, мовчить вона.
Мовчу... а думка проклята

Спокою не дає.
Убить... так жаль сердешної!
Знести... так сил нема!
А тут зима потворою
Реве і день, і ніч:
«Убий, убий злу гадину!
За зраду кара — смерть!
А то весь вік нудитимеш,
Ні вдень, ні в довгу ніченьку
Не знайдеш забуття!»
Під пісню-сніговійницю
Зла думка в серце вїлася —
Я вигострив ножа.
Аж ось весна підкралася...
Іде, гуде Зелений шум!
Іде, гуде весняний шум!
Мов молоком окроплені,
Стоять сади, пишаються,
Тихенько шелестять.
Пригріті теплим сонечком,
Шумлять веселі-радісні
Смерекові гаї.
Новою вкриті зеленню,
Нову лепечуть пісеньку
І білолиста липонька,
І біла вся березонька
В зелених кісниках.
Шумить високій клен...
Шумлять вони по-іншому,
По-іншому — весняному!
Іде, гуде Зелений шум,
Зелений шум, весняний шум!
І слабне думка вражена,
Ніж падає із рук...

А всюди пісня стелеться
Одна в гаю, в лугах:
«Люби, ще поки любиться,
Терпи, аж доки терпиться,
Прощай, коли прощається,
І бог тобі суддя!»

І. Тургенєв

ПОРІГ

Із «Поезій в прозі»

Я бачу величезну будівлю. В передній стіні вузькі двері відчинено навстіж; за дверми попура тьма. Перед високим порогом стоїть дівчина... руська дівчина.

Морозом віє та безпросвітна тьма, і разом з льодяною цівкою вилітає з глибини будівлі повільний та глухий голос:

— О ти, що хочеш переступити сей поріг, чи знаєш же ти, що тебе чекає?

— Знаю,— відповідає дівчина.

— Холод, голод, ненависть, гум, погорда, знесвага, тюрма, хвороба, навіть смерть.

— Знаю.

— Цілковита зацураність, самотність...

— Знаю. Я готова. Я знесу всі страждання, всі удари.

— Не тільки від ворогів, але й від рідних, від друзів?

— Так... і від них.

— Добре. Ти готова на жертву?

— Так.

— На безславну жертву? Ти загинеш, і ніхто... ніхто не знатиме навіть, чию пам'ять шанувати.

— Мені не треба ні вдячності, ні жалю. Мені не треба імені.

— Чи ж готова ти... на злочинство?— Дівчина похнюпила голову.

— І на злочинство готова...

Голос не зараз розпочав свої запити.

— А чи знаєш ти,—заговорив він нарешті,— що ти можеш зневіритись в тім, чому віриш тепер, можеш прийти до мислі, що помилилась і даремно згубила своє молоде життя?

— Знаю і се. І все ж таки я хочу ввійти.

— Ввійди!

Дівчина переступила поріг — і важка заслона впала за нею.

— Дурна!— проскреготав хтось ззаду.

— Свята!— почувлось звідкись у відповідь.

О. Фет

I. ВЕСНА

Я прийшов до тебе, мила,
Розказать, що сонце встало,
Що його живуща сила
В листі променем заграла,

І у лісі щохвилини
Кожна брунька оживає,

І лунає спів пташиний,
І нове життя буяє,

Що до тебе з тим же палом
Б'ється серце, ллється мова,
Що душа, пойнята шалом,
Вся тобі служить готова,

Що на мене повіває
Щастя, радість відусюди...
Що співатиму, не знаю,
Але співів — повні груди!

1898 р.

II

Сонця промінь палкий грав на липах в садку,
Рисувала ти щось на блискучім піску.
Я думкам отдавався, я вірив весні,—
Але ти не сказала ні слова мені.

Я давно відгадав, що моя ти була,
Що для мене ти щастя своє віддала;
«Сталось так, я казав, не по нашій вині!»
Ти ж нічого на це не сказала мені.

Я стогнав, я благав, що не слід нам кохать,
Що нам треба в минулому все занедбать,
Що в прийдешнім цвітуть всі права краси.—
І нічого мені не відмовила ти.

Я очей не відводив од тебе в труні,—
Згаслу тайну хотілось пізнати мені,
На лиці твоїм вірок для себе знайти,
І нічого... нічого не мовила ти.

1898 р.

Ф. Тютчев

SILENTIUM¹

Мовчи, заховуй од життя
І мрії, і свої чуття!
Нехай в безодні глибини
І сходять, і зайдуть вони,
Мов зорі ясні уночі:
Любуйся ними і мовчи.

Як серцю висловить себе?
Чи ж зрозуміє хто тебе?
Не зрозуміє слова він,
Бо думка висловлена — тлін.
Джерел душі не руш вночі:
Живися ними і мовчи.

В собі самому жить умій!
Є цілий світ в душі твоїй
Таємно-чарівливих дум;
Заглушить їх буденний шум,
І зникнуть, в сяйві дня мручи,
Ти слухай спів їх і мовчи!

¹ Мовчання (лат)

З БОЛГАРСЬКОЇ

Іван Вазов

ВІДГУК СКЕЛІ

Чуткий граніт розмову мав зі мною.
Якось я скрикнув раз у лютий час:
«Я знову сам! все сам! О, як до вас,
До скель, подібний я! Чи з самотою
В житті вже я не розлучусь ніяк?»

І скеля каже:— Так!

«Збагнув я все життя... Душа зболіла
В полоні зрад, гризоти і скорбот.
Були омани, мрії, сни — і от
Розвіялись вони... Чи ще судила
Мені вернути доля юні дні?»

І скеля каже:— Ні!

«Досяг вершин я в Турі, боротьбою.
Але зазнавши слави, жовч я пив.
Зуб заздрості не раз мене вкусив;
І, зраний, я гордо вийшов з бою —
Сумний світив мені на небі знак!»

І скеля каже:— Так!

«Я сіяв, працював, мав віру, смілість,
Мій спів був правді і добру хвала,
На троні ж бачив я лиш море зла...
Дай, каменю, мені твою змертвілість,
Дай міць убити всі чуття в мені!»
І скеля каже: — Ні!

«Як я умру, це серце заніміє!
Новий співець, нового віку син
Повстане — хай тоді співає він
Про торжество добра, нехай зоріє
І переможцем буде той юнак!..
Мовчиш, граніте? Чом не скажеш: Так!»

1920 р.

З ІТАЛІЙСЬКОЇ

Данте Аліг'єрі

БЕАТРИЧЕ

Хто Беатріче в колі пань спізнає,
Той знайде шлях до вищої мети;
Хто ж їй під ласку зможе підійти,
Хай в небо той подяку посилає.

Її красу чеснота захищає
Від заздрості і чаду суєти,
А це любов примушує цвісти
І віру і надію окриляє.

В її поставі скромно-чепурній
Чесноти, повні лагідного сяння,
З її принад беруть зачарування.

І як нема її в юрбі гучній,
Ті, що думки пошлють наздогін їй,
Зворушені зітхають од кохання.

З АНГЛІЙСЬКОЇ

Уільям Шекспір

ПРОЛОГ ДО ТРАГЕДІЇ «РОМЕО ТА ДЖУЛЬЄТТА»

В розкішній Вероні, де ця відбувається
дія,
Дві рівно поважні родини, підпавши
злоби,
Змагалися здавна в запеклій тяжкій
боротьбі.
Аж доки не сталась жахливо-трагічна
подія.

Під впливом зловісних планет,
супротивних собі,
З утроб ворогів, де буяла жорстока
стихія,
З'явилася пара коханців, прекрасних,
як мрія,
Але їх кохання пішло на поталу судьбі.

Всі люті пригоди тієї сумної любові,
Що жертвою впала ненависті впертих
родин,

З НІМЕЦЬКОЇ

Г. Гейне

СВІТОВА РІЧ

Хто багато має, той
Ще собі здобуде,
А хто мало, то тому
Мало і прибуде.

В тебе дасть-біг — хай тебе
Знищить, хто здолає,
Бо той має право жить,
Хто що-небудь має.

Відень, 1895 р.

РОЗУМНІ ЗОРІ

Квітки, що під ногами в нас.
Ми топчемо байдуже —
Хто йде, наступить, і дарма,
Чи він слабій, чи дужий.

І перли на морському дні
Є способи здобути —
Просвердлять дірку і в ярмо
Ну шнуром їх тягнути.

Розумні зорі! Від землі
Вони ген-ген далеко;
Шатро небесне — вічна їм
І певна безпека.

Відень, 1895 р.

ЗУСТРІЧ

Повита листям альтанка. Вечір.
Ми край віконця удвох сиділи.
На небі місяць весело сходяв, —
Ми ж, як два привиди, там майоріли.

Дванадцять літ вже відтоді збігло,
Як ми востаннє отак сиділи.

Колишня іскра і вогник з неї
Тим часом згасли і перетліли.

Сидів я мовчки. Але дівчина
Роздмухать попіл все намагалась —
Той давній попіл мого кохання,
Та жодна іскра вже не займалась.

«Лихі думки я перемагала, —
Тягла так далі, все без упину, —
Хиткі мої вже ставали сили...»
Робив при тому я глупу міну.

Коли ж вертав я, то поуз мене
Дерева в сяйві неслись, мигтіли,
Мов ті примари. Щось голосило...
Я ж і примари хутко летіли.

Відень, 1895 р.

ДО АЛЬБОМА ОДНОЇ ПАНІ

Цілувати ручки, і бриля скидати,
І згинать коліна, і чолом давати, —
Це, дитятко, тільки марне малпування,
Як нема до того в серці почування.

Відень, 1895 р.

ПЕРЕСТОРОГА

Словом зимним не важся вражати
Юнака, що прийшов до порога
В тебе ласки, убогий, прохати.
Стережись! Може, він є син бога?

Стережись! Бо як прийде у славі
Він, одзначений ласкою бога,
То тоді твої очі лукаві
Не знесуть його сяйва святого.

Відень, 1895 р.

ДОБРА ПОРАДА

Кинь журбу свою і сором!
Дбай, піклуйся без упину, —
І тебе вшанують люди,
Підшукають і дружину.

Справ з музиками весілля,
З ними ж бо і свято краще,
І як тещу поцілуєш,
То не думай: «От чума ще!»

Про князів кажи ввічливо,
Про жінок... не омилися.
І коли свиню заколеш,
На ковбаси не скупися.

Ти забув за церкву,— дурню,
Завертай туди частенько;
Вздриш попа, йому вклонися
І пошли вина хутенько.

Засвербить тебе, почухайсь,
Тільки так, щоб було гречно;
А якщо в чоботях мулить,
Взуй пантофлі — і безпечно.

Страву жінка пересолить,
Затаї вразливе слово
І промов ласкаво: «Любко,
Як ти робиш все чудово!»

Схоче жінка хустку мати,
Дві купи для неї сам ти,
Ще й мереживо в додаток,
І браслету, й діаманти.

Як послухаєшся, друже,
Цей ради, то здобудеш
В небі рай, а на землі тут
Преспокійно жити будеш.

Відень, 1895 р.

З ФРАНЦУЗЬКОЇ

Сюллі Прюдом

I. ДВА ГОЛОСИ

Два голоси в душі збентеженій моїй
Змагаються з собою якомога —
Блюзнірство розуму вступає в бій
З любов'ю чистою до бога.
«Отця, Властителя нема на світі цім! —
Так до любові розум промовляє. —
Дивись: усюди зло панує в нім!»
А та відказує: «Нас віра підтримає...
Надію в бозі поклади,
Люби і вір — оце твоя дорога!
Безсмертна я — і відчуваю бога...»
А розум каже їй спокійно: «Доведи».

II. ЗАГУБЛЕНИЙ КРИК

Я грою мрій сягнув у тьму віків —
І бачу юнака, сумного з виду;
Будує він в юрбі товаришів-рабів
Хеопсові величну піраміду.

Він на собі несе граніт важкий,
Згинаються його тремтячі ноги...
В очах покора з виразом знемоги...
Аж раптом — крик несвітський, голосний!
Той крик повітря стряс, дійшов зеніту,
Досяг зірок і за межею світу
Все вгору йде в безодні віковій.
Шукає бога він, загублений той голос...
Іде за віком вік, а гострокутний колос
Над деспотом стоїть в величності німії.

III. БОРОТЬБА

Заледве прийде ніч, і я каратись мушу.
Я Сфінкса бачу знов — і в серці знов
нудьга...

Таємний велетень проймає жахом душу,
І мозок мій гнітить його страшна вага.
Ось він... Ось дивляться великі очі-ями
І стискають мене обійми мовчазні.
Я в ліжку, здавлений, лежу, мов у труні.
І з привидом борюсь безсонними ночами.
Не раз матуся прийде і, своє сумне
Лице схиляючи, запитує мене:
«Ти, сину, змучився? Чому не стулиш очі?»
Я рученьки її на груди, на чоло
Кладу й відказую, коли вже одлягло:
«Я з богом, матінко, боровся цеї ночі».

IV. ПОДІБНІСТЬ

Мій друже, ти питаєшся, чому я
Тебе всім серцем ніжно так люблю?
Ось, друже мій, чому тебе люблю я:
Нагадуєш ти молодість мою.

В твій темний зір то жаль, то сподівання
Всипають іскру зоряну свою.
В твоїй душі буяють поривання,—
Нагадуєш ти молодість мою.

Твій профіль—це камеї візерунок;
На груди ці і на косу твою
Еллада шле промінний поцілунок,—
Нагадуєш ти молодість мою.

Моя любов — мов полум'я шалене,
Я щоразу кажу тобі «люблю»,
Але ти йдеш, байдуже, поуз мене:
Нагадуєш ти молодість мою.

V. ТУТ НА ЗЕМЛІ

Тут на землі так хутко в'януть квіти
І замовкає скоро любий спів пташини,—
А в царстві мрій моїх весна і первоцвіти
І ллються співи щохвилини.

Тут на землі, де все нудне і тлінне,
На мить, одну лиш мить хвилюють
почування,—

А в царстві мрій моїх росте чуття незмінне
І з поцілунками кохання.

Тут на землі, в задушливій пустині,
І приязнь, і любов оплакують тужливо,—
А в царстві мрій моїх вони, як дві богині,
Сміються ясно і щасливо.

VI. РОЗБИТА ВАЗА

За варіантом Агухтіна

Ту вазу, що ти в ній вербену доглядала,
Ударом вахляра торкнулась ти недбало,—
І щілина на ній малесенька в той раз
Лишилася... Але минув короткий час,
І про недбальство те забуто гордовито.
Та вазу стереже негадана біда:
Вербена в'яне в ній, бо витекла вода...
Не руш — її розбито.

Так серця ти колись торкнулася мого
Рукою любовою, коханою рукою,—
І слід од приторку недбалого твого
Лишився в нім навік образою тяжкою.
Як і давніш, воно тріпочеться проте,
Од світу біль його утаєно, закрито.
Але ураза та глибока і росте...
Не руш — його розбито.

VII—1895 ρ.

Поль Верлен

I

За вікном, ніби в рамі картини.
Утікають шпилі, полонини.
Мчаться ріки, ліси і луги
І блакиті вузькі береги...
Все біжить і гремить і щезає,
В буйнім вихорі геть одлітає.

Ніби начерк химерний в вікні,
Ріжуть небо шляхи дротяні.
Запах вугілля, пилу і пари...
Спів кайданів і хмари-примари...
Десь мов регіт титанів гримить,
Десь мов пугач зловіщий кричить.

Але весь я в обіймах спокою —
Любий образ мигтить наді мною.
Чую шепіт я лагідних слів
В серці, сповненім сонячних снів...
Хай же вихор бурхливий несеться,
Серце тихою радістю б'ється.

1902 р.

II

Треба, бачиш, прощати одно́ одному все,
І тоді буде щастя вітати нас обох.
А як хвилі сумні нам життя принесе,
То бодай хоч заплачем, заплачем удвох.

Ми дві рідні душі і єднаємо ми
Вкупі радість дитячу і сковану хіть...
Ми далеко від люду простуєм самі,
Ми забули про наше вигнання в цю мить.

Будьмо ж наче тих двоє дівчаток-діток,
Що не вабить ніщо їх і все їм дарма,
Що ідуть собі, мріючи, в тихий гайок,
І про власну невинність їм гадки нема.

1902 р.

III

Великий чорний сон упав
На все моє життя:
Чого я ждав, чого жадав —
Хай криє забуття!

Різниці між добром і злом
Уже не бачу я,
Затуманила пам'ять сном
Трагедія моя!

Колиска — я. В льоху на дні
Гойдає мимохіть
Чиясь рука мене. Я — в сні:
Мовчіть, мовчіть!

Поль Бурже

ДЗВОНИ

Бруньками яріє про́золоть гаю,
В промінні горить.
І дзвонами легко, вільно зітхає
Прозора блакить.

Ритмічно-чуткий, як спів антифону,
Далекий той дзвін
Серцю пригадав білий цвіт амвону,
Цвіт святих вершин.

Гойдався той дзвін, як легіт весняний,
І з далечі літ
До мене слав усміх чистий, коханий
Конвалії цвіт.

Луї Бульє

ПРОЩАННЯ

Як? Ті твої слова «люблю, люблю тебе»
Були фальшива гра, удане залицяння?
Кого ж дурила ти, чи не саму себе,
Коли в непевній грі погас огонь кохання?

Тепер прощення ждеш? Даю його, даю
Від серця, де здавив я почуття вороже.
Що я любив, повір, загинути не може,
Бо я в тобі любив ілюзію мою.

Бездушна арфо! Ти розкішно так дзвеніла
Лише тому, що я, артист і чародій,
Торкався струн твоїх, і та музика мила
То був натхненний гімн моїх коханих мрій.

І коли в ній було чарівності багато
І сили гордої — заслуга не твоя.
Щоб із мізерії зробити пишне свято,
Любити й вірити умів доволі я.

Твій світоч лиш тому яскраво так світив,
Що мій святий вогонь я дав тобі в дарунок
І серця твого сік, той дешевенький трунок,
Я чудом у міцне вино перетворив.

Ну, а тепер прощай! Що мусило, те
сталось.

Скінчився мій бенкет, і з келиха мого
Все випив я до дна... Але коли зосталось
Ще трохи там вина, лакей доп'є його!

Львів,
4 XII 1925 р.

Моріс Метерлінк

I

З «П'ятнадцяти пісень»

XIII

Я тридцять літ шукала, сестри,
Де б він подітись міг?
Я тридцять літ шукала, сестри,—
І не знайшла доріг.

Я тридцять літ ходила, сестри,
Мені пил ноги вкрив —
Його ніде немає, сестри,
А він, де я, ходив.

Прийшла смутна година, сестри.
Роззутись мушу я...
Вмирає тихий вечір, сестри.
В жалю душа моя.

Шістнадцять літ вам, любі сестри,
Візьміть кия мого
І йдіть у світ далекий, сестри.
Шукати знов його.

ПІСНЯ МАДОННИ

XV

Душі тій, що за гріх свій
Зазнала сліз і муки,
На зоряному лоні
Я простягаю руки.

Перед любов'ю серця
Ніякий гріх не встоїть.
Не вмере душа — сльозами
Її любов загоїть.

Коли ж любов заблудить
Земними манівцями,
До мене сльози прийдуть
Просторими шляхами.

З ЯПОНСЬКОЇ

Охара-То-Ко

I. ПОЯВА МІСЯЦЯ

Он... місяць, там он з'являється,
Круглий... ой-ой, який круглий —
Як таця на чай...

І в хмару сховався, в ту хмару,
Чорну... ой-ой, яку чорну —
Як згасле багаття.

Он знову,
Знову місяць там он з'являється,
Круглий, круглий...

II. КАПЛИЧКА

Стоїть самотою капличка.
Череп'яна дахівка понищена,
Туман фіміями курить безупинно,
Двері упали... А місяць
Вгорі причепив свій одвічний ліхтар.

З японського незнаного поета

БУХТА АКАСІ

В тумані ранішнім — вся бухта Акасі.
До неї світ зорі заледве що торкнувся.

Ще тонуть острови в імлі...

І думи всі мої — на кораблі,

Що долю взяв мою, поніс...

Розкрояв серце і не вернувся!

Примітки

Микола Вороний (1871—1942) — український поет кінця ХІХ — початку ХХ століття, автор численних патріотичних поезій, любовних, жартівливих та сатиричних віршів, видатний майстер художнього слова, перекладач «Інтернаціонала», «Марсельези», «Варшав'янки», творів російських та західноєвропейських поетів, автор кваліфікованих праць з галузі театру, драматургії, малярства.

В поезіях М. Вороного поруч з прогресивними, передовими для свого часу тенденціями часом виступають декадентські, занепадницькі, буржуазно-націоналістичні. Поет пройшов складний і суперечливий творчий шлях.

До «Вибраних творів» входить майже вся поетична спадщина Миколи Вороного, а також кращі його переклади і переспіви.

Поет розпочав друкуватися в кінці 80-х — на початку 90-х рр. минулого сторіччя на сторінках різних українських періодичних видань — «Правда», «Зоря», «Літературно-науковий вісник». В 90-х рр. він був одним з активних кореспондентів журналу «Житє і слово», редагованого Іваном Франком. У 1903 році М. Вороний видає в Одесі альманах «З-над хмар і з долин», де вперше друкує чималу кількість своїх віршів, в яких виступає прихильником «нової», модерністичної поезії. Крім того, поетичні твори письменника були представлені в його збірках: «Ліричні поезії», т. I, вид. «Дзвін», Київ, 1911, «В сьайві мрій», вид. «Сяйво», 1913, «Поезії», т. I, вид. «Сі яч» Черкаси, 1920, «Поезії», вид. «РУХ», Київ, 1929.

Друкуючи свої поезії в періодичній пресі, а також у збірках, М. Вороний розташовував їх за певними циклами, дотримуючись передусім не хронологічного, а тема-

тичного принципу. Найповніше поезія Вороного була представлена у збірці 1929 року, що була упорядкована за безпосередньою участю автора. Збірку цю — «Поезії», вид. «РУХ», Київ, 1929 р. — і покладено в основу «Вибраних творів» (Поодинокі відступи від цього принципу зазначено в примітках). Усі вірші, включені до розділу «Оригінальні твори», звірені за першодруками. Дати написання, якщо вони відомі, позначено в кінці віршів.

Із різних циклів. Сюди увійшли поезії, які в різних збірках друкувалися в циклах під різними назвами. Так, вірші «Розвага», «Горами, горами», «Краю мій рідний», «Мерці» та інші у збірці «Ліричні поезії», т. I, друкувалися в циклі п. н. «З виру життя»; у зб. «Поезії», 1920 р. — п. н. «З хвиль життя»; в зб. «За Україну!», а також у виданні «Поезії», 1929 р. — в циклі п. н. «З хвиль боротьби» і т. д. Крім того, сюди увійшли вірші із інших відомих циклів: «Аморосо» («Ліричні поезії», 1911), «Вертоград» («В сяйві мрій», 1913), «Співи старого міста», «Лілеї й рубіни», «De Mortis», «Роки» (зб. «Поезії», Київ, 1929). Вірш «Маруся Вітрова» подається за першодруком («Житє і слово», 1897, т. VI, стор 169—172); «Мерці» за текстом «Ліричні поезії», т. I, Київ, 1911.

Стор. 45. *Маруся Комарівна*, мається на увазі донька Михайла Комарова, українського бібліографа і мовознавця.

Стор. 48. *Маруся Вітрова*, українська резолюціонерка. Про неї у 1897 р. в журналі «Житє і слово» М. Вороний надрукував такий некролог:

«Ще одна мучениця за ідею сконала в руках розпусних катів! 12(25) лютого в Петропавлівській в'язниці по дводенних страшних муках умерла слухачка вищих жіночих курсів Маруся Вітрова; вмерла, не мігши знести тої нелюдської зневаги, що заподіяв над нею жандарм, — вона сама облила свою одягу нафтою з лампи і спалила себе живцем! Кров леденіє в жилах, коли згадаєш про сей страшний, трагічний факт! Вірити не хочеться, та проте треба вірити, бо... в Росії все можливо! Так, в Росії все, все можливо!! Розпука крає серце з свідомості сього, і сполохана бідна думка ще раз питається: коли ж, зрештою, всьому тому прийде кінець?!

Чи довго ще на сім світі
Катам панувати?

Подаємо тут ті короткі відомості, що знаємо про нашу нещасну землячку. Нам довелось особисто і досить близько знати її, та небіжка не любила багато розповідати про себе, тому і відомості сі такі короткі.

Маруся Вітрова, українка з роду (чернігівська козачка) побирала освіту в своїм родиннім місті Чернігові. Закінчивши середню освіту (епархіальну школу), вона вступила на сцену в українську трупу М. Садовського. Та сумна дійсність закулісового життя скоро охолодила її театральний запал; до того ж, здається, і на артистичнім полі їй не пощастило, і от вона, покинувши театр, стає учителькою народної школи в Азові (в землі Війська Донського). На сій посаді пробула вона 3—4 роки, та не могли її задовольнити ні вузька педагогічна діяльність, ні маломіське буденне життя, — їй заманулося в широкий світ, в боротьбу! Склавши деяку копійчину, подалась вона в Петербург, на вищі жіночі курси. Новим духом повіяло на неї в столиці. Тут було життя, боротьба за ідею. І, дивлячись на молоді сили, що офірували себе для сієї боротьби, вона вірила в перемогу їх ідей. Годі було так сидіти, склавши руки, і вона також стала до роботи. Так прожила вона три роки в столиці, та пильне око юди-шпигуна нарешті запримітило її, і от вночі на 22 грудня (3 січня 97) минулого року її арештували жандарми. Обвинувачувано її в тім, що зберігала у себе революційні видання, — вина властиво дуже мала, що могла потягнути за собою кару місячного ув'язнення в тюрмі або й просто висилку додому, — коли б же не страшна наруга, заподіяна підлим жандармом. Чиста, свята душа її не могла стерпіти сорому і образи, і вона сама наложила на себе руки.

Переконаваннями своїми Маруся була українська радикалка. Яко людина вона відзначалась добрим і перейнятливим серцем — все її боліло, все мучило, горе пригночених людей було її власним горем. Се була чиста, безкористовна натура, що радо ділилась з другими всім тим, що мала.

З золотими мріями поїхала вона до Петербурга, — в рожевій уяві малювала собі, як скінчить вищі курси, а там... там може опиниться й за границею... Скільки ж то світу, правди, свободи, знання відкриється перед нею!

І все те, все знівечила, знищила брудна рука жандарма...

Відпочинь же хоч тепер в могилі, дорогий друже, люба товаришко, від тих мук, що прийняла за життя свого! Немарно прожила ти його! Твій світлий образ, твоя передчасна смерть будуть нам ще більшим імпульсом в боротьбі з нашим спільним ворогом за національну і загальнолюдську свободу!»

Ното, Маруся Вітрова (некролог), «Житє і слово», т. VI, 1897, стор. 169—170.

Стор. 51. Вірш «Лемент» тематично і системою образів перегукується зі знаменитою «Імпровізацією» А. Міцкевича.

Стор. 54. Іванові Франкові. Вірш є відповіддю на поему Франка «Лісова ідилія».

Як відомо, у 1901 році М. Вороний, готуючи альманах «З-над хмар і з долин» (вийшов у 1903 р. в Одесі), звернувся через «Літературно-науковий вісник» до українських поетів з проханням надсилати свої твори. Там же він застерігав, що «на естетичний бік творів має бути звернута найбільша увага», що твори мають бути безтенденційними, без описів «грубо-натуралістичних, брутальних», тобто без показу тяжкої дійсності, боротьби і страждань народних. «Бажалося б творів, де б було хоч трошки філософії, де б хоч клаптик яснів того далекого блакитного неба, що від віків манить нас своєю неосяжною красою, своєю незжурбюю таємничістю» («ЛНВ», 1901, т. XVI, стор. 14). В конкретних історичних умовах, коли загострювалися соціальні і класові протиріччя, заклик до безтенденційної поезії означав втечу від боротьби. У «Вступі» до поеми «Лісова ідилія», присвяченій Миколі Вороному, Іван Франко показав занепадницький, декадентський характер цих закликів. Вміщуючи в альманасі «З-над хмар і з долин» поему Франка, М. Вороний відповідав на неї віршем «Іванові Франкові», в якій хоч і називає великого Каменяря своїм учителем, та, проте, не може зрозуміти шкідливості своєї теорії «чистого неба», яка об'єктивно змикалася з антиреалістичним гаслом «мистецтво для мистецтва».

Стор. 57. «...яка чарівна каватіна...» Каватіна — невелика лірична арія.

Стор. 58. «Як той Орфей, герой рапсодний...» Орфей — древньогрецький міфічний поет і співець, який зачаровував своїм співом не лише людей, а навіть тварин і каміння.

Стор. 61. Вірші «Лілеї», «Рубіни», «Інфанта» у виданні «Поезій» 1929 р. входили до циклу «Лілеї й рубіни», вірші «Старе місто», «Звір», «Намисто», «Тіні», «Мерці» входили до циклу «Співи старого міста», яким відкривався згаданий вище томик.

Стор. 68. Вірші «Сніжинки» і «Привітання» (див. вище) були об'єднані у виданні творів 1929 р. спільним заголовком — «Дітям». Вірш «Весна року 1926» написаний після повернення з еміграції. Друкується за текстом «Поезії», 1929.

Балади й легенди. Вперше повністю цикл друкувався в зб. «Поезії», 1929 р.; раніше друкувалися: вірш «Легенда» («Ліричні поезії», т. I, К., 1911, в циклі «Атотого»); «Поезії», 1920 р. в тому ж циклі; вірш «Найдорожчий скарб» (збірка «В сяйві мрій», К., 1913, в циклі «Вертоград»).

Стор. 74. «...чути голос туберози». Тубероза — декоративна рослина з дуже запашними білими квітами.

Елегії. Найраніше з'явилися «Мандрівні елегії» (альм. «З-над хмар і з долин», Одеса, 1903), потім «Весняні елегії» і «Осокорі». За винятком вірша «Вечірні акорди», усі вірші циклу друкувалися в зб. «Ліричні поезії», т. I, К., 1911; в зб. «Поезія», К., 1920. Тут цикл друкується за останнім виданням — «Поезії», К., 1929.

Стор. 93. *Юрій Тобілевич* — син Ів. Карп. Тобілевича (Карпенка-Карого).

Атотого. Вірші підрозділу «Дніпрові спогади» і «Молдавська» вперше були надруковані в альм. «З-над хмар і з долин», Одеса, 1903 р. Вірші «Очі-бісенята», «Балетниці», «Припавши до дзбанка» увійшли до циклу лише у виданні «Поезії», 1929 р. Вперше цикл «Атотого» зустрічаємо у виданні «Ліричні поезії», т. I, К., 1911. Він складався з віршів: «Дніпрові спогади» («То літньої ночі»), «Сонет» (в пізніших виданнях, як і в цьому, має назву «В студії» — в циклі «Сонячні хвилини»), «Легенда», (в пізніших виданнях — в циклі «Балади й легенди»), «З галицького зшитку» («Погляд», «На балі», «Мана»), «Дві хмарки», «Переспів» (пізніша назва — «В душі моїй не згас»), «Фрагмент», «Молдавська співачка» (пізніша назва — «Молдавська»), «Пісня» (пізніша назва — «Бурлацька») У виданні «Поезії», Київ,

1920, до циклу входили ті ж твори. Увесь цикл тут друкується за виданням «Поезії» 1929 р.

За брамою раю. Цикл друкувався в такому вигляді в збірках «Ліричні поезії», К., 1911, «Поезії», 1920. У збірці «Поезії», 1929, до циклу не увійшов вірш «Молитва» («О, за віщо ж ці муки, ці кари страшні») — він надрукований під іншою назвою («Лемент») в іншому циклі.

Цей цикл віршів, як і почасти наступний — «Разок намиста», має автобіографічний характер. В ньому відбилися переживання поета у зв'язку з розривом у 1904 р. з дружиною — Вірою Вербицькою, донькою відомого у свій час українського письменника М. А. Вербицького (псевд. Миколайчик Білокопительний).

Стор. 123. Палімпсест — вдруге списаний пергамент, з якого перший рукопис змито.

«...щоб написати знов тропар або кондак». Тропар і кондак — церковні пісні, в яких пояснюється сутність свята або розповідається про подвиги святих.

Разок намиста: За винятком вірша «Ні!», всі поезії цього циклу друкувалися у виданнях «Ліричні поезії», 1911, і «Поезії», 1920. Тут цикл друкується за виданням — «Поезії», К., 1929.

Сонячні хвилини. Поезії цього циклу друкувалися: «Ікар» і «До моря» в альманасі «З-над хмар і з долин», Одеса, 1903; пізніше, разом з іншими віршами циклу, у зб. «Ліричні поезії», 1911, і «Поезії», 1920. Тут цикл друкується за зб. «Поезії», К., 1929.

Стор. 147. Ікар, син Дедала. За грецькою міфологією, прагнув перелетіти море на крилах, зліплених його батьком з пір'я і воску. Від сонця віск розтопився, і він упав у море.

Мацієвич Лєе Макарович (1877—1910) — видатний вітчизняний льотчик, брав діяльну участь у створенні повітряного флоту Росії. Працював над проблемами теорії і практики авіації, її бойового застосування. Загинув під час повітряної катастрофи. Приймав участь в українському громадському і культурному житті. М. Вороному належить проникливий некролог «Пам'яті Льва Мацієвича».

Стор. 148. «...не лякався ти Міноса...» Мінос — легендарний цар древнього Криту, син Зевса і Європи, батько Аріадни, після смерті — суддя в підземнім царстві. З цим

образом зв'язано ряд грецьких міфів, в тому числі і про Дедала.

Ad astra. Увесь цикл друкується за текстом «Поезії», К., 1929 р. Деякі вірші циклу друкувалися раніше.

Вірші «В сяйві мрій», «Венера», «Вега», «Плеяди», «Вогні», «Зорі-очі», «Чи зумієш» (в зб. «В сяйві мрій», К., 1913 в циклі «Ad astra»).

Стор. 162. «... їх появили Атлас і Плейона...», «Електра, і Тагета, і Стеропа, і Майя, і Целена, і Метропа, і Альціона...» Згідно з грецькою легендою — імена семи дочок титана Атланта і Плейони. Усіх сім дочок Зевс — бог всього сушого — помістив після смерті на небі у вигляді сузір'я (яскраві зірки в сузір'ї Тельця).

Фата-Моргана. Вперше цикл надруковано в збірці «В сяйві мрій», К., 1913. Передруковувався без змін у виданні «Поезії», 1929.

Стор. 166. «...навію чар, як той Ронсар або вигадливий Маріні». П'єр Ронсар (1524—1585) — французький поет-одописець; Д. Маріні (1569—1625) — італійський поет, відомий надмірно вибагливим стилем.

Стор. 167. «Боже мій! Які фантоми!..» Фантоми (фр. fantôme) — примара, привид.

Стор. 168. «...А я ельф, білий ельф...» Ельфи, за староскандинавською міфологією, — легкі повітряні істоти, які при світлі місяця розважаються, весело танцюючи.

Стор. 169. «...над книгами Сивіли...» Сивіла — у стародавніх греків і римлян — вішунка, ворожка, провісниця майбутнього.

Гротески. За винятком вірша «Дівчина-блискавка», увесь цикл входив до збірки «В сяйві мрій». Вірш «Мрії-сни» мав назву «Оргія життя». Передруковувався цикл в зб. «Поезії», К., 1929.

Стор. 174. «...гинув, мов Лаокоон», Лаокоон — троянський жрець, якого задушили змії разом з двома синами за спробу, що перечила волі богів, спасти Трою.

Стор. 173. «Кастальське джерело...» — джерело на південному схилі Парнасу. Назва — від коханої німфи Аполлона — Касталії. В стародавній Греції вважалося джерелом поетичного натхнення.

Гуморески. Цей цикл вперше з'явився, в зб. «Поезії»,

1929 рік. До того друкувалися лише окремі вірші в періодичній пресі, а деякі входили до збірок. Так, вірші «Credo», «Я — поет» були вміщені в зб. «Ліричні поезії», 1911, і «Поезії», 1920; вірш «Поезія і проза» — в альб. «З-над хмар і з долин», 1903, і в зб. «В сяйві мрії», К., 1913. Увесь цикл друкується тут за текстом «Поезії», 1929.

Стор. 181. «...хто на святі в честь Ваала». Ваал — один із древньосхідних богів (неба, сонця, родючості), культ якого був розповсюджений в Фінікії, Сирії і Палестині. В культурі Ваала були поширені людські жертвоприношення. В переносному значенні («служіння Ваалу») погоня за матеріальними вигодами.

Стор. 192. «Спів арлекіна». Арлекін: — блазень, паяц; одна із масок слуги в італійській комедії дель арте; звичайно носить костюм з шовкових різнокольорових трикутників і чорну маску. «...лунають жарти... злих канцонет». Канцона, канцонета — рід ліричного вірша в старофранцузькій і староіталійській поезії; нескладна, багатоголоса пісня.

Стор. 193. «патріотичного Бедлама». Бедлам — психіатрична лікарня в Лондоні. В переносному значенні — дім для божевільних, хаотичний безпорядок.

ПЕРЕКЛАДИ й ПЕРЕСПІВІ

Револьюційні пісні. Передруковуються тут за текстом «Поезії», К., 1929. Автором «Варшав'янки» був польський політичний діяч С. Свенціцький. Переклад М. К. Вороного «Інтернаціонала» з незначними стилістичними правками спеціальною урядовою комісією УРСР був затверджений у 1919 році і виконувався як текст партійного гімна українською мовою.

З російської. Переклади віршів І. Козлова, М. Некрасова, О. Фета, Ф. Тютчева, а також поезій О. Пушкіна—«Серенада», «Іспанський романс» передруковуються із зб. «Поезії», 1929. Переклади творів О. Пушкіна «Скупий рицар», «Кам'яний гість», «Моцарт і Сальєрі» друкуються за кн. О. Пушкін, «Вибрані твори», Книгоспілка, Київ, 1927, стор. 68—139.

Переклад твору І. Тургенєва «Поріг» (із «Поезій в прозі») вперше був надрукований в ж. «Жите і слово», 1897, кн. VI, стор. 322. Підписано псевдонімом Ното. Тут подається за першодруком. В примітці до перекладу М. Вороний писав: «Цей чудовий твір з «Поезій в прозі» великого російського романіста, не друкований з цензурних умовин ще ні в однім легальнім виданню, подаємо тут в перекладі на нашу мову головно для нашого ж галицького жіноцтва. Світла тінь нашої дорогої землячки Марусі Вітрівни, недавно замученої в мурах Петропавлівської в'язниці в Петербурзі, хай буде запевненням, що твір цей не є пустою риторикою. Хай же і галицькі жінки вчать ся, як треба жити і вмирати за ідею» «Жите і слово», т. VI, 1897, стор. 322).

Переклади поезій болгарських, французьких, німецьких та інших авторів подаються за зб. «Поезії», К., 1929.

ЗМІСТ

Микола Вороний, критико-біографічний нарис О. Білецького	3
---	---

І. Оригінальні твори

Із різних циклів

	Стор.
Розвага	45
Горами, горами	46
Краю мій рідний!..	47
Марусі Вітровій	48
Привітання (Синові на іменини)	49
Лемент	51
Мерці	52
На Тарасовій панахиді	53
Іванові Франкові	54
Пам'яті І. Франка	57
Серце музики	59
Назустріч 1913	60
Лілеї	61
Рубіни	61
Інфанта	62
Старе місто	63
Звір	64
Намисто	66
Тіні	66
Сніжинки	68
За Україну!	69
Весна року 1926	71

Балади й легенди

	Стор.
Балада моря	73
Срібний сон	75
Балада козацька	79
Легенда	81
Найдорожчий скарб	83

Елегії

Осокорі	87
I. Мов зібралися юрбою	87
II. Мсні вас жаль	88
III. Чи ж на довгий час	89
Весняні елегії	90
I. Хмарн	90
II. Соловейко	91
Мандрівні елегії	93
I. Знов стелеться	93
II. Холодні хмари	94
III. Непже ж всесильне	96
На березі моря	97
Нудьга гнітить...	98
Vae victis!	99
Вечірні акорди	100

Amoroso

Шумка	102
Дніпрові спогади	
То літньої ночі	104
Фрагмент	105
В душі моїй не згас...	106

З галицького вшитка

I. Погляд	107
II. На балі	108
III. Мана	109
IV. Дві хмарки	109
V. Кузочка	110

Пісні

	Стор.
I. Молдавська	111
II. Бурлацька	112

Летючі листки

На зелені свята	115
На від'їзд	116
Лист	116
Подвійний сонет	117
Серце дівоче	118
Очі-бісенята	119
Балетниці	120

За брамою раю

Присвята	121
На скелі	121
Хвиля	122
Палімпсест	123
На бульварі	123
На озері	124
Нічого!..	125
Зрада	126
Твої уста!	127
Ти не любиш мене...	127
О, не минай!..	128
Чи пам'ятаєш?	129
Ні, не забудь...	129
Чорне доміно	130
Скрипоцька	132
Fiat!..	135
Чи недосить?..	136
Раб	136
Нехай і так	137
Finale	138

Разок намиста

I. Ущухла буря	139
II. Червоне коло	139

	Стор.
III. В киреї темній	140
IV. Друже любий мій	140
V. Мій друже, дивуєшся ти	141
VI. Одпочинь	141
VII. Нічка на землю упала	142
VIII. Знову ранок	142
IX. Ні!	143

Сонячні хвилини

Мавзолей	145
Краса!	146
Ікар	147
До моря	149
Віра жива	150
Хмарка	151
Хмарн-сестри	152
Що зі мною таке...	152
В студії	153
Гей, хто має міць!..	154
Тост	155

Ad astra

В сьязі мрій	157
Sphärentanzik	158
Зоряне небо	160
Венера	160
Vega	161
Плеяди	162
Вогні	163
Зорі-очі	163
Чи зумієш?	164

Фата Моргана

Заспів	166
I.	167
II.	168
III.	169
IV.	170
V.	171

Гротески

Блакитна панна	Стор.
Чарп	172
Серенада	173
Контрасти	174
Спомини	175
Таємність	175
Мрії-сни	176
Дівчина-блискавка	176
Sententia	177
Німфа	178
	178

Із циклу «Гуморески»

Гуморески	180
Сребо	180
Я—поет	182
Таємне кохання	183
Поезія й проза	186
Переваги-ваги	188
Nie wolno!	189
Le sonnet sans tête	190
Листування	190
Лист панни	190
Відповідь	191
Спів арлекіна	192
Епіграми	193
Камо?	193
Молитва	193
Молодий патріот	194
Старим патріотам	195

II. Переклади й переспіви

Революційні пісні

Е. Потье

Інтернаціонал	199
-------------------------	-----

	Стор.
<i>Руже де-Ліль</i>	
Марсельєза	201
<i>С. Свенцицький</i>	
Варшав'янка	203
<i>З російської</i>	
<i>О. Пушкін</i>	
Серенада	205
Іспанський романс	206
Скупий рицар	207
Кам'яний гість	227
Моцарт і Сальєрі	264
<i>І. Козлов</i>	
Коли б я знав	275
<i>М. Некрасов</i>	
Зелений шум	276
<i>І. Тургенєв</i>	
Поріг (Із «Поезій в прозі»)	278
<i>О. Фет</i>	
І. Весна	279
ІІ. Сонця промінь палкий	280
<i>Ф. Тютчев</i>	
Silentium	281
<i>З болгарської</i>	
<i>Іван Вазов</i>	
Відгук скелі	282
<i>З староіндійської</i>	
<i>З. Хітопадеші</i>	
Він чужий нам	284

	З перської	Стор.
<i>Джелямдін-Румія</i>		
О ти, що сну не знав		285

З італійської

<i>Данте Аліг'єрі</i>		
Беатріче		286

З англійської

<i>Уільям Шекспір</i>		
Пролог до трагедії «Ромео та Джульєтта»		287

З німецької

<i>Г. Гейне</i>		
Світова річ		289
Розумні зорі		290
Зустріч		290
До альбома одної пані		291
Пересторога		292
Добра порада		292

З французької

<i>Сюлі Прюдом</i>		
I. Два голоси		294
II. Загублений крик		294
III. Боротьба		295
IV. Подібність		296
V. Тут на землі		296
VI. Розбита ваза		297

Поль Верлен

I. За вікном	298
II. Треба, бачиш, прощати	298
III. Великий чорний сон	299

	Стор.
<i>Поль Бурже</i>	
Дзвони	300
<i>Луї Бульє</i>	
Прощання	300
<i>Моріс Метерлінк</i>	
I. Я тридцять літ шукала, сестри . . .	301
II. Пісня мадонни	302

З японської

<i>Охара-То-Ко</i>	
I. Поява місяця	303
II. Капличка	303
<i>З японського незнамого поета</i>	
Бухта Акасі	304
Примітки	305

Вороной Николай Кондратьевич.
Избранные стихи.
Издательство «Радянський письменник»
(На украинском языке)

Редактор *М. А. Назибіда*
Художник *К. К. Калінін*
Художній редактор *К. І. Золотарьова*
Технічний редактор *П. В. Мисківська*
Коректор *С. А. Тіквіца*

Здано на виробництво 11/III 1959 р. Підписано до друку 29/VII 1959 р.
Формат 70×92/з. 10¹/₈ фіз.-друк. арк., 11,94 ум.-друк. арк., 11,16
обл.-вид. арк. БФ 06199. Тираж 6000.
Зам. 9049. Ціна в оправі 4 крб. 35 коп

Радянський письменник, Київ, Червоноармійська, 6.

Книжкова фабрика Головидаву Міністерства культури УРСР,
Одеса, Купальний зав., 5.

